

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİK ALANLARIN SERGİLEME
YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM
ÖNERİSİ

Dilara TACİROĞLU

Ekim, 2019

İZMİR

**ARKEOLOJİK ALANLARIN SERGİLEME
YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM
ÖNERİSİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı**

Dilara TACİROĞLU

Ekim, 2019

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

DİLARA TACİROĞLU, tarafından **PROF. DR. MİNE TANAÇ ZEREN** yönetiminde hazırlanan “**ARKEOLOJİK ALANLARIN SERGİLEME YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mine TANAÇ ZEREN

Yönetici

Doç. Dr. Özgür Yılmaz Karaman

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Hikmet Elbek Çiner

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Kadriye ERTEKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tezimin oluşum ve gelişim sürecinde;

Değerli fikirleri ve eleştirileri ile çalışmalarına katkıda bulunan danışman hocam Prof. Dr. Mine TANAÇ ZEREN'e,

Yoğun çalışma sürecim boyunca koşulsuz yanımda olan ve alan çalışmalarımda en büyük yardımcım Erkan TAŞÇI'ya, İzmir'deki ailem saydığım Filiz TURAN ve Emre TURAN'a, desteklerini eksik etmeyen arkadaşlarım Kübranur YILDIRIM, Ecem BAYIR ve Müge CENGİZ'e; yüksek lisans ders dönemlerimde sağladıkları katkılardan ötürü Salih SEYMEN Mimarlık Ofisi ekibine,

Sabrı, yol göstericiliği, özverisi ile hep yanımda olan ve beni motive eden Zübeyda ÖZKAN'a,

Son olarak hayatım boyunca desteğini hiç üzerimden eksik etmeyen, elde ettiğim başarılarda en az benim kadar emeği olan başta babam olmak üzere, tüm aileme teşekkürü borç bilirim.

Dilara TACİROĞLU

ARKEOLOJİK ALANLARIN SERGİLEME YÖNTEMLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM ÖNERİSİ

ÖZ

Arkeolojik miras alanları, geçmiş uygarlıkların yaşam biçimi, ekonomik ve sosyo-kültürel durumları ve mimari potansiyelleri hakkında bilgiler aktaran birer belge niteliğinde olup, geçmiş ile günümüz arasındaki bağı güçlendiren alanlardır. Arkeolojik miras alanlarının sürdürülebilir koruma kararları ile geleceğe taşınması bu alanlar için temel gerekliliktir. Aynı zamanda bu süreçte arkeolojik miras alanlarının toplum tarafından anlaşılabilir olmasına yönelik çalışmalar da koruma kararları kadar büyük önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, arkeolojik miras alanları için alan çalışanları, uzman ekipler ve danışmanlar birlikteliği ile yönetim planları hazırlanmış ve disiplinler arası çalışmalar ile sunum ve sergileme yöntemleri geliştirilmiştir. Bu sunum ve sergileme yöntemleri, her alanın potansiyelleri, ihtiyaçları ve imkânları doğrultusunda şekillenmektedir.

Çalışmanın ana hedefi, her alan özelinde değişkenlik gösteren bu yöntemlerin miras alanları ve toplum üzerindeki etkilerini tartışmaktır. Bu amaçla, tez çalışması kapsamında, arkeolojik alanlarda uygulanan sunum ve sergileme yöntemleri, durağan ve dinamik olarak iki ana başlığa ayrılarak irdelenmiştir. Ülkemizde bulundukları kentte ve bölgede önemli birer kültür mirası niteliği taşıyan, sunum ve sergilemeye yönelik çeşitli uygulamalar içeren örnekler seçilmiştir. Bu örneklerdeki uygulamaların etkileri, faydaları, sorunları tartışılarak çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Arkeolojik miras, durağan sunum ve sergileme yöntemleri, dinamik sunum ve sergileme yöntemleri

A PROPOSAL METHOD FOR THE EVALUATION OF ARCHAEOLOGICAL SITES THROUGH EXHIBITION METHODS

ABSTRACT

Archaeological heritage sites strengthen the connection between past and future which transfer of past civilization's form of life; socio-economic situation and architectural potential. The sustainable conservation decisions of archaeological areas are the main necessity for transfer to future. At the same time the studies about archaeological heritage sites, carries great importance according to their comprehensibility from the society.

In this context, the exhibition methods, the management plans, which had developed by the specialists, the team and the consultants, and interdisciplinary studies had enhanced. The exhibition methods and presentation are taken shape according the the potentials, needs and possibilities of each areas.

The main aim of this study is to discuss the effects of these various methods on archaeological heriatage sites and the society. In accordance with this purpose the scope of thesis, the exhibition and presentation methods in archeological sites are studied in the two main title as static and dynamic. Several examples which are important cultural heritage for the city or negron lucated in Turkey and including various presentation technics have been selected. The effects, advantages and problems of presentation technics on these examples were discussed and many suggestions were improved.

Keywords: Archaeological heritage, static presentation and exhibition methods, dynamic presentation and exhibition methods

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
BÖLÜM BİR – GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	3
BÖLÜM İKİ – ARKEOLOJİK MİRASIN SUNUMU VE SERGİLENME SÜRECİNİN GELİŞİMİ	5
2.1 Giriş	5
2.2 Arkeolojik Mirasın Sunumu ve Sergilenmesi	8
2.2.1 Avrupa’da Arkeolojik Mirasın Sergilenmesi.....	10
2.2.1.1 Tarihsel Gelişim Süreci.....	10
2.2.1.2 Arkeolojik Mirasın Korunması ve Sergilenmesinin Uluslararası Tüzüklerdeki Yeri	15
2.2.1.3 Avrupa’da Arkeoloji ve Turizm İlişkisi.....	20
2.2.2 Türkiye’de Arkeolojik Mirasın Sergilenmesi.....	22
2.2.2.1 Tarihsel Gelişim Süreci.....	22
2.2.2.2 Arkeolojik Mirasın Sergilenmesinin Ulusal Tüzüklerdeki Yeri.....	29
2.2.2.3 Türkiye’de Arkeoloji ve Turizm İlişkisi	31

BÖLÜM ÜÇ – ARKEOLOJİK MİRASIN SUNUMU VE SERGİLEME YÖNTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI 34

3.1 Arkeolojik Alanlarda Sunuma Yönelik Durağan Uygulamalar	36
3.1.1 Arkeolojik Eserlerin <i>in-situ</i> Olarak Sergilendiği Yöntemler.....	36
3.1.1.1 Anastilosis.....	36
3.1.1.2 Bütünleme	39
3.1.1.3 Rekonstrüksiyon Uygulamaları	41
3.1.2 Arkeolojik Alanlara Sergileme Amaçlı Getirilen Modern Ekler.....	44
3.1.2.1 Koruma Çatıları	44
3.1.2.2 Gezi Platformları ve Yönlendirme Elemanları	46
3.1.2.3 Hizmet Birimleri	53
3.1.2.4 Ziyaretçi Merkezleri.....	56
3.1.3 Arkeolojik Eserlerin Taşınarak Sergilendiği Yöntemler	59
3.1.3.1 Arkeoloji Müzelerinde Sergilenme.....	59
3.1.3.2 Kamusal Alanlarda Sergilenme	62
3.2 Arkeolojik Alanlarda Sunuma Yönelik Dinamik Uygulamalar	63
3.2.1 Arkeolojik Alanlar İçinde Geliştirilen Sergileme Yöntemleri.....	64
3.2.1.1 Deneysel Arkeoloji Yöntemi	64
3.2.1.2 Dijital Teknolojilerin Kullanımı	69
3.2.2 Arkeolojik Alanlar Dışında Geliştirilen Sergileme Yöntemleri	74
3.2.2.1 Arkeoloji Müzelerinde Dijital Teknolojilerin Kullanımı.....	74

BÖLÜM DÖRT – ARKEOLOJİK ALANLARDA DURAĞAN VE DİNAMİK UYGULAMALARIN BİRLİKTE KULLANIMININ ÖRNEKLER ÜZERİNDEN İRDELENMESİ 76

4.1 Troya Antik Kenti	76
4.1.1 Alanın Kısa Tarihi	77
4.1.2 Troya ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları.....	79
4.1.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği	79
4.1.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları.....	80

4.1.4.1 Modern Ekler	81
4.1.4.2 Troya Müzesi	86
4.1.5 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki	95
4.1.6 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nin Ziyaretçi Profili	95
4.1.7 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları	96
4.1.8 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları	97
4.2 Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri	97
4.2.1 Alanın Kısa Tarihi	98
4.2.2 Alan ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları	98
4.2.3 Çatalhöyük Mimarisi	99
4.2.4 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği	99
4.2.5 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları	100
4.2.5.1 Modern Ekler	101
4.2.5.2 Ziyaretçi Merkezi	104
4.2.5.3 Deneysel Arkeoloji Çalışmaları	106
4.2.6 Neolitik Yerleşim, Deneysel Arkeoloji Alanı ve Ziyaretçi Merkezi Arasındaki Fiziksel İlişki	109
4.2.7 Neolitik Yerleşimin ve Sergileme Alanlarının Ziyaretçi Profili	109
4.2.8 Çatalhöyük Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları	111
4.2.9 Çatalhöyük Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları	111
4.3 Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri	111
4.3.1 Alanın Kısa Tarihi	112
4.3.2 Yeşilova Höyüğü ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları	113
4.3.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği	114
4.3.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları	115
4.3.4.1 Modern Ekler	115
4.3.4.2 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi	116
4.3.4.3 Deneysel Arkeoloji Uygulamaları-Zaman Yolculuğu Projesi	120

4.3.5 Kazı Alanı Neolitik Köy ve Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi Arasındaki Fiziksel İlişki	122
4.3.6 Neolitik Yerleşimin ve Sergileme Alanlarının Ziyaretçi Profili.....	123
4.3.7 Yeşilova Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları	124
4.3.8 Yeşilova Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları.....	124
4.4 Efes Antik Kenti.....	125
4.4.1 Alanın Kısa Tarihi	126
4.4.2 Alan ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları.....	126
4.4.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği	127
4.4.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları.....	128
4.4.4.1 Anastilosis ve Bütünleme Çalışmaları.....	129
4.4.4.2 Modern Ekler	130
4.4.4.3 Efes Arkeoloji Müzesi	135
4.4.5 Efes Ören Yeri ve Efes Arkeoloji Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki....	139
4.4.6 Arkeolojik Alanın ve Efes Müzesi'nin Ziyaretçi Profili	140
4.4.7 Efes Antik Kenti ve Efes Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları	140
4.4.8 Efes Antik Kenti ve Efes Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları.....	141
4.5 Bergama Antik Kenti.....	141
4.5.1 Alanın Kısa Tarihi	142
4.5.2 Alan ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları.....	143
4.5.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği	143
4.5.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları.....	144
4.5.4.1 Anastilosis ve Bütünleme Çalışmaları.....	145
4.5.4.2 Modern Ekler	148
4.5.4.3 Bergama Müzesi	156
4.5.5 Ören Yerleri ve Bergama Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki.....	158
4.5.6 Ören Yerleri ve Bergama Müzesi'nin Ziyaretçi Profili.....	158

4.5.7 Bergama Antik Kenti'nde ve Bergama Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları	159
4.5.8 Bergama Antik Kenti'nde ve Bergama Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları	159
4.6 Değerlendirme	160
BÖLÜM BEŞ – TESPİTLER VE ÖNERİLER.....	162
5.1 İncelenen Alanlara İlişkin Tespitler ve Öneriler	163
5.1.1 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler	163
5.1.2 Çatalhöyük Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler	165
5.1.3 Yeşilova Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler	166
5.1.4 Efes Antik Kenti ve Efes Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler	167
5.1.5 Bergama Antik Kenti ve Efes Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler	169
BÖLÜM ALTI – SONUÇ.....	173
KAYNAKLAR	176

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Müzelerde sergilenen eser türlerinin dağılımı	10
Şekil 2.2 Ferdinand Keller 1854 tarihli göl evleri restitüsyon çizimi	11
Şekil 2.3 Ferdinand Keller'in verileri ile 1870'lerde hazırlanan göl evleri maketi ...	12
Şekil 2.4 Unteruhldingen Kazıklı Yapı Açık Hava Müzesi - farklı dönem konutlarının bir arada sergilendiği köy canlandırılması.....	12
Şekil 2.5 Vészto – Mágor Açık Hava Müzesi höyüğün girişi.....	14
Şekil 2.6 Vészto-Mágor Açık Hava Müzesi höyük içi.....	15
Şekil 2.7 Karatepe koruma çatısı uygulaması	25
Şekil 2.8 Konya Alaeddin Köşkü kerpiç duvar kalıntısının üzerine inşa edilen koruma çatısı.....	26
Şekil 2.9 Çayönü açık hava müzesi	27
Şekil 3.1 Afrodias Antik Kenti Tetrapylon Tapınağı	38
Şekil 3.2 Side'de bulunan Apollon Tapınağı	39
Şekil 3.3 Roma Titus Zafer Takı'nın günümüzdeki durumu	40
Şekil 3.4 Arnavutluk Butrint kentindeki hamam yapısı.....	41
Şekil 3.5 Knossos Antik Kenti'nde bulunan saray yapısı	43
Şekil 3.6 Sardis Antik Kenti Gymnasium yapısı	44
Şekil 3.7 Metropolis Antik Kenti peristil ev üzerinde bulunan koruma çatısı.....	45
Şekil 3.8 Metropolis Antik Kenti Mozaikli salon üzerinde bulunan koruma çatısı...	46
Şekil 3.9 Akrotiri gezi güzergâhı yürüyüş yolları.....	48
Şekil 3.10 Metropolis Antik Kenti mozaikli salonda bulunan gezi platformu	49
Şekil 3.11 Metropolis Antik Kenti gezi güzergâhı	49
Şekil 3.12 Metropolis Antik Kenti hamam yapısında bulunan gezi platformu	50
Şekil 3.13 Metropolis Antik Kenti seyir terasları	50
Şekil 3.14 Belevi Mozolesi bilgilendirme panosu	51
Şekil 3.15 Metropolis Antik Kenti yönlendirme levhaları.....	52
Şekil 3.16 Bergama akropolü yerleşim planı levhası.....	52
Şekil 3.17 Yeşilova Höyüğü güvenlik birimi.....	54
Şekil 3.18 Metropolis Antik Kenti giriş mekânı	55
Şekil 3.19 Afrodias Antik Kenti hediyelik eşya satış mekânı	55

Şekil 3.20 İzmir Agora Antik Kenti girişinde yer alan hizmet binası.....	56
Şekil 3.21 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi	57
Şekil 3.22 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi	57
Şekil 3.23 Metropolis Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi.....	58
Şekil 3.24 Antalya Elmalı Müzesi	60
Şekil 3.25 Antalya Elmalı Müzesi iç mekânı.....	61
Şekil 3.26 Aydın Milet Müzesi	61
Şekil 3.27 Aydın Milet Müzesi	62
Şekil 3.28 İzmir Çankaya Metro İstasyonu'nda sergilenen arkeolojik eserler	63
Şekil 3.29 Aşıklıhöyük deneysel arkeoloji alanı.....	66
Şekil 3.30 Aşıklıhöyük deneysel arkeoloji alanı hava görüntüsü	66
Şekil 3.31 Aşıklıhöyük deneysel arkeoloji alanı.....	67
Şekil 3.32 Aktopraklık arkeoloji atölyeleri.....	68
Şekil 3.33 Aktopraklık deneysel arkeoloji alanı	69
Şekil 3.34 Dionysos Tapınağı üç boyutlu modeli	71
Şekil 3.35 Tiyatro üç boyutlu modeli.....	71
Şekil 3.36 Zeus Sunağının iVisit Anatolia Projesi kapsamında bir numaralı bakı noktasından bakılarak elde edilen 3 boyutlu görünümü	73
Şekil 3.37 Zeus Sunağının iVisit Anatoli a Projesi kapsamında bir numaralı bakı noktasından bakılarak elde edilen 3 boyutlu görünümü	73
Şekil 4.1 Troya Antik Kenti	77
Şekil 4.2 Troya katmanları.....	78
Şekil 4.3 Troya Antik Kenti ve müzesi ile yakın çevre arasındaki ilişki.....	80
Şekil 4.4 Troya Ören Yeri girişi.....	82
Şekil 4.5 Troya Ören Yeri girişinde yer alan Truva Atı maketi.....	82
Şekil 4.6 Troya Ören Yeri'nde bulunan tek tip ek yapılar	83
Şekil 4.7 Troya Ören Yeri gezi yolu	84
Şekil 4.8 Troya Ören Yeri megaron yapısı gezi platformu.....	84
Şekil 4.9 Troya Ören Yeri megaron yapısı koruma çatısı.....	85
Şekil 4.10 Troya Ören Yeri odeon yapısı ahşap sahne	85
Şekil 4.11 Troya Müzesi	86
Şekil 4.12 Troya Müzesi ve giriş rampası.....	87

Şekil 4.13 Troya katmanları.....	87
Şekil 4.14 Troya Müzesi iç mekân.....	88
Şekil 4.15 Troya Müzesi iç mekânı	89
Şekil 4.16 Troya iç mekânı yitik miras bölümü.....	90
Şekil 4.17 Troya iç mekânı interaktif ekranlar.....	90
Şekil 4.18 Troya Müzesi iç mekânı	91
Şekil 4.19 Troya Müzesi iç mekânında Troya katmanların ziyaretçilere diyagramlar ile aktarıldığı ekranlar	92
Şekil 4.20 Troya Müzesi iç mekânında dinamik sunum ve sergileme yöntemleri	93
Şekil 4.21 Troya Müzesi iç mekânında çocuklara yönelik video oyunu ekranları	94
Şekil 4.22 Troya Müzesi iç mekânında çocuklara yönelik oyunlar	94
Şekil 4.23 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi arasındaki fiziksel ilişki	95
Şekil 4.24 Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri.....	98
Şekil 4.25 Çatalhöyük evleri	99
Şekil 4.26 Çatalhöyük yerleşim alanı.....	100
Şekil 4.27 Çatalhöyük hizmet binaları	101
Şekil 4.28 Çatalhöyük 4040 kazı alanına inşa edilen koruma çatısı	102
Şekil 4.29 Çatalhöyük 4040 kazı alanına inşa edilen koruma çatısı iç mekân görünümü	102
Şekil 4.30 Çatalhöyük Güney kazı alanı üzerine inşa edilen koruma çatısı	103
Şekil 4.31 Çatalhöyük Güney kazı alanına inşa edilen koruma çatısı iç mekân görünümü	103
Şekil 4.32 Çatalhöyük için tasarlanan ziyaretçi merkezinin vaziyet planı.....	104
Şekil 4.33 Çatalhöyük için tasarlanan ziyaretçi merkezinin perspektif görünümü..	105
Şekil 4.34 Çatalhöyük ziyaretçi merkezi	105
Şekil 4.35 Çatalhöyük Deney evi.....	106
Şekil 4.36 Çatalhöyük Deney evi iç mekânı	106
Şekil 4.37 Çatalhöyük Deney evi iç mekânı	107
Şekil 4.38 Çatalhöyük Deneysel ev rekonstrüksiyonları	108
Şekil 4.39 Çatalhöyük Deneysel ev rekonstrüksiyonları	108
Şekil 4.40 Çatalhöyük'te Küçükköy'de yaşayan çocuklar ile atölye çalışması.....	110
Şekil 4.41 Çatalhöyük'te Küçükköy'de yaşayan çocuklar ile atölye çalışması.....	110

Şekil 4.42 Yeşilova Höyüğü	112
Şekil 4.43 İzmir'in Prehistorik yerleşim alanları	113
Şekil 4.44 Yeşilova Höyüğü ve çevresi	114
Şekil 4.45 Yeşilova Höyüğü girişi	116
Şekil 4.46 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi.....	117
Şekil 4.47 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi iç mekânı	117
Şekil 4.48 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi vaziyet planı	118
Şekil 4.49 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi.....	119
Şekil 4.50 Yeşilova Höyüğü Deneysel Arkeoloji Alanı	120
Şekil 4.51 Yeşilova Höyüğü deneysel arkeoloji çalışmaları.....	121
Şekil 4.52 Yeşilova Höyüğü deneysel arkeoloji çalışmaları.....	121
Şekil 4.53 Kazı Alanı, Neolitik Köy ve Ziyaretçi Merkezi arasındaki fiziksel ilişki.....	122
Şekil 4.54 Efes Ören Yeri	125
Şekil 4.55 Efes Ören Yeri ve Efes Arkeoloji Müzesi	127
Şekil 4.56 Efes Ören Yeri kent planı	129
Şekil 4.57 Efes Ören Yeri girişinde yer alan satış birimleri	131
Şekil 4.58 Efes Ören Yeri girişi	132
Şekil 4.59 Efes Ören Yeri ıslak hacim birimleri	133
Şekil 4.60 Efes Ören Yeri bilgilendirme panoları.....	133
Şekil 4.61 Efes Yamaç evler koruma çatısı	134
Şekil 4.62 Efes Yamaç Evler iç mekânı.....	134
Şekil 4.63 Efes Arkeoloji Müzesi	135
Şekil 4.64 Efes Arkeoloji Müzesi üç boyutlu canlandırma videosu	137
Şekil 4.65 Efes Arkeoloji Müzesi iç mekânı.....	137
Şekil 4.66 Efes Arkeoloji Müzesi iç mekânı.....	138
Şekil 4.67 Efes Arkeoloji Müzesi iç mekânı.....	139
Şekil 4.68 Bergama Antik Kenti	142
Şekil 4.69 Akropol ve Asklepion ören yerleri, Bergama Müzesi	144
Şekil 4.70 Akropol Ören Yeri Trainanus Tapınağı.....	146
Şekil 4.71 Aklepion Ören Yeri Kuzey galerisi sütunları	146
Şekil 4.72 Akropol Ören Yeri Z Yapısı	147
Şekil 4.73 Akropol Ören Yeri Gymnasium yapısı	148

Şekil 4.74 Akropol Ören Yeri satış birimleri	149
Şekil 4.75 Akropol Ören Yeri Teleferik teknik binası	149
Şekil 4.76 Akropol Ören Yeri	150
Şekil 4.77 Akropol Ören Yeri gezi yolu ve yönlendirme levhası	151
Şekil 4.78 Akropol Ören Yeri bilgilendirme panosu	151
Şekil 4.79 Akropol Ören Yeri Z Yapısı koruma çatısı	152
Şekil 4.80 Akropol Ören Yeri Z Yapısı iç mekânı	152
Şekil 4.81 Akropol Ören Yeri depo yapısı	153
Şekil 4.82 Akropol Ören Yeri depo yapısı	153
Şekil 4.83 Asklepion Ören Yeri giriş yapıları	154
Şekil 4.84 Asklepion Ören Yeri yönlendirme levhaları	154
Şekil 4.85 Asklepion Ören Yeri	155
Şekil 4.86 Asklepion Ören Yeri depo yapısı	155
Şekil 4.87 Bergama Müzesi	156
Şekil 4.88 Bergama Müzesi iç mekânı	157
Şekil 4.89 Bergama Müzesi iç mekânı	157
Şekil 5.1 Akropol Ören Yeri tiyatroya iniş merdivenlerinin bulunduğu bölüm	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1 Durağan ve dinamik uygulamalar sınıflandırması.....	35
Tablo 4.1 Troya Antik Kenti'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları.....	81
Tablo 4.2 Çatalhöyük'teki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları	100
Tablo 4.3 Yeşilova Höyüğü'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları.....	115
Tablo 4.4 Efes Antik Kenti'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları.....	128
Tablo 4.5 Bergama Antik Kenti'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları.....	145
Tablo 4.6 Değerlendirme parametreleri	161
Tablo 5.1 İncelenen alanlarda bulunan sunum ve sergileme yöntemleri	163
Tablo 5.2 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler	164
Tablo 5.3 Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler	166
Tablo 5.4 Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler	167
Tablo 5.5 Efes Antik Kenti'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler.....	169
Tablo 5.6 Bergama Antik Kenti'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler.....	172

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

İnsanlığın geçmişinden günümüze kadar biriktirdiği, insan yaratıcılığının ve ifade gücünün yansıması olan, evrensel nitelikteki kültür mirası kavramına yönelik doğru kararlar geliştirilmesi, bu alanların günümüzde doğru biçimde değerlendirilip geleceğe aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. Kültürel miras alanlarının önemli bir bölümünü arkeolojik miras alanları oluşturmaktadır. Bu alanlar, günümüze ulaşabilen belge niteliğindeki kalıntıları ile kapsamlı, disiplinler arası, bütüncül koruma planlamalarına ve çalışmalarına ihtiyaç duyan alanlardır. Bu çalışmalar arkeolojik miras alanlarının topluma en etkin şekilde sunumu ve sergilenmesi konusunu da içermektedir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Arkeolojik miras alanlarında geliştirilen çeşitli sunum ve sergileme uygulamaları, toplumun bu alanlara dair farkındalığını arttırmak ve değerinin algılanmasını sağlayarak sahiplenmesine yönelik çalışmaları da içermektedir. Toplumsal farkındalık, arkeolojik miras alanlarının geleceğe aktarılması konusunda büyük bir role sahiptir.

Arkeolojik miras alanlarının sahip oldukları kültürel değerlerin korunarak, geleceğe aktarılması amacıyla geliştirilen sunum ve sergileme yöntemleri, arkeolojik miras alanlarının toplum için önemini aktarmaktadır. Her alan özelinde değişkenlik gösteren bu yöntemlerin miras alanları ve toplum üzerindeki etkilerini tartışmak, çalışmanın temel amacı niteliğindedir.

Çalışmada, arkeolojik alanlardaki sergileme yöntemleri üzerinden bir sınıflandırma yapılması hedeflenmiştir. Sınıflandırmanın ana başlıklarını ‘durağan ve dinamik’ kavramları oluşturmaktadır. Arkeolojik alanlarda uygulanan sergileme yöntemleri, durağan ve dinamik olarak iki ana başlıkta ele alınmış ve bu başlıklar altında detaylanarak irdelenmiştir. Durağan yöntemler arkeolojik alanlara sergileme

amacıyla yapılan fiziksel müdahaleleri ve ekleri kapsamaktadır. Dinamik yöntemler ise; arkeolojik alanlar ile günümüz teknoloji çağı arasında faydalı bir ilişki kurarak planlanan ve uygulanan deneysel ve dijital yöntemleri içermektedir. Bu sınıflandırma baz alınarak, ülkemizde bulundukları kentte ve bölgede önemli birer kültür mirası niteliği taşıyan, sunum ve sergilemeye yönelik çeşitli uygulamalar içeren örnekler seçilmiş, bu yöntemlerin etkilerinin, faydalarının, sorunlarının irdelenmesi ve tespitlere ilişkin önerilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Çalışma altı bölüm halinde yürütülmektedir. Birinci bölümde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi aktarılmaktadır.

İkinci bölümde, ilk olarak kültür mirası ve arkeolojik miras kavramlarının oluşum, gelişim ve yasalarla şekillenme süreci aktarılmıştır. Avrupa’da ve ülkemizde arkeolojik miras alanlarının sunumu ve sergilenme yöntemi; tarihsel süreci, uluslararası ve ulusal tüzüklerdeki yeri ve arkeolojik mirasın turizmle olan ilişkisi başlıkları kapsamında ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, arkeolojik miras alanlarının sunum ve sergileme yöntemleri ile uygulamaları, ‘durağan’ ve ‘dinamik’ uygulamalar olmak üzere iki ana başlık altında irdelenmiş, yöntemler ve uygulamalar örnekler üzerinden tartışılmıştır.

Dördüncü bölümde, durağan ve dinamik sunum ve sergileme yöntemlerinden faydalanarak topluma sunulan, günümüze kadar bütüncül korunmuşluk seviyesi ile evrensel bir değer olarak kabul görmüş, ülkemizdeki beş adet örnek seçilmiş, bu yöntemler uygulama alanları özelinde detaylandırılmıştır. Seçilen alanlar, Troya Antik Kenti, Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Efes ve Bergama Antik kentleridir.

Beşinci bölümde, incelenen alanlardaki sunum ve sergileme yöntemlerine yönelik belirli parametreler belirlenmiş ve bu parametreler ışığında alanlara ilişkin bir takım tespitler yapılmıştır. Ayrıca bu tespitlere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın son bölümü olan altıncı bölümde; dördüncü bölümde sergileme yöntemleri incelenen Troya Antik Kenti, Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Efes ve Bergama Antik kentlerinden yola çıkılarak arkeolojik alanların genelinde uygulanan sunum ve sergileme yöntemlerine ilişkin genel tespitler ve bu bağlamda öneriler sunularak çalışmanın sonucuna ulaşılmıştır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada ilk olarak arkeolojik mirasın sergilenmesi, tarihsel gelişim süreci ve arkeolojik mirasın korunması ile sergilenmesinin uluslararası tüzüklerdeki yeri ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır.

Mevcut koruma ilkeleri bağlamında; arkeolojik alanlarda yer alan kültürel değerlerin korunması, sunulması ve sergilenmesinde kullanılan yöntemler literatür üzerinden araştırılmıştır. Belirlenen sunum ve sergileme yöntemleri alt başlıklara ayrılmış ve gruplandırılmış, bu yöntemlere ilişkin örnek araştırmalarına yönelik literatür çalışmaları yapılmıştır.

Detaylı incelenmek üzere seçilen Troya Antik Kenti, Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Efes ve Bergama Antik kentlerinde alan çalışmaları yapılmış ve uygulanan sergileme yöntemlerinin ziyaretçilere ve kent kimliğine katkılarına yönelik tespitler yapılmıştır.

Son olarak; bu alanlardaki uygulamalar göz önünde bulundurularak alanlara dair öneriler geliştirilmiştir. Ardından arkeolojik alanlara getirilecek öneriler hakkında genel değerlendirme yapılmış, bu alanlara dair toplumsal farkındalığın artırılması ve

taşıdıkları potansiyellerin koruma-kullanma dengesi içinde sürdürülmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

BÖLÜM İKİ

ARKEOLOJİK MİRASIN SUNUMU VE SERGİLENME SÜRECİNİN GELİŞİMİ

2.1 Giriş

Avrupa ve ülkemizde arkeolojik alanlarda sunum ve sergilemenin gelişim süreçleri ile tüzüklerdeki yerinin aktarılması, arkeolojik miras alanlarının korunması ve deneyimlenmesi amacıyla geliştirilen sunum ve sergileme yöntemlerinin deşifre edilmesi açısından önemlidir.

Sanayi devrimi ve dünya savaşlarının tarihi ve doğal çevrede meydana getirdiği büyük yıkım ve zararlar nedeniyle ‘koruma’ olgusu, 20. yüzyılda dünyanın gündeminde yer alan önemli kavramlardan birine dönüşmüştür (Sürücü ve Başar, 2016). Bu olgunun uluslararası boyutta tartışılması ile çağdaş toplumlar için korumanın vazgeçilemez olduğu kabul edilmiştir. Belirli kavramlar üzerinden somutlaştırılan koruma olgusunda, kültürel miras ve arkeolojik miras temel kavramlar olarak öne çıkmaktadır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’na göre kültür varlığı, “Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.” şeklinde tanımlanmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, 1983).

ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetilmesi Tüzüğü’nde ise arkeolojik miras, “İnsan varlığının her türlü izini kapsayan ve her tür insan etkinliğini yansıtan yerleri, terk edilmiş yapıları, toprak ve su altındaki sitler de dâhil olmak üzere her türlü kalıntıyı, bunlarla ilişkili taşınabilir tüm kültürel malzemeyi içeren ve temel verileri arkeolojik yöntemlerle elde edilen maddi mirastır.” şeklinde açıklanmaktadır (ICOMOS, 1990).

Kültürel miras kavramı en yalın haliyle, insanlığın var oluşundan günümüze değin aktarılan evrensel değerlerin tümü olarak tanımlanabilir. Bu kavram, 1964 Venedik Tüzüğü'ne kadar 'tarihi anıt' olarak adlandırılıp sadece mimari eserleri ya da büyük sanat eserlerini ifade ederken, Venedik Tüzüğü ile birlikte tanım genişlemiştir. Artık 'kültürel miras' bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal yerleşmeleri ve zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsamaktadır (Ahunbay, 1999).

1972'de UNESCO - Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile tarihi anıt kavramı yerini 'kültürel miras' kavramına bırakmıştır. İnsanlığın gelişimi ile paralel olarak kültürel miras kavramının içeriği genişlemiş ve daha kapsamlı şekilde ifade edilmiştir (Ahunbay, 1999 ve UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, 1972).

1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nün 15. maddesinde arkeolojik miras kavramının korunmasına ilişkin ilkeler yer almaktadır.

Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka anıtın anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır. Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir. Yalnız anastilosis'e, yani mevcut veya birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmede kullanılan madde her zaman ayırt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğunca az kullanılmalıdır (ICOMOS, Venedik Tüzüğü, 1964).

Ülkemizde uygulanan mevzuatlarda ise arkeolojik miras kavramının alt başlıkları olarak görülen arkeolojik sit ve kentsel arkeolojik sit kavramları yer almaktadır. Mevzuatta iki farklı yerde tanımlanan arkeolojik sit kavramı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası'nın, 3386 Sayılı Yasa'yla Değişik 3. maddesinin a fıkrasında "Yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları" şeklindeki tanımlanmaktadır. 658 Sayılı Arkeolojik Sitler Koruma ve

Kullanma Koşulları İlke Kararı'nda ise bu tanım "İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yerüstünde ve sualtındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her tür kültür varlığının yer aldığı alanlar ve yerleşmeler" şeklinde, ilk tanıma göre daha kapsamlı ve detaylı açıklanmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005 ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 658 Sayılı Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, 1999).

1990'lara kadar sadece korunması ve zarar görmeden gelecek nesillere aktarılması önemsenen ve yalıtılmış ortamlarda sergilenen kültür varlıkları, sonrasında kültür sektörünün önemli birer parçası ve ekonomiye katkı sağlayan bir değer olarak kabul görmeye başlamıştır. Bu bağlamda kültürel varlıkların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve geleceğe yönelik olarak koruma - planlama stratejilerinin geliştirilmesini amaçlayan yönetsel bir yaklaşımın ve kültürel miras yönetimi kavramının gerekliliği ortaya çıkmıştır (Arı, 2011). Buna bağlı olarak, 1990 tarihinde alan yönetiminin temel sistemini oluşturmak amacıyla ICOMOS'un Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Konusundaki Tüzüğü hazırlanmıştır. Bu tüzük ile arkeolojik miras yönetimi kavramının sınırları çizilmiş ve kapsamı ifade edilmiştir. Tüzükte yer alan ifadeler genel hatlarıyla şu şekildedir:

- Arkeolojik mirasın korunması ve doğru şekilde yönetilebilmesi disiplinler arası kapsamlı çalışmalara bağlıdır.
- Arkeolojik alanlarda yapılan çalışmalar sadece fiziksel verileri değil; alanın bulunduğu bölgenin kültürünü, çevresel verileri ve yerel halkın eğitim düzeyi gibi girdilere de bağlıdır. Tüm bu parametreler değerlendirilerek bütünlük koruma politikası geliştirilmelidir.
- Tüm bu gerekliliklerin sınırları yasalar ile net bir şekilde çizilmeli, her ülke ve bölge için o bölgenin tarihine ve geleneklerine uygun olarak arkeolojik mirasın yerinde korunması ve araştırılmasına olanak sağlayacak şekilde olmalıdır.

- Mevcut durumun belgeleme çalışmaları olabildiğince detaylı ve hassas bir şekilde yapılmalıdır.
- Araştırma sırasında tüm alanı kazmak yerine sınırlı alanlarda çalışmalar yapmak arkeolojik alanın korunması ilkesine daha uygun bir tavır olarak benimsenmelidir.
- Arkeolojik alanlarda ortaya çıkarılan buluntuların, bilgi ve belgelerin bakım, onarım ve yönetiminin önemi vurgulanarak, eğer gerekli müdahale yapılmayacaksa eserlerin açığa çıkarılmaması gerektiğ i vurgulanmaktadır.
- Arkeolojik mirasın korunması konusu sürekli devinim halinde olan bir konu olduğ undan, yapılan çalışmalar geliş ime ve dönüş üme açık olmalıdır.
- Arkeolojik eserlerin ve alanların evrensel değ erler olduğ u göz önünde bulundurularak çalışmalarında uluslararası olması gerekmektedir (ICOMOS, 1990).

2.2 Arkeolojik Mirasın Sunumu ve Sergilenmesi

Arkeolojik alanları ve bu alanlarda yer alan eserleri kapsayan arkeolojik miras, toplumların geçmiş teki yaşam tarzlarına, geleneklerine ve kültürlerine ilişkin bilgileri günümüze taşımaktadırlar. Bilgi ve belge değ eri taşıyan arkeolojik miras korunması, bu bilgilerin günümüze ve geleceğ e doğru şekilde aktarılması büyük önem taşımaktadır. Ancak günümüzde yalnızca koruma çalışmalarının arkeolojik alanların sürdürülebilirliğ i için tek başına yeterli olmadığı kabul edilmektedir. Bu alanlarda yapılan bilimsel çalışmaların topluma aktarılması ve bilginin toplum tarafından anlaşılabilir, kullanılabilir olması arkeolojik alanların değ er kazanmasına ve sürdürülebilir bir yaklaşım ile geleceğ e aktarılmasına olanak vermektedir.

Bu aşamada arkeolojik mirasın korunmasında arkeolojik mirasın sunumu ve sergilenmesi gerekliliğ i ortaya çıkmaktadır. Arkeolojik alanların birer yalın sergi

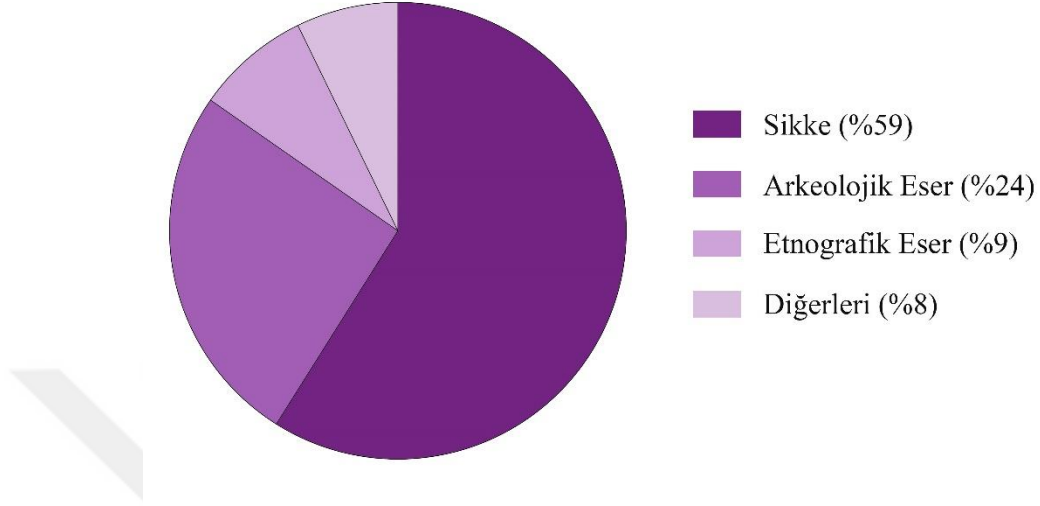
ögesi konumunda olmasının yanı sıra, koruma kullanma dengesi içinde toplumsal olarak değeri yüksektir. Bu nedenle toplumsal bağlamda anlam kazanmasına yardımcı olmak için bir takım sunum ve sergileme yöntemleri geliştirilmiştir. Uzun yıllardır, farklı disiplinler arasında çalışılan ve her alan özelinde çeşitlendirilen bu bilimsel çalışmaların temelini müzeler oluşturmaktadır.

Müze sözcüğü Grekçe ‘mouseion’ sözcüğünden türemiştir. Müze kavramı, Eski Mısır ve Metopotamya’da değerli eşyaların toplanması ve savaşta elde edilen ganimetlerin hükümdarların gücünün sembolü olarak halk önünde sergilenmesi ile ortaya çıkmıştır (Altunbaş ve Özdemir, 2012).

Geçmişin izlerini bugüne taşıyan ve geleceğe aktarılmasında büyük bir rolü olan müzelere ilişkin farklı tanımlar bulunmaktadır. Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi, Yönetmeliği’nin 4. maddesinde müzeyi, “Kültür eserlerini koruyan ve bu eserleri etüd, eğitim ve bedii zevki yükseltme amacıyla toplu halde teşhir eden, kamu yararına çalışan, sanata, ilme sağlığa, teknolojiye ait koleksiyonları bulunan müesseseler” şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı yönetmeliğin 5. maddesinde müze tanımının sınırları “Daimi teşhir bölümleri bulunan kütüphaneler ve arşiv merkezleri, resmi şekilde halkın ziyaretine açık bulunan tarihi anıtlar, tarihi anıtlara ait binaların kısım veya müstemilatı, tarihi, arkeolojik tabii önemi haiz mevkiler ve parklar, nebatat ve hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve benzeri teşekküller bu tarife girer.” şeklindeki ifade ile genişletilmiştir (Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM), Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği, 1970).

Müzeler, sergilenecek koleksiyonun türleri göz önüne alınarak sınıflandırılmaktadır. ICOM’un Norveç’te 1995 yılında toplanan 18. Genel Kurulu’nda yer alan bildiride müzeler; koleksiyonlarına, bağlı oldukları idari birimlere, hizmet ettikleri bölgelere, hitap ettikleri kitlelere, koleksiyonlarını sergileme yöntemlerine göre sınıflara ayrılmıştır (Kervankıran,2014). Koleksiyonlarını sergileme yöntemlerine göre sınıflanan müze türlerinden olan arkeoloji müzeleri ve açık hava müzeleri tez kapsamında detaylarıyla irdelenecek müze çeşitlerindendir. Türk İstatistik Kurumu’nun 2012 yılı verilerine göre bu

müzelerde sergilenen eser türlerinin arasında arkeolojik eserler önemli bir yer tutmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012).

Şekil 2.1 Müzelerde sergilenen eser türlerinin dağılımı (Türkiye İstatistik Kurumu, 2012)

2.2.1 Avrupa’da Arkeolojik Mirasın Sergilenmesi

Arkeolojik miras alanlarının korunmasına yönelik geliştirilen sunum ve sergileme yöntemlerinin uygulanabilirliği için öncelikle Avrupa’daki arkeolojik mirasın gelişim süreci aktarılmakta, tüzüklerdeki yeri incelenerek, arkeolojinin turizm ile ilişkisi irdelenmektedir.

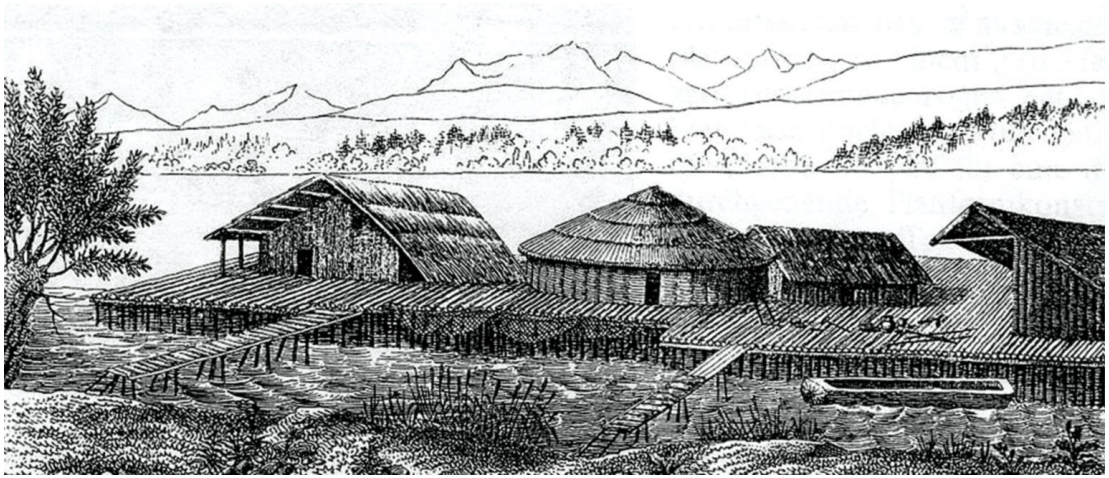
2.2.1.1 Tarihsel Gelişim Süreci

Rönesans ile birlikte geçmiş uygarlıklara duyulan ilgi Avrupa’da artmış ve yalnızca görünürde olan büyük ölçekli arkeolojik kalıntılar değil, kazıyla açığa çıkarılan ve daha eski dönemlere dayanan eserler de araştırılmaya başlamıştır. 18. yüzyıl itibariyle bulunan heykellerin, sanat eserlerinin ve mimari öğelerin önemli müzelere taşınıp sergilenmesi, toplumun elit kesiminin büyük ölçüde dikkatini çekmiştir. Bu ilgi ile Avrupalılar kendi ülkelerindeki eserleri görmekle yetinmemiş ve “Ground Tour” olarak geçen bir geziye çıkarak bu eserlerin çıkarıldığı toprakları ziyaret etmişlerdir. Bu gezinin en önemli noktası İtalya’daki antik dönem harabeleri

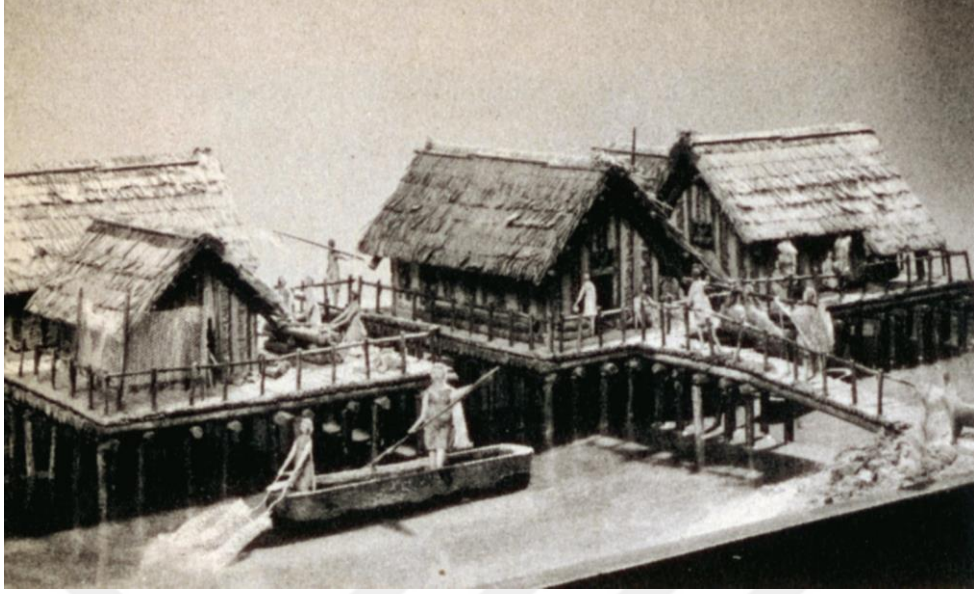
olmuştur. Avrupalıların geçmişe duydukları büyük ilgi ve Antik yunan döneminin sanatsal ve felsefe anlayışı bir araya gelerek hem müzelerdeki eserler hem de arkeolojik alanlar simgesel birer değer kazanmışlardır (Eres, 2016).

Avrupa toplumunda 19. yüzyıl ile birlikte ulus devlet kimliğinin geliştiği gözlenmektedir. Bu gelişim ile birlikte Avrupa “çağdaş” kimliğini, temeli antik yunan dönemine dayanan demokrasi bilinciyle ilişkilendirmiştir. Tarih öncesi çiftçi topluluklarını kendi ataları olarak kabul ederek, uygarlık tarihinin kökenini tanımlayan toplum, bu kültürel süreklilik içinde kendi kimliğini oluşturmaya çalışmaktadır (Eres, 2016). Bu çaba, günümüze ulaşmış olan somut eserlerin topluma sunulması gereğini doğurmaktadır.

Tarih öncesi kültürlerin toplumla tanışmasındaki önemli eşiklerden biri 1850’li yıllarda İsviçre’nin orta kesiminde yer alan göl çevresinde ahşap köy yerleşimlerinin kalıntılarının bulunmasıdır. Ferdinand Keller’in 1854 yılında hazırladığı, bu yapıların restitüsyon çizimleri bilimsel çevrede ve konu ile ilgili toplum tarafından ilgiyle karşılanmıştır. 1870’li yıllarda bu restitüsyon çalışmasından esinlenilerek bir kazıklı yapı maketi yapılmıştır ve Bern Müzesi’nde sergilenmeye başlamıştır. Bu dönemde Avrupa’daki yerel kültürlerinin en erken örneği olarak görülen bu “kazıklı yapı” geleneğine “göl evi” (lake dwellings) adı verilerek özel bilgilendirmeler ile topluma tanıtılmıştır (Eres, 2016).

Şekil 2.2 Ferdinand Keller 1854 tarihli göl evleri restitüsyon çizimi (Kaufmann, 1979)

Şekil 2.3 Ferdinand Keller'in verileri ile 1870'lerde hazırlanan göl evleri maketi (Kaufmann, 1979)

1929 yılında ise Güney Almanya'da kurulan Unteruhldingen Açık Hava Müzesi'nde o bölgedeki kazılardan yola çıkılarak göl evi rekonstrüksiyonları hazırlanmış ve arkeolojik alanın 1/1 ölçekli canlandırması olarak ziyarete açılmıştır (Eres, 2016).

Şekil 2.4 Unteruhldingen Kazıklı Yapı Açık Hava Müzesi – farklı dönem konutlarının bir arada sergilendiği köy canlandırması (Leobw, b.t.)

19. yüzyılın ikinci yarısında tarih öncesi kültürler müze ortamında çizimler veya küçük ölçekli maketlerle tanıtılırken, bir yandan da dünya fuarlarında geleneksel yaşamın tanıtılması ve sergilenmesi adına büyük adımlar atılmıştır. 1850’li yıllarda başlayan ve genel olarak batı ülkelerinin sanayi ve ekonomi anlamındaki gelişimlerini göstermeye yönelik olan bu fuarlardaki birçok sergide sömürge ülkelerden getirilen etnografik malzemeler sergilenmiştir. 1873 Viyana Dünya Fuarı’nda Avrupa’nın farklı bölgelerinden seçilen çiftçi evlerinin 1/1 ölçekli maketleri ilk kez tanıtılmıştır. Buna ek olarak 1878 Paris Dünya Fuarı’nda ilk kez İsveçli bir çiftçiye ait bir evin iç mekân canlandırılması yapılmıştır. Evin bir yüzü açık bırakılarak ziyaretçilerin evin iç mekânını deneyimlemeleri sağlanmış ve bu uygulama o dönemde büyük bir ilgi görmüştür (Eres, 2016).

Geleneksel yaşamın sergilenmesinin tarihine bakıldığında, bir diğer önemli dönüm noktası ‘romantik bahçe’lerdir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren saray bahçelerinde geleneksel basit köy evlerinin dekor olarak sergilenmeye başladığı görülmektedir. (Eres, 2016). 19. yüzyılda örneklerine değinilen bu maketler, dekorlar ve canlandırmalar açık hava müzelerinin temelini oluşturmaktadır.

Açık hava müzesi, kültür varlıklarının özgün yerinde, dönemini yansıtan kültürel ve sosyal özellikleri ile birlikte bütüncül bir yaklaşımla sergilenmesini hedefleyen müze uygulaması şeklinde tanımlanabilir. Bu müzeleri, diğerlerinden ayıran en temel özellik sergilenen öğenin bir nesne olmaktan öte gerçek yaşama dair izler taşıması ve ziyaretçilerin geçmiş kültürlerle ait sergilenen tüm mekânlarda o dönemi deneyimleyebilmesine fırsat tanınmasıdır. Açık hava müzeleri hafızalarda belirgin ve kalıcı iz bırakmayı hedeflemektedir. Bu müzelerin son yıllarda dünyada ve ülkemizde ‘arkeopark’ adı altında da uygulandığı da görülmektedirler.

1950’li yıllardan sonra, açık hava müzeleri çoğunlukla Ortaçağ ve Yakın Çağ kültürleri odaklı oluşturulmuştur. Ancak yadsınamayacak sayıda tarih öncesi dönemlere ait rekonstrüksiyonların yer aldığı müzeler de bulunmaktadır. Rekonstrüksiyonlara ek olarak, kalıntıların *in situ* olarak sergilendiği ya da yerinde koruma çatısı eklenerek buluntuların sergilenen müzeler de görülmektedir. Bu

müzecilik anlayışı arkeolojik alanların korunması açısından oldukça önemli bir değerdir. Tarih öncesi yapıların ya da yerleşimlerin rekonstrüksiyonun yer aldığı, arkeolojik kalıntıların tümlenerek ya da korunarak kurgulandığı örneklerden biri, Macaristan’da bulunan Veszto- Magor Açık Hava Müzesidir. Kazısı biten bir Neolitik-Kalkolitik Dönem höyüğünün üstü, eski höyük görünümüne öykünerek kapatılmıştır. Höyükten içeri girildiğinde yapı kalıntıları ve çok katmanlı dolgu in-situ durumunda görülebilmektedir (Eres, 2016).

Şekil 2.5 Vészto – Mágor Açık Hava Müzesi höyüğün girişi (M. Özdoğan Arşivi, 2017)

Şekil 2.6 Vészto-Mágor Açık Hava Müzesi höyük içi (M. Özdoğan Arşivi, 2017)

20. yüzyıla gelindiğinde ise arkeolojik mirasın korunması ve sergilenmesi konusunda kuramsal ve yasal açıdan pek çok tartışma/çalışma yapılmıştır. Hazırlanan tüzükler, bu konuyla ilgili toplantılar ve konseylerden sonra ortaya çıkan kararlar çerçevesinde 20. yüzyılda arkeolojik alanları korumaya ve sergilemeye yönelik yeni bakış açıları geliştirilmiştir (Ahunbay, 2010).

Arkeolojik alanların çevre düzenlemeleri ve yönlendirmeler yapılarak ziyaretçilere sunulması en sık tercih edilen koruma ve sergileme yöntemlerinden biridir. Ancak tarih öncesi çağlara ilişkin elde edilen buluntuların, ziyaretçiler tarafından anlaşılması daha güç olduğundan, bu tür sergileme yöntemlerinde bilginin doğru aktarılması ve kalıntıların öneminin vurgulanması önemlidir. Bu bağlamda ilk olarak koruma ve sergilemenin tüzüklerdeki yeri incelenecektir.

2.2.1.2 Arkeolojik Mirasın Korunması ve Sergilenmesinin Uluslararası Tüzüklerdeki Yeri

Arkeolojik eserlerin ve alanların korunmasına yönelik ilk çabayı 1904 yılında 6. Uluslararası Mimarlar Kongresi kapsamında Madrid Konferansında alınan tavsiye

kararları oluşturmaktadır. Bu konferans sonucunda anıt yapılar ya da alanlar ölü ve yaşayan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Arkeolojik eserler bu ayrımında “ölü anıt” olarak tanımlanmaktadır. Bu yapıların korunması için minimum düzeyde müdahale ile sağlamlaştırma ve koruma önerilirken, yaşayan anıt olarak değerlendirilen günümüzde de kullanılmaya uygun yapılara daha esaslı onarımları içeren müdahale kararları önerilmiştir (Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi, 1904).

1931 yılında Atina’da düzenlenen “Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin 1. Uluslararası Konferansı”nda arkeolojik alanlar için sadece anastilosis yönteminin kabul edilebilir olduğundan bahsedilmiş ve kazı alanlarında koruma müdahaleleri yapılmayacaksa kazılan alanın toprak ile örtülerek koruma altına alınması önerilmiştir (Kaderli, 2014).

Arkeolojik kalıntıların, kazı sırasında ortaya çıkarılan buluntuların ve alanların korunmasında bilimsel çerçevenin çizilerek, bilimsel yayın gerekliliğinin ortaya çıkarılması ise 1956 yılında UNESCO tarafından çıkarılan “Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı” ile vurgulanmaktadır. Kararda genel hatlarıyla;

- Arkeolojik alan kazılarında gelecek kuşaklar için rezerv alanlarının bırakılması gerektiği,
- Kazı sırasında ve sonrasında alanın korunması sorumluluğunun ve korunmasına yönelik önlemlerin nasıl alınabileceği,
- Toplumun arkeolojik alanların korunması konusunda eğitilerek bilinçlendirilmesi ve böylelikle toplum tarafından bu alanların sahiplenilerek korunabileceği ifade edilmektedir.

UNESCO’nun 1956 tarihli ilke kararları, arkeolojik alanlarda kazı ve koruma çalışmalarına yön vererek, günümüzdeki kazı ve koruma planlamalarına ışık

tutmuştur (UNESCO, Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, 1956).

Danimarka ve İsveç'te, 1957 yılında, açık hava müzeleri konusunda deneyimli olan İskandinav ülkelerinin birikimlerini, açık hava müzesi kurmak isteyen diğer ülkelerle paylaşımlarını amaçlayan bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı sonunda 12 maddelik bir tüzük oluşturulmuştur. Tüzükte iki ana konu üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki, özgün yerinden taşınırken ve yeni uygulama sonrasında yapının ayrıntılı bir şekilde belgelenmesi gerektiği; ikincisi ise rekonstrüksiyonun reddedilemez olduğu fakat belirli kriterler ve bilimsel yöntemler ile yapılması gerektiğidir (Eres, 2016).

1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nde koruma alanında uluslararası düzeyde temel olarak kabul gören ilke ve kararların yanı sıra kazı ile ilgili maddesinde arkeolojik alanların sürekli olarak korunmasının ötesinde harabe halinde olan anıtın toplum tarafından anlaşılmasını sağlamak için her çareye başvurulması gerektiği vurgulanmıştır. Aynı maddede, rekonstrüksiyon kesin olarak reddedilmiş, sadece gerekli durumlarda anastilosis yöntemi bir koruma ve sergileme yöntemi olarak kabul edilmiştir. Venedik Tüzüğü'nde yer alan temel yaklaşım doğrultusunda toplumsal boyuttaki çıkarlar söz konusu olmadıkça kültür varlıklarının özgün yerinden başka her hangi bir mekân ya da alanda korunması/ sergilenmesi kabul edilmemektedir (Ahunbay, 2010).

İlk açık hava müzesi olarak değerlendirilen Skansen Açık Hava Müzesi'nin açılması (1891) ile Avrupa'daki birkaç tarihi yapı yerinden sökülüp, müze ortamında sergilenmeye başlanmıştır. Bu gelişme ile Venedik Tüzüğü'nün aksine işlevini yitiren kültür varlıklarının başka bir mekânda sergilenmesi yönteminin benimsenmesini sağlamıştır (Eres, 2016). Farklı bir bakış açısı kazandıran bu anlayış, 2. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ölçütlerle geliştirilmiştir. Bu bağlamdaki ilk çalışma UNESCO önerisiyle 1956'da geliştirilen ICOM (Milletlerarası Müzeler Konseyi)'un 4 maddelik bir deklarasyon yayınıdır. Bu yayında toplum kültürünün unutulmaya yüz yutmuş değerlerinin hafızalarda canlandırılması için seçilen simgesel yapıların

sökülerek yeniden bir müze ortamında kurulmaları bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu yapıların, bilimsel çalışmalar ışığında ve eğitsel amaçlı kurulması gerektiği önemle vurgulanmıştır (Milletlerarası Müze Konseyi (ICOM), 1956).

1966 yılında Açık Hava Müzeleri Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde saptanan açık hava müzesi sayısı 183'tür. 1972 yılına gelindiğinde ise Açık Hava Müzeleri Birliği kurulmuştur. Bu birlik, her yıl düzenli toplantılarıyla müzecilik anlayışının bilimsel değerini artırmaya yönelik çalışmalar yapmıştır. İlerleyen süreçte aynı birlik, yapıların olabildiğince özgün yerinde, taşınmadan restore edilerek sergilenmesi anlayışını benimsemiştir (Eres, 2016).

1976'da ICOMOS'un çağdaş turizm ve insanlık teması ile düzenlediği uluslararası seminer ışığında hazırlanan "Kültür Turizmi Tüzüğü" korunması gerekli kültürel mirası ve sit alanlarını, ekonomik düzeyin ve kültür seviyesinin yükselmesi için bir kaynak olarak görmektedir. Turistlerin ve çocukların kültür varlıkları konusunda bilgilenmesi ve bu alanlardaki turistik aktivitelerin doğru yönde geliştirilmesi konusunda, çalışanların eğitilmesi gerektiği konusuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca tüzükte; turizmin kültürel miras alanlarında yıpratıcı etkisinin olmaması ve hem turizm için hem de kültürel miras alanlarının korunması için bir çaba olduğu gözlenmektedir. Ancak bu yıllarda, tüketim politikalarının sonucu olarak turizmin sit alanları üzerindeki baskısının arttığı ve tüzükte yer alan iyi niyetli yaklaşımların karşılığını bulmadığı anlaşılmaktadır (ICOMOS, Kültür Turizmi Tüzüğü, 1976).

1990 yılında ICOMOS'un çıkardığı "Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi" tüzüğü ile alan yönetiminin temelleri atılmıştır. Bu tüzük arkeolojik alanların ve arkeolojik mirasın saptaması, belgelemesi, yayınlaması ve topluma sunulması aşamalarının detaylı bir şekilde planlanarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Tüzükle ilgili dikkat çekici ve önemli ikinci unsur; Venedik Tüzüğü'nde arkeolojik alanlarda yalnızca gerekli durumlarda anastilosis çalışmalarına izin verilip, her türlü yeniden inşa uygulaması reddedilirken, bu tüzükte yeniden yapımların "yorum" ve

“deneysel araştırma” gibi iki önemli işlevi desteklediği belirtilerek konuyla ilgili koşullar tanımlanmasıdır (ICOMOS, Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Konusundaki Tüzük, 1990 ve Aydeniz, 2009). Söz konusu tüzüğe göre; Mevcut arkeolojik kalıntılara zarar verilmemeli ve özgün niteliklerinin ortaya çıkarılması için elde edilebilecek tüm bilgilerden ve kaynaklardan faydalanılmalıdır. Gerekli koşullar sağlandığında yeniden yapımlar arkeolojik kalıntıların doğrudan üzerine yapılmamalı, özgününden net bir şekilde ayırt edilebilir olmalıdır (ICOMOS, 1990). Arkeolojik kalıntıların korunması ve sunumu politikalarına getirilen bu yenilikçi ve çağdaş yaklaşımlar, özellikle erken dönem yerleşimlerine ait kalıntıların topluma sunulması açısından önemli gelişmeler sayılmaktadır.

1969 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan “Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”ne 1992 yılında bir revizyon yapılmıştır. Bu revizyon ile arkeolojik mirasın korunması ve yaşatılması konusunda o güne dek önerilen kuramsal çözümlerin ötesinde kazı ve koruma dengesini ortaya koyan, finansal destekler ile ilgili yaşanan ve yaşanabilecek sorunlara çözüm üreten bir yaklaşım sergilemiştir. Bu tarihten itibaren planlamaya ilişkin uzun vadeli ve ayrıntılı yol haritaları çizilmeye başlanmıştır (UNESCO, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 1969).

2000’li yıllarda arkeolojik miras, alan yönetimi, arkeolojik alan planlama kavramları bilimsel araştırma konusu olan başlıklar olarak yerini almıştır. Bu kavramlar ve içerikleri ile ilgili birçok sempozyum ve yayın çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. 2005 yılında Avrupa Konseyi “Kültür Mirasının Toplum İçin Değeri” ve 2008 yılında ICOMOS “Kültür Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” hazırlanmıştır. Bu iki tüzük ile arkeolojik mirasın korunması konusunun ötesinde sunumunun ve toplumun arkeolojik mirası benimsemesi ve sahiplenmesi konularının da önemi ortaya koyulmuştur. Bu dönemde toplumun gözünden kültürel mirası görmeye yönelik çabalar artmış ve çalışmaların seyri bu kültürel mirasın topluma aktarılması yönünde ilerlemiştir. Bu kapsamda yapılan araştırmaları yakından takip eden ve destekleyen Avrupa Birliği, çalışmalar için finans kaynağı olmuş, çalışmaların sonuçlarının topluma sunulması, toplumun bilinçlenmesi ve

bilgilenmesi konusunda destekleyici bir tavır sergilemiştir (UNESCO, Kültür Mirasının Toplum İçin Değeri Tüzüğü, 2005 ve ICOMOS, Kültür Mirasının Yorumu ve Sunumu Tüzüğü, 2008).

2.2.1.3 Avrupa’da Arkeoloji ve Turizm İlişkisi

Kültür turizminin yakın ilişki içinde olduğu bilim dallarından biri arkeolojidir. Toplumların turizm ve kalkınma ilişkisi, sahip oldukları kültürel değerlerle paralellik göstermektedir.

Kültür turizmi ve arkeoloji ilişkisinin turizm kavramının ortaya çıkışı ile başladığı söylenbilir. 17. yüzyıldan itibaren İngiliz soylularının dönemin önemli kültür odaklarını ve Roma’daki antik harabeleri görmek için düzenledikleri “Ground Tour” kültür turları, turizmin başlangıcı olarak kabul edilebilir. 18. yüzyılda bu turların İngiliz  st burjuva sınıfının da ilgisini çekmesi ve 19. yüzyılda demiryolu ağlarının gelişmesi ile ulaşımın kolaylaşması ise kültür turizmini daha popüler hale getirmiştir. Kültür turizminin temelini oluşturan bu gezi türünün odağında saraylar, dini yapılar gibi gösterişli anıt yapılar ve arkeolojik alanlar yer almaktayken, gezilerin asıl amacının sanat tarihi ve arkeoloji olduğu gözlenmiştir (Eres ve  zdoğan, 2016).

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra doğrudan İtalya ve Yunanistan’a düzenlenen turlar ile turizm anlayışının seyri y n değiştirmeye başlamıştır (Eres ve  zdoğan, 2016). Böylece kişinin güzel anılar biriktirmesi, bireysel olarak eğlenme anlayışına daha yakın bir yaklaşım benimsenmiştir. Bununla birlikte turizm firmaları aktifleşmiş ve rehber kitapların hazırlanması süreci başlamıştır.

20. yüzyıl dönümüne gelindiğinde kültür turlarının yanı sıra deniz ve doğa turizmi de gelişmiş ve ön plana çıkmaya başlamıştır. İlk zamanlarda üst sınıfa mensup Avrupalılar arasında popüler olan deniz turizmi, 2. Dünya Savaşı sonrası işçi sınıfı da dâhil olmak üzere toplumdaki her tabaka için bir gereklilik olarak kabul edilmiştir. Genellikle Akdeniz sahillerine düzenlenen turistik gezilerde, çevrede bulunan antik kalıntılara da tur sırasında yer verilmiştir. Fakat bu geziler, odağında deniz, doğa ve

eğlence olan tatiller için akılda kalıcı olamamıştır. Ayrıca bu alanlarda bulunan sergileme ve bilgilendirme eksiklerinden ötürü ziyaretçilerin yeterince ilgisini çekmemiştir. Bu açığı kapatmak için gezi rehberleri arkeolojik alanları tanımlarken abartılı tabirler ve efsaneler ile ilgi çekmeye çalışmışlardır. Ancak bu geziler ziyaretçiler için antik döneme duyulan hayranlıktan öteye gidememiştir (Eres ve Özdoğan, 2016).

1990'lı yıllara gelindiğinde bu yaklaşım yön değiştirmiştir. Avrupa'da kültür turizmini Roma, Paris, Viyana gibi kültür temsilcisi sayılabilecek değerli kentlere düzenlenen geziler yeniden canlandırmıştır. Ayrıca küçük ölçekli kent ve kasabaların sınırlı olan ekonomik faaliyetlerini canlandırmak için turizm bir çözüm yolu olarak görülmüş ve Avrupa birliğinin bir politikası olarak belirlenen kırsal bölgelerde turizm odaklı çalışmalar yapılmıştır (Eres ve Özdoğan, 2016).

Kültür turizmi sadece arkeolojik alanlarla sınırlı değildir. Somut olmayan kültür mirası olarak nitelendirilen müzik, dans, geleneksel etkinlikler, tiyatro vb. de kültür turizminin bileşenleridir. Ancak geçmişten günümüze Avrupa Geleneksel ve Bölgesel Kültürler Merkezi'nin belirlediği sıralamaya göre arkeolojik alanlar kültür turizminin en önemli kolunu oluşturmaktadır. Bunun sebebi her geçen gün artan kurtarma kazıları ve arkeolojik alanların topluma ve kentlere kazandırılması için yapılan çalışmaların artmasıdır (Eres ve Özdoğan, 2016). Dünya Turizm Örgütü'nün belirlemelerine göre dünyadaki turizm çeşitlerinin tümünün arasında kültür turizminin %37 payı vardır. Bu oranın önemli bir kısmının arkeolojik alanlar olduğu düşünülürse turizm sektöründe arkeolojik alanların oldukça büyük bir paya sahip olduğu söylenebilir. 17. yüzyılda Ground Tour ile başlayan arkeolojik alan gezilerinin günümüzde de turizmin önemli bir parçasını oluşturması, arkeoloji ve turizmin önemli bir ilişkisinin olduğunun göstergesidir.

Arkeoloji ve turizm birbirlerini besleyen ve olumlu etkileşim içinde olan kavramlar gibi gözükse de, koruma-kullanma dengesi gözetilmeden oluşturulan turizm faaliyetleri arkeolojik alanlar üzerinde geri döndürülemez olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Turizm etkinliklerinin aktifleşmesi için çoğunlukla arkeolojik

alanlarda çalışmalar yapılması, kazıların hızlanması ve sergilemeye yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmesi ihtiyaı oluşmaktadır. Bu uygulamalar korumacı bir yaklaşım ile ele alınıp, alanında uzman ekiplerin disiplinler arası çalışmaları ile yapıldığında arkeolojik alanlara değer katmaktadır. Ancak turist çekme kaygısı ile yapılan yanlış rekonstrüksiyonlar ve restorasyon müdahaleleri hem tarihi arpıtmakta, hem de arkeolojik alanlara kalıcı ciddi zararlar verebilmektedir.

Olumlu ve olumsuz tüm etkileşimlere rağmen kültür varlıkları ve turizm arasındaki ilişki yadsınamaz bir gerçektir. Kültür varlıklarının korunmasından sorumlu olan kurum ve kuruluşların, kültür varlıklarının koruma koşullarının oluşturabilmesi için yapılan her ölçekteki plan ve projelendirme kararlarında, turizm işlevinin ihtiyaç duyduğu öncelikleri göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Kültür varlıkları ile turizm arasında sağlıklı ve sürdürülebilir bir ilişkinin yürütülebilmesi için turizm sektörü aktörlerinin de alınan koruma kararlarının uygulanmasında gerekli özeni göstermeleri ve turizm planlamasında kültür varlıklarının potansiyellerini göz önünde bulundurmaları son derece önemlidir. Bu ilişkinin erevesi yasal süreçlerle çizilmesine karşın, uygulamada iki tarafın tutumları belirleyici olmaktadır. Bu nedenle her iki sektörde de diğer taraf ile ilişki kurabilecek ve hassasiyetlerini bilecek uzmanların bulundurulması yararlı olacaktır.

2.2.2 Türkiye’de Arkeolojik Mirasın Sergilenmesi

Ülkemizdeki arkeolojik miras alanlarının korunmasına yönelik geliştirilen sunum ve sergileme yöntemlerinin uygulanabilirliği için öncelikle ülkemizde arkeolojik mirasın gelişim süreci aktarılmakta, tüzüklerdeki yeri incelenerek, arkeolojinin turizm ile ilişkisi irdelenmektedir.

2.2.2.1 Tarihsel Gelişim Süreci

Türkiye, jeopolitik konumu, coğrafi ve stratejik koşulları, iklimi vb. sebeplerle ilk çağlardan bu yana tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Tarihin her döneminde farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan ülkemiz topraklarında birçok medeniyete ait

kalıntılar yer almaktadır (Aydeniz, 2009). Ayrıca ülkemizin Karadeniz, Akdeniz, Asya ve Avrupa ile kurduğu coğrafi ilişki kültürel iletişimi artırmıştır. Bu durum ülke sınırlarındaki yerleşimlerin çok katmanlı bir kültüre sahip olmasını sağlamış, arkeolojik kalıntıları ve alanları da çeşitlendirmiştir. Bu kapsamda höyükler, ören yerleri, mağaralar, kaleler, tekil kalıntılar, tümülüsler, kültürel değerleri simgeleyen ve kendilerine özgü koruma anlayışı gerektiren alanlar/yapıtlardır (Özdoğan, 2008).

Türkiye’de arkeolojik eserlerin ve alanların korunması, 19.yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. Arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında genel olarak Anadolu’da antik dönem yerleşimlerine yoğunlaşmış, ilk kapsamlı kazılar Efes, Bergama ve Priene’de yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde Ege bölgesinde demiryolu çalışmaları sırasında demiryolu hatları çevresinde kazılar yapılmıştır. Bir diğer erken dönem kazısı da Van’da bulunan Toprakkale kazısıdır (Eres ve Yalman, 2016).

Bu kazı çalışmalarında ilk yaklaşım açığa çıkarılan eserlerin yurtdışındaki müzelerde sergilenmesini sağlamaktır. İzinli olarak ülke sınırları dışına çıkarılan kalıntı ve eserlerin yanı sıra izinsiz olarak da birçok kalıntı ve eser Avrupa’daki müzelere taşınmış, bu eserlerin sergilenmesi için yeni müzeler inşa edilmiştir (Eres ve Özdoğan, 2016).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ülkemizde ilk arkeolojik kazılara öncü olan Avrupalıların idaresindeki kazı alanlarının yanı sıra Türklerin idaresindeki kazı alanlarının da sayısı artmıştır. Atatürk’ün arkeoloji bilimine olan özel ilgisi çalışmaların temelini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra “Anatolizm” politikası Cumhuriyet’in ilk yıllarında arkeolojiye verilen önemi artıran bir parametredir. Anatolizm, genç Cumhuriyet’in kimliğini Anadolu coğrafyası ve geçmişten gelen kültür harmanı ile bütünleştirmesi ve geçmişiyle anlam kazanması olarak tanımlanabilir. Bu anlayış ile arkeolojinin gelişmesi için yurtdışında eğitim gören genç arkeologların sayısı ve buna bağlı olarak kazı alanlarının da sayısı artmıştır (Eres ve Yalman, 2016). Bu dönemde sadece antik dönem eserleri değil, tarih öncesi döneme ait kalıntılar olan höyükler ve tümülüslerde de kazılar yapılmıştır. Alacahöyük, Aşikâr höyükleri ve Trakya bölgesinde yer alan birçok Tümülüs bu

kazılara örnek teşkil etmektedir. Ayrıca Atatürk'ün Bergama Asklepion'u ziyaretini sonrasında, onun emri ile Bergama'da Türkiye'nin ilk açık hava müze uygulaması gerçekleştirilmiştir (Özdoğan, 2011).

Öte yandan Ankara'da kent içindeki tümülüslerin açığa çıkarılması ve Roma hamamında kazı çalışması yapılarak hamamın sergilenmesi, kent arkeolojisi açısından ilk gelişmelerdendir (Eres ve Yalman, 2016). Genel hatlarıyla ilk dönem arkeoloji çalışmaları kazı ile açığa çıkarma ve koruma ile sınırlı kalmış; ziyaretçilere sunum ve sergileme alanında önemli çalışmalar yapılmamıştır.

Türkiye'de açığa çıkan eserlerin kendi doğal ortamında sergilenmesi gerekliliği ilk kez 1945 yılında Hamit Zübeyir Koşay tarafından dile getirilmiştir. Koşay, 1945 yılında yaptığı bir yayında Ankara'da Türkiye'nin farklı farklı bölgelerinden getirilen eserlerden oluşan bir açık hava müzesi önermiştir. Daha sonraları Açık Hava Halk Müzeleri Konferansı'na katılarak konferansta Türkiye'de açık hava müzesi kurulmasını teklif olarak sunmuş, ancak o dönemde bir sonuca ulaşılamamıştır (Eres, 2016).

1950'li yılların ikinci yarısında Karatepe Aslantaş ören yerinde yapılan kazı çalışmalarında açığa çıkarılan yazıt ve görkemli heykellerin yerinde korunması amacıyla geliştirilen proje, o dönem için özel ve öncü bir proje niteliğindedir. Türk ve Alman arkeologlar bu alanda ortak kazı çalışmaları yürütmüşlerdir. 1940'ların sonunda tamamlanan kazıdan sonra, kazı ekibinden Halet Çambel, eserlerin taşınması için teknik imkânın bulunmayışı nedeniyle açığa çıkarılan eserler ile ilgili müzeye taşınma sorununu gündeme getirmiştir. Böylece Çambel'in eserleri *in situ* olarak koruma kaygısı, farklı bir çözüm arayışına gidilmesini sağlamıştır. Bu kapsamda Çambel, koruma biliminin önde gelen kuramcıları arasında yer alan Cesare Brandi ile ortak bir proje geliştirmiş ve Karatepe'deki taş eserlerin sağlamlaştırma ve tamamlama işlerini yapmışlardır. Brandi, alanı ziyaret ettikten sonra yazdığı raporda alan için bir koruma çatısının gerekliliğinin bahsetmiştir. Bu rapor sonrasında 1960'larda dünyanın ilk koruma çatılarından biri Karatepe Aslantaş ören yerinde inşa edilmiştir (Eres, 2016).

Karatepe Aslantaş ören yerinde yapılan çalışmalar, arkeolojik alandaki kalıntıların modern müdahalelerle korunması ve sürdürülebilir bir yaklaşım ile sergilenmesi konusunda günümüze ışık tutmuş ve çağdaş koruma kuramcılar için öncü bir örnek olmuştur.

Şekil 2.7 Karatepe koruma çatısı uygulaması (Arkitera, 2017)

Karatepe koruma çatısı ile eş zamanlı bir diğer önemli uygulama, Konya Alaeddin Köşkü'nün kerpiç duvar kalıntılarının korunması için inşa edilen koruma çatısıdır. Bu örnek, kent merkezindeki kalıntıların korunmasını sağlamış, modern mimari bir görüntü ile kent arkeolojisinin farkındalığına katkıda bulunmuştur (Eres ve Özdoğan, 2016).

Şekil 2.8 Konya Alaeddin Köşkü kerpiç duvar kalıntısının üzerine inşa edilen koruma çatısı (Arkeofili, 2019)

Konya Alaeddin Köşkü duvar kalıntısı üzerine 1961 yılında inşa edilen koruma çatısı, 2018 yılındaki restorasyon çalışması sırasında yıkılma tehlikesine karşı kaldırılmış, yerinde yapının özgün durumuna atıfta bulunan tartışmalı bir restorasyon uygulaması gerçekleştirilmiştir (Arkeofili, 2019).

Ülkemizde 1970’li yıllarda arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları, Ege ve Akdeniz bölgelerinde bulunan antik kentlerde yoğunlaşmıştır. Aynı dönemde Yunanistan’daki Atina Akropolisi örneğinde olduğu gibi ülkemizde de Efes Celcius Kitaplığı anastilosis anlamında yapılan ve günümüze ışık tutmuş çalışmalardandır. Kazı ekibinin bilinç düzeyinin artarak bilgi birikimini aktarma çabası ve hareketlenen turizm bu uygulamalarda etkili unsurlardır (Eres ve Yalman, 2016). 70’li yıllarda daha çok arkeolojik alan içinde belirlenen yapıların tekil olarak ayağa kaldırılması üzerinde durulmuştur. Bütüncül bir koruma yaklaşımı yerine, daha çok sergileme ve sunuma yönelik çalışmalar yapılmıştır. Arkeolojik alanın kültür tarihi içindeki yerini aktararak, önemini ve anlamını ziyaretçiye sunmak yerine tekil yapıların restorasyon ve anastilosis çalışmaları ile yetinilmiştir.

Karatepe Aslantaş Ören Yeri'ndeki uygulamalar örnek alınarak 1980'lerin başında Boğazköy-Hattuşa'da bir koruma ve sergileme projesi geliştirilmiştir. Proje, Peter Neve tarafından hazırlanmıştır. Çok katmanlı bir yapıya sahip olan ören yerinde, kazı sonrası açığa çıkarılan karmaşık duvarlar ve temel izlerinin üzeri toprakla örtülerek koruma altına alınmıştır. Hattuşa'nın kültür tarihinde en önemli paya sahip olan Hitit İmparatorluğu Dönemi'ne ait duvar kalıntılarının tam üzerine kopya taş duvarlar örülmüştür. Böylelikle hem özgün duvarlar koruma altına alınmış, hem de alandaki Hitit İmparatorluğu'na ait izler ziyaretçiye bir bütünlük içinde sunulmuştur. Ayrıca alanda farklı dönemlere ait duvarların tekil olarak yükseltilerek, alanın çok katmanlı olduğu vurgulandığı uygulamalar yapılmıştır (Eres ve Özdoğan, 2016).

Benzer bir uygulama Çayönü Höyüğü kazısında da gerçekleştirilmiştir. Bu tarih öncesi yerleşimde üç farklı ev mimarisi tipi bulunmaktadır. Temel taş kalıntılarının üzeri toprakla örtülmüş ve belirlenen üç tip evin modellemesi yapılmıştır. Bu tipler; yuvarlak kulübe dönemi, dörtgen ızgara planlı eğrisel örtülü ev dönemi ve dörtgen hücreli planlı dik duvarlı düz damlı ev dönemidir (Özdoğan, 2010).

Şekil 2.9 Çayönü açık hava müzesi (Trt Haber, 2019)

1990'lı yılların sonunda ise aynı yöntem Kırklareli Kanlıgeçit Tunç Çağı kazı alanında kullanılmış, mevcut kalıntılar gömülerek üzerine modeli kurulmuştur (Arı,

Eres ve Demirtaş, 2010). 90'lı yıllarda kazı çalışmaları süren bir diğer alan olan Troia Antik Kenti hem klasik dönemden hem de Tunç Çağından izler barındıran çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu alanda yapılan kazılarda Manfred Korfmann, alanın çok katmanlı yapısının olduğu gibi sergilenmesine karar vermiştir. Fakat ziyaretçiler tarafından alanın anlaşılabilirliğini artırmak için bir gezi yolu tasarlamıştır. Yol üzerindeki bilgilendirme panolarında bulunan restitüsyon çalışmaları, üç boyutlu canlandırmalar ve çizimler üzerinden alanı ziyaretçiye bilimsel ve doğru bir şekilde aktarmıştır (Eres, 2016). Bu dönemde arkeolojik alanların sergilenmesi ve topluma sunulması ile ilgili bir ilk sayılabilecek gelişmelerden biri de Çatalhöyük'te gerçekleşmiştir. Alanın girişindeki ziyaretçi karşılama merkezinde, alanın geçmişiyle ilgili bilgilerin yanı sıra yerel halkın Çatalhöyük ile ilgili görüşleri de yer almaktadır (Eres, 2016).

2000'li yıllara gelindiğinde tarih öncesi alanlardaki koruma ve sergileme konusunda yeni bir yaklaşım olarak açık hava köy müzesi uygulaması Kırklareli Aşağı Pınar kazı alanında geliştirilmiştir. Bu alanda yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan ve yapım sistemi ahşap karkas kerpiç dolgu şeklinde olan duvarlardan geriye kalan ahşap kalıntıları ve kerpiç parçaları görsel olarak algısı zayıf verilerdi. Dolayısı ile Çayönü veya Hattuşa örneklerinde olduğu gibi duvarların üzerinin kapatılıp, özgün yerlerinde kopyalarının yükseltilmesi yöntemi uygulanamamıştır. Bunun yerine alanda bir açık hava köy müzesi kurulmasına karar verilmiştir. Tarih öncesi dönemdeki yapım sistemi bilinen yapıların benzerlerinin alanda yeniden yapılarak, ziyaretçilerin Trakya'da tarih öncesi yaşantıyla ilgili fikir sahibi olmaları amaçlanmıştır. Aşağı Pınar kazısındaki bu uygulama, Türkiye'nin farklı bölgelerindeki kazı alanlarında da buna benzer projelerin geliştirilmesine öncülük etmiştir (Kırklareli Projesi, 2019).

2000'li yıllara kadar, çoğunlukla kazı alanlarındaki kazı ekiplerinin kendi imkânları ile koruma ve sergileme alanında bu gelişmeler yaşanırken, sonrasında Kültür ve Turizm Bakanlığı devreye girerek, arkeolojik alanların restorasyonu konusuna önem vermeye başlamıştır. Arkeolojik alanlara ayrılan bütçenin artması da bu alandaki çalışmaların hızlanmasında belirleyici bir etken olmuştur. Ancak

ihtişamlı antik ören yerlerinde yapılan restorasyon uygulamalarının bazıları, arkeoloji ekibiyle verilen ortak kararlar doğrultusunda olurken, müteahhit yöntemiyle yapılan bazı uygulamalar da arkeologların ve kazı alanındaki uzman kişilerin görüşüne başvurmadan gerçekleştirilmiştir (Özdoğan, 2011).

Son yıllarda ülkemizde, genç ve dinamik bakış açısına sahip kazı ekiplerinin, valiliklerin ve yerel yönetimlerin uğraşları ile arkeolojik mirasın korunması ve sergilenmesi konusu üzerine farklı yaklaşımlar ve uygulamalar ortaya konulmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı da çağdaş bir yaklaşım ile arkeolojik mirasın topluma sunulması konusunda bu kurum ve kişilere destek olma eğilimindedir. Ancak ülkemizde gelenekselleşmiş sayılabilecek abartılı anastilosis çalışmaları, eksik bilgi sunan bilgilendirme levhaları, arkeolojik alanla bağlamdan uzak koruma çatıları ve hizmet binaları gibi uygulamalar da mevcuttur. Bu nedenle çağdaşlaşma sürecinde tarihi ve tarih öncesi devirleri yansıtan en önemli veri olan arkeolojik verilerin korunması ve topluma sunulması konusunda günümüzde gelişen teknolojiden yararlanarak, yeni nesil uzman ekiplerin çalışmalarına ve projelerine önem verilmelidir.

2.2.2.2 Arkeolojik Mirasın Sergilenmesinin Ulusal Tüzüklerdeki Yeri

Ülkemizde arkeolojik kalıntıların koruma bilincinin oluşmasının tarihi 19. yüzyıla dayanmaktadır. 1840'lı yıllarda Osmanlı Devleti, Avrupalıların ülkemizde arkeolojik kazı yapmasına ve ortaya çıkarılan eserlerden birinin Osmanlı'ya bırakılması koşulu ile diğerinin kazıyı yapanlar tarafından yurt dışına çıkarılmasına izin vermiştir. Ancak bu durum 1869'daki ilk eski eser yasası ile sona ermiş, bu yasa ile ortaya çıkarılan arkeolojik eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır. 1874'deki ikinci yasa ile kazıda bulunan eserlerin 1/3'ünün arazi sahibine, 1/3'ünün devlete, geriye kalanının ise kazı harifine verilmesi kararı alınmıştır. (Eres ve Yalman, 2016)

1884 yılında çıkarılan üçüncü yasada açığa çıkarılan arkeolojik eserlerin yurt dışına çıkarılması kesin bir dille yasaklanmıştır. Her üç yasanın da temel amacı,

kazıları devlet kontrolüne almak ve yurtdışına çıkışını olabildiğince engellemektir (Eres ve Yalman, 2016).

1906 tarihli Osmanlı Devleti'nin son eski eser yasası ise arkeolojik alanlarla birlikte Türk-İslam tarihi eserlerini de kapsamaktadır ve bu eserlerin korunmasının devlet sorumluluğunda olduğunun üzerinde durmuştur. Bu yasa, 1973'e kadar yürürlükte kalmıştır (Kaderli, 2014).

Arkeolojik alanları kapsayan yasal yapılanma ile birlikte denetsel ve kurumsal yapılanma da gelişmiştir. 1922 yılında TBMM, kültür mirasımızdan ve müzelerden sorumlu bir genel müdürlük kurmuştur. Ancak o dönemde kültür işleri bir müdürlük düzeyinde ele alınmış ve kültür varlıklarına gereken önem verilememiştir (Eres ve Özdoğan, 2016).

Cumhuriyet Dönemi'nde ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. 1951 yılında kurulan bu kuruluş, koruma alanında resmi geçerliliğe sahip ve Türkiye'de çağdaş koruma anlayışına öncülük eden ilke kararları almıştır. İlke kararlarına bakıldığında daha çok mimari miras ile ilgili kararlar olduğu, arkeolojik alanlarla ilgili kararların yetersiz olduğu görülür (Aydeniz, 2009).

1961 anayasasında devletin kültür varlıklarından sorumlu olduğuna ilişkin bir ibare bulunmaktadır. 1971 yılında ise Kültür Bakanlığı kurulmuştur. Böylelikle kültür varlıklarını korumanın kurumsal çerçevesi genişletilmiştir. Bu bakanlığın kurulması, 1961 anayasasının devlete vermiş olduğu kültür varlıklarını koruma sorumluluğunu ile bağdaşmaktadır. Sonraki dönemlerde politik sebeplerden bakanlık birkaç kez kapatılarak yeniden kurulmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarihçe, 2019).

1973 yılında Cumhuriyet tarihinin ilk koruma yasası çıkarılmıştır. Bu yasa, Venedik Tüzüğü ile paralel bir tutum sergilemiştir. Ortaya koyduğu en büyük yenilik eski eserlerin tescil edilmesi ve sit kavramlarıdır. Böylelikle arkeolojik alanların sit

alanı olarak ilan edilip, devlet koruması sorumluluğunda olacağı yasalarla belirlenmiştir (Ahunbay, 2010).

1982 yılında ise Kültür ve Tanıtma Bakanlığı ile birleştirilmiş ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na dönüştürülmüştür (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Tarihçe, 2019). Bu karar ülkemizde turizm kavramının içine kültür kavramının da girerek kitlesel boyuta ulaşmasında önemli bir adım olmuştur.

1983 yılında Fransız Malraux yasasından sonra ülkemizde de benzer bir yasa oluşturulmuş, bu yasa ile devletin restorasyon işleri için bir fonlama sistemi oluşturması ve finans sorununu çözmesi hedeflenmiştir. Dönemi için yenilikçi bir hedefe sahip olan yasa doğrultusunda öngörülen fon sistemi ancak 21 yıl sonra 2005 yılında oluşturulabilmiştir. Bu tarihten itibaren de tarihi yapıların restorasyonu ve arkeolojik alanlardaki çalışmalar hız kazanmıştır (Eres ve Özdoğan, 2016).

2.2.2.3 Türkiye'de Arkeoloji ve Turizm İlişkisi

Arkeoloji ile yakın bir ilişki içinde olan turizm kavramı, ülkemizde 1950'li yıllarda gündeme gelmiş, bu bağlamda Turizm Müesseseleri Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1953 yılında ise Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu çıkarılmış, 1957 yılında ise Basın Yayın Turizm Bakanlığı kurulmuştur (Negiz, 2017).

1973-1977 Dönemi Kalkınma Planı'nda kitle turizmi üzerinde durulmuştur. Böylelikle turizm bir ekonomi sektörü olarak kabul edilmiş, Kültür Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı birleştirilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı'na dönüştürülmüştür ve üç ay içinde Turizm Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun günümüzde yürürlüktedir (Eres ve Özdoğan, 2016).

1980'li yıllara kadar turizm denince akıllara yalnızca Ege ve Akdeniz kıyılarındaki deniz turizmi gelmektedir. Ancak 1980'den sonra ülke ekonomisinin yönünün değişmesi ve küreselleşme sürecinin hız kazanması ile birlikte turizmin kapsamı genişlemiştir. Devlet, turizm sektörüne büyük finansal destekte

bulunmuştur. Bu da turizmin kitlesel bir boyuta ulaşmasını ve kültür alanının da turizm sektörünün içine dâhil edilmesini sağlamıştır (Eres ve Özdoğan, 2016).

Bu gelişmeler sırasında devletin öncelikli hedefi yabancı turistler olmuştur. Ancak 1990'lara doğru yerli turizm için de çaba gösterilmeye başlanmıştır. 90'lı yıllarda yerli ve yabancı turizmin odağı tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de güneş-deniz tatili odaklı olmuştur (Eres ve Özdoğan, 2016).

2000'li yıllara gelindiğinde hem devlet, hem de yerel yönetimler turizmin çeşitlenmesi için çalışmalara başlamıştır. 1980 sonrasında, tarım ekonomisinin zayıflaması, İstanbul'un kontrolsüz bir şekilde büyürken kırsal nüfusun azalması, işsizlik artışı vb. sebeplerden ülkenin her bölgesinde kültür turizmi bir çözüm olarak görülmüştür. Bu kapsamda da yerel yönetimler projeler geliştirmişlerdir. İlk olarak kentin özgün sokak dokusunu, tarihi konut yapılarını ön planda sunan restorasyon çalışmaları başlamıştır. Son yıllarda arkeolojik alanlarla ilgili çalışmalar da artmıştır. Bu bağlamda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Yeşilova Höyüğü Projesi'ne desteği ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin Zeugma'yı Dünya Mirası Listesinde yer almasına yönelik çalışmaları örnek verilebilir (Eres, 2016).

Avrupa'da ve tüm dünyada olduğu gibi kültür turizmi ülkemizde de her kesimden ve her yaştan kişinin ilgisini çeken bir kavramdır. Kültür turizm alanlarından olan arkeolojik alanların dikkat çekici olması, o yerin görkemli olması, akılda kalıcı bir görsele sahip olması, büyüklüğü ile ilişkilendirilmektedir. Bu sebeple de antik döneme ait birçok arkeolojik alanda, yapılara anastilosis uygulaması yapılmakta ve dikkat çekici olması hedeflenmektedir. Ayrıca ören yerlerini gezdiren rehberlerin anlattığı mitolojik öyküler ve efsaneler de turistlerin ilgisini çeken bir diğer unsurdur. Her ne kadar ören yerlerine gelen turist sayısı, turistik bölgelere gelen turist sayısından sayıca az olsa da Efes, Hierapolis gibi uzun yıllardır kazı ve koruma çalışmaları süren antik kentlerimizi azımsanmayacak kadar yerli ve yabancı turist ziyaret etmektedir. Bu ziyaretçi yoğunluğuna rağmen birçok arkeolojik alanın asıl sorunu, alanın sunulma biçimidir. Anastilosis uygulaması ile sınırlı kalıp, alanın ziyaretçilere tanıtılması için ilave bilgilendirme sistemlerinin kurulu olmaması,

ziyaretçinin alanı doğru algılamasını engellemekte ve farklı antik kentleri deneyimleyen ziyaretçilerin alana özgü bilgileri ayırt edememesine yol açmaktadır. Oysa yıllar boyunca üzerinde çalışılan arkeolojik alanlardaki özgün bilgi birikiminin bilimsel yöntemlerle ve nitelikli araştırma süreçleriyle ziyaretçiye aktarılması beklenmektedir (Eres, 2016).

Arkeolojik alanlar ile kültür turizmi arasındaki ilişki bağlamında ülkemizde son yıllarda arkeolojik alanların topluma sunum biçimi üzerinde yasal düzenlemeler ve uygulama çalışmaları yapılmakta, bu durum ülkemizdeki kültür turizminin gelişimine de olumlu katkılarda bulunmaktadır.

BÖLÜM ÜÇ

ARKEOLOJİK MİRASIN SUNUMU VE SERGİLEME YÖNTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Günümüzü geçmiş ile birleştiren ve toplumsal oluşum sürecine anlam katan arkeolojik mirasımızın, arkeolojik kazılar ile ortaya çıkarılması kadar toplumun arkeolojik mirasın korunmasına yönelik bilinçlendirilmesi ve anı değerine bağlılığının arttırılarak mirasın sahiplenilmesi açısından sunulması ve sergilenmesi de önemlidir. Gün ışığına çıkarılan arkeolojik eserler, esas önemlerini toplum tarafından değer gördükleri zaman kazanırlar. Bu da ancak eserlerin ve alanların toplum tarafından anlaşılabilirliği ile mümkün olabilmektedir. Arkeoloji alanında eğitim almış, uzman ekiplerin ortaya çıkardıkları eserlerin, topluma doğru bilgi ile sunulması için geçmişten günümüze birçok çalışmalar yapılmış, bu alanda bir çok proje geliştirilmiştir.

Çalışma ve projelerin alanda uygulama tekniklerinden olan sunum ve sergileme yöntemleri ile uygulamaları, arkeolojik alanın konumuna, dönemine, büyüklüğüne, çıkarılan eser sayısına, erişilebilen bilimsel verilere göre her alan özelinde geliştirilmektedir. Bu yöntemler ve uygulamalar geçmişte kullanılan geleneksel yöntemlerden, günümüz teknolojisinden faydalanılarak geliştirilen yöntemlere kadar geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Çalışmada süreçte geliştirilen yöntemlerin ve uygulamaların sınıflandırılması hedeflenmektedir. Böylece çalışma alanlarının irdelenmesine yönelik bir analiz yöntemi oluşturulmaktadır. Bu bağlamda sunum ve sergileme yöntemleri, ‘durağan’ ve ‘dinamik’ olarak iki ana başlıkta ele alınmıştır.

Durağan uygulamalar; arkeolojik alanlara sunum ve sergileme amacı ile getirilen statik eklerdir. Bu uygulamalar arkeolojik alan içindeki eserler üzerine yapılan direkt müdahaleleri (anastilosis, bütünleme ve rekonstrüksiyon), alan içinde yönelimi sağlamak amacıyla alanda yapılmış gezi yolları, platformlar ve levhaları, arkeolojik alanın, kullanıcıların ve çalışanların ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla inşa edilen hizmet binaları, müze yapıları ve ziyaretçi merkezlerini, arkeolojik alanlar içinde dış

etkenlerden korunması gerekli eserlerin bulunduğu yerlerde yapılan koruma çatılarını içermektedir.

Dinamik uygulamalar; arkeolojik alanların korunması kadar sunumu ve sergilenmesinin de önemli olduğunu bilincinin geliştiği günümüzde, teknolojik imkanlar ve disiplinler arası uzmanlıkların bir aradılığı ile geliştirilen yöntemleri kapsamaktadır. Bu uygulamalarda, arkeolojik alanlara ve eserlere direkt müdahalelerden kaçınılmakta, deneysel ve dijital yöntemlerden faydalanılmaktadır. Eserlerin tamamlanmadan özgün durumlarına ilişkin etkili fikirler sunan dinamik yöntemler hem arkeolojik alanlarda hem de arkeoloji müzelerinde kullanılmaktadır.

Tablo 3.1 Durağan ve dinamik uygulamalar sınıflandırması

DURAĞAN UYGULAMALAR	DİNAMİK UYGULAMALAR
Eserlerin In-Situ olarak Sergilendiği Yöntemler	Alanlar İçinde Geliştirilen Yöntemler
Anastilosis	Deneysel Arkeoloji Yöntemi
Bütünleme	Dijital Teknolojilerin Kullanımı
Rekonstrüksiyon	
Sergileme Amaçlı Getirilen Modern Ekler	Alanlar Dışında Geliştirilen Yöntemler
Koruma Çatıları	Arkeoloji Müzelerinde Dijital Teknolojilerin Kullanımı
Gezi Platformları	
Hizmet Binaları	
Ziyaretçi Merkezleri	
Eserlerin Taşınarak Sergilendiği Yöntemler	
Arkeoloji Müzeleri	
Kamusal Alanlar	

3.1 Arkeolojik Alanlarda Sunuma Yönelik Durağan Uygulamalar

İnsanlar içinde bulundukları her türlü tarihsel mekânı duyu organları ile algılayarak, deneyimleme eğilimindedir. Günümüze ulaşabilmiş ve kazılar ile ortaya çıkarılmış arkeolojik alanlarda bu duysal deneyim, alanın içinde var olan buluntuların salt olarak sergilenmesi yöntemi ile sağlanamamaktadır. Bu nedenle yerel toplumun ve ziyaretçilerin alanın anlamını duysal deneyimleri ile kavrayabilmesi, bu sayede eserlerin geleceğe aktarılarak koruma ve kazı çalışmalarının sürdürülebilirliğinin sağlanması için geliştirilmiş durağan nitelikteki sunum ve sergileme yöntemleri, In-situ olarak sergileme, alanlara modern ek getirme ve eserleri taşıyarak sergilemedir.

3.1.1 Arkeolojik Eserlerin In-situ Olarak Sergilendiği Yöntemler

Durağan nitelikteki sunum ve sergileme yöntemlerinden biri olan In-situ olarak sergileme, anastilosis yöntemi, bütünleme çalışmaları ve rekonstrüksiyon uygulamaları şeklinde üç başlık altında ele alınarak, yöntemin arkeolojik alanlardaki etkileri irdelenmiştir.

3.1.1.1 Anastilosis

Anastilosis, Yunanca “stella” inşa etmek ve “ana” tekrar sözcüklerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Bir diğer tanımlamayla Anastilosis, yapı birimlerinin anlaşılması amacıyla, zaman içinde dağılan mimari parçaların yerine yerleştirilerek, sütunların, anıtların özgün durumunun ortaya çıkarılmasıdır. Anastilosis yönteminde, yeni öge eklenmeden açığa çıkarılan ya da tespit edilen özgün yapı parçaları, eski biçiminde birleştirilir. Eksik kalan parçaların benzerlerinin yerine konması söz konusu değildir (Uçar ve Örmecioğlu, 2018).

Anastilosis yönteminden ilk olarak 1931 yılında Carta Del Restauro’da bahsedilmektedir (Cengiz, 2016). Carta Del Restauro’da, artık kullanılmayan ve geçmiş uygarlıklara ait anıtlarda her türlü bütünlemeden kaçınılması gerektiği,

ancak; kalıntının genel çizgilerini ortaya çıkarmak ve korunmasını sağlamak amacıyla anastilosis uygulamasının yapılabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte; yapılacak anastilosis uygulamalarının mümkün olan en az ek ve yansız malzeme ile gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (ICOMOS, Carta Del Restauro, 1931).

Günümüz koruma anlayışının temelini oluşturan Venedik Tüzüğü'nde ise tüm yeniden inşa yöntemlerinden kesin olarak kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Ancak birleştirmede kullanılacak maddelerin her zaman ayırt edilebilir olması ve mümkün olduğunca az kullanılması koşullarıyla anastilosis uygulamalarına izin verilebileceği aktarılmaktadır (Venedik Tüzüğü, 1964).

ICOMOS'un Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü' nün 'Sunuş, Bilgi ve Yeniden Yapım' başlıklı 7. Maddesi'nde yeniden yapımların deneysel araştırma ve yorum gibi iki önemli işleve hizmet ettiği vurgulanmaktadır. Tüzükte aynı zamanda; yeniden yapımların arkeolojik verilere zarar vermemeleri için özenle yapılması ve özgün nitelikleri yakalayabilmek için bütün kaynaklardaki mevcut bilgilerden yararlanılması gerektiği belirtilmektedir (ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, 1990).

2005 yılında hazırlanan 'Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge'de ise anastilosis çalışmalarının kazılar sonucunda arkeolojik sit alanının ulaştığı genel görünüme göre planlanması gerektiği aktarılmakta, yüksek kalıntıların bulunmadığı bir arkeolojik sitte, parçaları olsa dahi tek bir anıtsal yapının anastilosis uygulaması yapılmaması belirtilerek, restitüsyon çizimi ile yetinilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge, 2005).

ICOMOS Türkiye'nin 2013 yılında yayınladığı bildirmede, anastilosis, mimari mirasa ait dağınık mimari parçaları, anıt hakkında fikir verecek biçimde yeniden bir araya getirerek onu belirli bir bütünlüğe kavuşturma yöntemi olarak tanımlanmakta,

anastilosis yönteminin yeniden yapımı hedeflemeyen bir müdahale olması gerektiğinin altı çizilmektedir (ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013).

Ülkemizde Efes, Side, Bergama, Afrodisias gibi birçok antik kentteki yapıda anastilosis uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamalardan biri Afrodisias Antik Kenti'ndeki Tetrapylon Tapınağı'dır. Bu tapınak Afrodisias kentinin kuzey-güney caddesi üzerinde yer almakta ve M.S. 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Tetrapylon'un restorasyonu için gerekli olan, antik devirde kullanılmış özgün parçaların yüzde sekseni arkeolojik kazılar ile bulunmuştur. On atlı sütun yeniden ayağa kaldırılmıştır. Tapındaki anastilosis çalışmaları, 1990 yılında sona ermiştir. Çalışma ekibinde Avustralyalı mimarlar, Türk arkeologlar ve Türk yapı ustaları yer almıştır. Yapı 2016'da tekrar onarım görmüş ve yapının batı tarafındaki çatlak kısımlar onarılarak, taş ve mermer temizlikleri yapılmıştır (Afrodisias Sonuç Raporu, 2016).

Şekil 3.1 Afrodisias Antik Kenti Tetrapylon Tapınağı (Kişisel arşiv, 2012)

Afrodisias Antik Kenti’ndeki Tetrapylon Tapınağı ile eş zamanlı olarak Side’deki Apollon Tapınağı’nda da anastilosis çalışmaları yapılmıştır. Anastilosis yöntemi ile beş sütun, arşitrav ve üzerindeki üçgen alınlık ayağa kaldırılmıştır. Yapı bu haliyle ziyaretçilerin yapının geçmişteki durumunu görsel olarak sunmaktadır (Uçar ve Örmecioğlu, 2018).

Şekil 3.2 Side’de bulunan Apollon Tapınağı (Kişisel arşiv, 2011)

3.1.1.2 Bütünleme

2013 yılında yayınlanan ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde bütünleme (reintegrasyon); “kısmen hasar görmüş veya bazı bileşenleri yok olmuş bir yapının eksik bölümlerinin özgün veya çağdaş malzeme kullanılarak tamamlanması işlemidir” şeklinde tanımlanmıştır. (ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013).

Bütünleme yönteminde esas olan, çağdaş malzemenin özgününden ayırt edici nitelikte olmasıdır. Bütünleme uygulamalarında dikkat edilmesi gerekli önemli bir nokta ise yapının özgün bölümlerinin zarar görmemesi için gerekli önlemlerin alınmasıdır. Bütünlemenin amacı, arkeolojik alan içindeki yapının özgün ve çağdaş tüm elemanlarının bir araya getirilerek, yapı bütününe algılanmasını sağlamaktır. Bu yöntem sayesinde bazı bütünleme uygulamalarında günümüze çok az bir bölümü ulaşabilmiş bir yapı tamamen ayağa kaldırılabilir.

Bütünleme çalışmalarının uygulandığı örneklerden biri uygulanan malzemelere dair büyük tartışmalara sebep olan Roma'daki Titus Zafer Takı'dır. Bütünleme çalışmaları 1824'te yapılan yapının o dönem sadece orta aksı mevcuttur. Uygulamada yapının dış hattı belirlenmiş ve çağdaş malzeme ile bütünlenmiştir. Ancak kullanılan bütünlenmiş malzemenin ayırt edici nitelikte olmaması ve özgün yapı malzemesine çok benzer niteliği, gelecekte özgün ve çağdaş malzemenin tespit edilememesi kaygına yol açarak tartışmalara sebep olmuştur (Uçar ve Örmecioğlu, 2018).

Şekil 3.3 Roma Titus Zafer Takı'nın günümüzdeki durumu (Pixabay, Roma heykel Zafer Takı, 2019)

Bütünleme uygulamasına bir diğer örnek Arnavutluk Butrint kentinde bulunan hamam yapısıdır. Bu yapının ayakta kalan bir duvar parçası mevcuttur. Duvar malzeme ile bütünlenirken, duvarın bulunduğu odanın sınırlarını oluşturan döşeme de kısmen ayağa kaldırılmıştır. Böylece uygulamanın yapının özgün durumu hakkında bir fikir vermesi amaçlanmıştır. Özgün gabariye sadık kalınması ve ayırt edici malzeme kullanılması ile başarılı bir bütünleme örneğidir (Uçar ve Örmecioğlu, 2018).

Şekil 3.4 Arnavutluk Butrint kentindeki hamam yapısı (Uçar ve Örmecioğlu, 2018)

3.1.1.3 Rekonstrüksiyon (Yeniden Yapım)

ICOMOS'un 2013 Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde rekonstrüksiyon, "Kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapılmasıdır. Yapının içinde bulunduğu kentsel bağlamın değişmemiş, bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmamış olduğu, eldeki mevcut belgelerin varsayımları en aza indirgeyecek düzeyde olduğu durumlarda (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı-sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı ve kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, özgün mimarisi, malzeme ve yapım tekniğiyle ilk durumuna uygun olarak projelendirilmesi ve uygulanmasıdır." şeklinde tanımlanmaktadır (ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, 2013).

Günümüz koruma gündeminin en çok tartışılan konularından biri olan rekonstrüksiyon uygulaması, yok olmuş tarihi bir yapının, belgelere dayandırılarak yeniden inşa edilmesidir. Rekonstrüksiyon, bazı koruma kuramcıları tarafından bir koruma uygulaması olarak kabul edilmemekte, bu görüşe göre yeniden yapılan yapının, özgün anıtın değerlerini taşıması ve çevresiyle aynı bağlamı kurabilmesi mümkün olamamaktadır (Eres, 2017).

Rekonstrüksiyon, iki büyük savaş geçirmiş ve kentleri ağır tahribata uğramış olan Avrupa ülkelerinde 20. yüzyılın ikinci yarısında başvurulan koruma yöntemlerinin başında gelmiştir. Savaş sonucu tamamen yok olan kent meydanları ve etrafındaki binalar savaş öncesi belgelerden ve fotoğraflardan yararlanarak özgünlerinin neredeyse aynısı olacak şekilde yeniden inşa edilmiştir. Avrupa’da savaşın ağır yıkımları ve psikolojik çöküntüleri içinde olan halkın kentlerdeki aidiyet duygularını yeniden canlandırmak, savaşın izlerini silmek amacıyla yapılan rekonstrüksiyon uygulamaları genel olarak başarılı sayılmakla birlikte, tartışmalara da yol açmıştır. Deprem, savaş ve afet sonrasında Avrupa ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yararlanılan bu yönetime yönelik tartışmalar koruma gündeminde kalmıştır (Eres, 2017).

Tartışmalara kaynak olan yasa ve tüzüklerde rekonstrüksiyon uygulamalarının nasıl değerlendirileceğine yönelik ifadeler yer almaktadır. Günümüzde korumaya ilişkin yasa ve tüzüklerin tümünün temelini oluşturan Venedik Tüzüğü’nde “Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir.” denmektedir (Venedik Tüzüğü, 1964). Öte yandan Krakow Tüzüğü’nde ise, Avrupa’daki örnekleri destekler biçimde, rekonstrüksiyonun ancak savaş, deprem, afet vb. olağanüstü koşullarda başvurulması gereken bir koruma yöntemi olduğundan bahsedilmektedir (Krakow Tüzüğü, 2000).

Tartışmalardan yola çıkılarak rekonstrüksiyon uygulamalarının gerekliliği, ancak kent ya da ülke tarihinde önemi olan ve bir itibar ögesi sayılabilecek nitelikteki bilginin yer aldığı yapıların ve alanların ayağa kaldırılmasında ortaya çıkmaktadır. Böylece ziyaretçiler döneminin bilgisini taşıyan tarihi yapıları ya da arkeolojik

alanları deneyimleyebilecektir. Bu bağlamda hazırlanan projelerde devlet ve vakıf destekleri bulunmaktadır.

Rekonstrüksiyon uygulaması gerçekleştirilen ilk örneklerden biri çağdaş restorasyon tekniklerinin kullanılmaya başlandığı dönemde yapılmış olan Knossos Kenti Sarayı'dır. Burada, yeni yapı, mevcut yapının kısmi bir kesiti niteliğindedir. Ayrıca, rekonstrüksiyon uygulamasında malzeme rengi ve yapım tekniği özgün yapıdaki uygulamalardan farklı seçilerek yapının özgününden ayırt edici nitelikte olması sağlanmıştır (Uçar ve Örmecioğlu, 2018).

Şekil 3.5 Knossos Antik Kenti'nde bulunan saray yapısı (Nkfu, Knossos Antik Kenti hakkında bilgi, 2019)

Rekonstrüksiyon uygulaması gerçekleştirilen diğer bir örnek Sardis Antik kentinde bulunan Gymnasium yapısıdır. Yapının özgün malzemesinden farklı olarak, tuğla ve beyaz çimento kullanılmış, yapının özgün gabarisi korunmuştur (Uçar ve Örmecioğlu, 2018).

Şekil 3.6 Sardis Antik Kenti Gymnasium yapısı (Kişisel arşiv, 2014)

3.1.2 Arkeolojik Alanlara Sergileme Amaçlı Getirilen Modern Ekler

Durağan nitelikteki sunum ve sergileme yöntemlerinden biri olarak alanlara getirilen modern ekler, koruma çatıları, gezi platformları, hizmet birimleri ve ziyaretçi merkezleri şeklinde dört başlık altında ele alınarak, yöntemin arkeolojik alanlardaki katkısı irdelenmiştir.

3.1.2.1 Koruma Çatıları

Arkeolojik alanlarda fiziksel çevre koşullarına karşı eserlerin korunması için geliştirilen müdahalelerinin yeterli olmadığı durumlarda bir koruma çatılarının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Koruma çatılarının oluşturulması, alandaki çalışmalarda maruz kalınan iki temel soruna çözüm bulmaktadır. Bunlardan ilki arkeolojik kalıntıları yağmur, güneş, rüzgar gibi dış etkenlerden korumaktır. İkincisi ise alanda çalışanların uygun konfor koşulları içinde çalışmalarını yürütmelerine olanak sağlamaktır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010). Öte yandan koruma çatıları arkeolojik alanlara getirilen birer ‘ek yapı’ niteliğindedir. Bu nedenle arkeolojik alanlara getirilen ekler konusundaki tüm kurallar, koruma çatıları için de geçerlidir (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Koruma çatılarının planlama sürecinde arkeolojik alanın arazi koşulları (bölgenin zemin özellikleri, zemin suyu seviyesi vb.), iklimsel özellikleri, koruma altına alınacak arkeolojik kalıntıların durumu, kazı yeri yerleşim alanı ve ekonomik girdiler göz önüne alınmalıdır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010). Bu bağlamda tasarlanan ideal koruma çatısı;

- Kalıntıların kültürel değerini ön plana çıkarmalı
- Alanı ziyaretçiler için tanımlı bir hale dönüştürmeli
- Arkeolojik alanın kendine özgü nitelikleri analiz edilerek tasarlanmalı, alanın peyzaj özelliklerine uyum sağlamalı ve arkeolojik kalıntılara zarar vermemeli
- Bulunduğu alandaki çalışmaların devam etmesi halinde devamlılığının sağlanabileceği öngörülerek tasarlanmalı, hafif, sökülüp takılır ve genişletilebilir olmalıdır (Tanaç Zeren, Uyar, 2010).

Arkeolojik çatı uygulamalarında, arkeolojik alan bazen kalıntıların yalnızca bir çatı örtüsü ile korunabilmesini mümkün kılarken, bazen beraberinde mimari cephe elemanlarının örtü ile bir bütün oluşturmasını gerektirmektedir. Antik duvarların yeniden inşası ya da modern yapı malzemelerinin bir araya getirilişi ile tamamlanmış yanıl yüzeyler ve çatı strüktürü, kültürel değerleri dış etkilere karşı bütüncül olarak koruma altına alır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Şekil 3.7 Metropolis Antik Kenti peristil ev üzerinde bulunan koruma çatısı (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.8 Metropolis Antik Kenti Mozaikli salon üzerinde bulunan koruma çatısı (Kişisel arşiv, 2017)

3.1.2.2 Gezi Platformları ve Yönlendirme Elemanları

Arkeolojik alanlar ve arkeolojik yapılar gibi zaman içerisinde, özgün işlevini kaybederek yalnızca bir teşhir nesnesine dönüşen mekânların ziyaretçiler tarafından deneyimlenebilmesi için hem bu mekânların koruma koşullarının hem de ziyaretçilerin güvenlik ihtiyaçlarının bir arada karşılanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu gerekliliğe yönelik mekânın doğru organize edilebilmesi için yoğunlukla kontrollü bir ziyaret planlanmakta ve bu plan doğrultusunda ziyaretçiler bir program ve güzergâh dâhilinde alana kabul edilmektedirler.

Gezi platformlarının inşası ile strüktür içi veya dışı alanda ziyaretçilerin, hazırlanacak gezi programı dahilinde yönlendirilmesi, alandaki gezi yoğunluğu ve ziyaretçi sirkülasyon alanlarının kontrol altında tutulabilmesi sağlanmaktadır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Gezi güzergâhı, alanda daha önce yapılmış belgeleme çalışmaları üzerinden belirlenerek tasarlanmaktadır. Belgeleme çalışmalarından üretilen ve alan genelini tarif eden mimari çizimler ile Kazı Başkanlığı'nın öngörüler, gezi güzergâh hattını belirlemektedir. (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Gezi güzergâhının oluşturulabilmesi için, kullanıcılar tarafından bu güzergâhın algılanarak takip edilmesini sağlayacak yönlendirme elemanları ile ziyarete uygun yüzeyler gerekmektedir. Yönlendirme elemanları tabelalar, oklar gibi ziyaretçiye izlenmesi gerekli rotayı gösteren elemanlar olabileceği gibi, bu rotanın sınırlarını belirleyerek ziyaretçinin bu hattın dışına çıkmasını engelleyecek bariyer, şerit gibi elemanlar da olabilirler. Gezi güzergâhlarında kimi zaman, herhangi bir modern zemin oluşturmaksızın doğal ya da özgün zemin kullanılması mümkünken, kimi zaman da zeminin ziyaret için asgari güvenlik ve konfor şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekebilir. Bu durumda çoğu kez güzergâhın kendisi yönlendirme ve sınırlama işlevini de görür. Gezi güzergâhı ile yalnızca kullanıcı tarafından erişilebilen alanlar belirlenerek alanın korunmasının sağlanmasına ek olarak kullanıcı yoğunluğu da düzenlenir ve bazı durumlarda kullanıcı yoğunluğunun kontrol edilebilmesi alanın korunması için önceliklidir.

Gezi güzergâhının belirlenmesi alanın değer, potansiyel ve sorunlarını göz önünde bulundurarak bütüncül bir yaklaşımla tespit edilmelidir. Gezi güzergâhının önemli bileşenlerinden biri olan gezi platformları ve yönlendirme elemanları da bu değer, potansiyel ve sorunlarla ilişkili olarak tasarlanmalıdır. Bu noktada tasarımı şekillendiren parametrelerden biri de gerçekleştirilmekte olan kazı çalışmalarını ziyaretçi kullanımına açarak deneyimlenmesini sağlamaktır.

Ayrıca bu platformların tasarımında ziyaretçilerin güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına dair korkulukların tasarlanması, zeminin yürüyüşe elverişli düzenlenmesi gibi koşullar göz önüne alınmalıdır. Öte yandan tasarımda engelliler, çocuklar ve yaşlılar gibi kullanıcıların ihtiyaçları da göz önünde bulundurularak, erişilebilirlik şartları sağlanmalıdır. Arkeolojik alana gelecek her modern ekte olduğu gibi, gezi platformlarının da gerek imalat gerek kullanım aşamasında alanın özgün materyaline zarar vermemesi ve gerektiğinde alana zarar vermeden, geri dönüşüme uygun olarak kaldırılabilmesi son derece önemlidir.

Gezi platformlarının oluşturulmasında iki temel yöntem izlenmektedir. Bunlardan birincisi antik dönemde kullanılan yolların tespit edilerek koruma altına alınarak,

bunların kullanılmasıdır. Bu yöntemde, antik malzemenin durumunun saptanması ve dayanımının tespit edilmesi, gerekli durumda onarımının, periyodik olarak da bakımının yapılması, kendisinin de kültür varlığı olarak arkeolojik alanın bir parçası olması açısından önemlidir. İkinci yöntem ise belirlenen özgün güzergâh üzerinde noktasal temaslarla farklı bir malzeme ile platform oluşturulmasıdır (Tanaç Zeren ve Uyar, 2010).

Gezi platformlarının; alanın topografik konumu ve fiziksel özelliklerine uygun olacak ve alanda yer alan kültür varlıklarını ortaya çıkaracak şekilde zemine minimum müdahale edilerek tasarlanması gereklidir.

Gezi platformlarının tasarımında ahşap ve yerel malzeme alanla bütünlüğü sağlama kaygısından ötürü oldukça sık kullanılan bir yöntemdir. Bununla birlikte modern malzeme ve tekniklerin kullanımı da arkeolojik alanı ön plana çıkarmayı hedefleyen müdahale yöntemlerinden biridir.

Şekil 3.9 Akrotiri gezi güzergâhı yürüyüş yolları (Uyar, 2008)

Şekil 3.10 Metropolis Antik Kenti mozaikli salonda bulunan gezi platformu (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.11 Metropolis Antik Kenti gezi güzergâhı (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.12 Metropolis Antik Kenti hamam yapısında bulunan gezi platformu (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.13 Metropolis Antik Kenti seyir terasları (Kişisel arşiv, 2017)

Gezi platformlarının tamamlayıcıları; sergilenmek istenen mimari unsurları her seviye ziyaretçi için anlaşılabilir kılan bilgilendirme panoları, seyir alanları, yönlendirme ve uyarı işaretleridir. Bilgilendirme panolarının en az iki dilde ve her türlü mevsim koşuluna dayanacak malzemeden imal edilmesi önemlidir. Bununla birlikte üç boyutlu canlandırmalar gibi çeşitli teknolojilerden yararlanılarak ziyaretçilerin bilgilendirilmesi sağlanmaktadır (Savrum Kortanoğlu, 2013).

Arkeolojik alanlarda yönlendirme elemanları ve bilgilendirme panolarının tasarımı yasalarla sınırlandırılmış ve belirli bir formata getirilmiştir. “Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge” de, kullanılacak tabelaların malzemesi, boyutları, yazı tekniği, yazı karakteri ve konumuna ilişkin hükümler, detaylı olarak aktarılmaktadır. Yönergeye ait genel hükümler, bu elemanların görüntü kirliliği yaratmayacak şekilde ve alan ölçeğine uygun olarak düzenlenmeleri gerekliliğini vurgulamaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge, 2007).

Şekil 3.14 Belevi Mozolesi bilgilendirme panosu (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.15 Metropolis Antik Kenti yönlendirme levhaları (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.16 Bergama Akropolü yerleşim planı levhası (Kişisel arşiv, 2019)

3.1.2.3 Hizmet Yapıları (Giriş Mekânları, WC, Kafeterya, Depo, Ofis, Satış Birimleri)

Gezi güzergâhının önemli bileşenlerinden biri de giriş hizmetlerini, kullanıcı ihtiyaçlarını ve teşhire yönelik mekânsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik hizmet birimleridir. Bu iki temel amaca yönelik mekanlar, güzergâhın farklı noktalarında konumlandırılabilirdiği gibi bir arada da konumlandırılabilirler. Çoğunlukla kullanıcı girişleri ile yakın ilişki kuracak şekilde organize edilen bu mekanlar, gezi güzergâhının bir parçası ve başlangıç noktası olarak düşünülür.

Tarihi mekânlarda, kültür varlıklarının onarılarak yeni işlevlerle kullanılabilmesi mümkündür. Ancak söz konusu mimari öğeler, antik dönem özellikleri taşıdığından, günümüz koşullarında işlevlendirilmeleri ya da verilecek işlevden faydalanılabilmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu durum, arkeolojik alanlarda yeni yapıların konumlandırılması fikrini ortaya çıkarmaktadır (Köksal, 2014). Bu nedenle arkeolojik alanlarda ziyaretçiler ve alanda çalışanların ihtiyaçları ve optimum düzeyde konfor koşullarının sağlanması için yeni işlevli yapıların oluşturulması gereklidir. Bunlar giriş mekânları, WC, kafeterya, depo, ofis ve satış birimleri gibi mekânlardır. Bu mekânların boyutları ve kapasiteleri bulunduğu alana göre değişiklik gösterebilmektedir. İnsan ihtiyaçlarına yönelik tüm bu yeni düzenlemeler, alanın özgünlük değerini zedelememesi için mevcut dokuya uygun tasarımda ve doğru mesafede olmalıdır. Venedik Tüzüğü de tarihi dokuda yapılacak yeni yapı müdahalelerine tarihi alanın özgünlüğü zedelenmediği ölçüde izin verilebileceğini belirtmektedir (Venedik Tüzüğü, 1964).

Mevzuatımızda arkeolojik alanlarda uygulanacak hizmet mekânlarına ait düzenlemeleri içeren bir ilke kararı yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 714 Sayılı İlke Kararı'nda, "I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinde açığa çıkarılan taşınır kültür varlıklarının alana yönelik işlevsel ve mekânsal bağlarının kurulabilmesine olanak sağlamak üzere mahallinde korunması ve değerlendirilmesine yönelik bilimsel faaliyetler kapsamında; muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, teşhir-tanzim ve tanıtımlarına yönelik Kültür ve Turizm

Bakanlığı'na ihtiyaç duyulan kapalı ve açık sergi mekanları ile ziyaretçilere hizmet verecek giriş nitesi (güvenlik odası, bilet gişesi, WC vb.), açık otopark ve mobil satış üniteleri düzenlemelerinin varsa kazı heyetinin bilimsel görüşleri ve raporları doğrultusunda tespit edilen, yerleşmelerin bütünlüğünü bozmayan alanlarda ilgili Koruma Bölge Kurulunun zel izni ile yapılabileceğine" dair hükümler bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 714 Sayılı İlke Kararı, 2006).

Arkeolojik alanlara getirilecek bu ağdaş eklerin ana tasarım kriteri çevresel veriler olmalıdır. Bu bağlamda arkeolojik alanla uyumlu malzeme kullanılarak bir tasarım yöntemi izlenebileceği gibi; alanla zıtlık yaratacak, döneminin özelliklerini ve teknolojisini yansıtan malzemeler kullanılarak da dönem eki niteliğinde yapılar tasarlanabilir.

şekil 3.17 Yeşilova Höyüğü güvenlik birimi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 3.18 Metropolis Antik Kenti giriş mekânı (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.19 Afrodiasias Antik Kenti hediyelik eşya satış mekânı (Kişisel arşiv, 2017)

Şekil 3.20 İzmir Agora Antik Kenti girişinde yer alan hizmet binası (Köksal, 2014)

3.1.2.4 Ziyaretçi Merkezleri

Ziyaretçi merkezleri arkeolojik alanlar içinde ya da yakınında inşa edilen, içinde hizmet birimlerini, sergileme işlevlerini barındıran arkeolojik alanın daha etkili kullanımını amacıyla tasarlanmış binalardır.

Arkeolojik alanlarda ziyaretçi merkezi tasarımları ve uygulamaları yer seçimi, genel tasarım yaklaşımı, alan kullanımı, yapının arkeolojik alanlar ile ilişkisi, taşıyıcı sistem ve malzeme özellikleri gibi parametreler dikkate alınarak, alanında uzman kişilerle iş birliği içinde yapılmalıdır. Aksi halde arkeolojik alanın değerini artıran ve alanı topluma kazandıran önemli birer yapı niteliğindeki ziyaretçi merkezleri, arkeolojik alana zarar verici bir özellik sergileyebilmektedir.

İngiltere’de bulunan Stonehenge’de inşa edilen ziyaretçi merkezi yukarıda bahsedilen parametreler açısından örnek teşkil eden bir uygulamadır. Projesi 2009 yılında hazırlanan merkez, Stonehenge’in 1.6 km batısında inşa edilmiştir. Anıtın bulunduğu noktadan ziyaretçi merkezinin algılanabilir olması tarihi buluntuların

mekânsal algısını kuvvetlendirmektedir. Ziyaretçi merkezinde; tanıtım, eğitim, sergileme vb. işlevleri barındıran birimler bulunmaktadır. 250’den fazla kalıntının sergilendiği ziyaretçi merkezinde, ziyaretçilerin bazı buluntularla görsel temas kurması, fiziksel temasa geçme imkânı da tanımlanmıştır (Cengiz ve Tanaç Zeren, 2015-2016).

Şekil 3.21 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi (Archdaily, Stonehenge Visitor Centre, 2019)

Şekil 3.22 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi (Archdaily, Stonehenge Visitor Centre, 2019)

Bir diğ er örnek ise, eğimli bir arazi üzerinde yamaca kurulu bir yerleşim olan Metropolis Antik Kenti için tasarlanan ziyaretçi merkezidir. Burası, ziyaretçilerin alanda araçlarını park ettikten sonra karşılarına çıkan ilk mekândır. Arkeolojik alan eğimli olduğu için bu noktadan tüm kenti algılayabilmek mümkündür. Ayrıca tasarım kararı olarak yapının alçak gabariye sahip olması, bu algının yeni yapı ile bozulmasını önlemiştir.

şekil 3.23 Metropolis  ren Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi (Kişisel arşiv, 2017)

Projenin temel amacı, kazı yeri ve ziyaretçi merkezi kapsamını genişleterek, ziyaretçilerin  ren yerindeki tarih yolculuğunda, günümüz teknolojesi ve koşulları ile sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri imkânları sunmak ve alanın arkeolojik ve doğal birlikteliği içinde, tarih ve  evre bilincini geliştirecek şekilde tasarlamaktır (Arkiv, 2017).

 neri yapıların tümü doğal zeminden koparılmış kütleler halinde ayaklar üzerinde inşa edilmiştir. Böylece bir yandan doğal zeminin sürekliliği sağlanırken, diğ er yandan yarı açık yapı düzeninin kullanılması alana kalıcı bir müdahalenin önüne geçmiştir (Arkiv, 2017).

Sıcak iklimin bir gereği olarak, tüm yapıda rampa, merdiven, teras ve örtü düzenlemeleriyle bol gölgelikli alanlar yaratmak istenmiştir. Rampa-teras b t nl kleriyle üçüncü boyutta zenginlikler yaratmak ve özellikle kazı ve

restorasyon, temizleme işlemlerini şeffaf ve her açıdan izlenebilir hale getirmek amaçlanmıştır (Arkiv, 2017).

Yapılar, düzgün geometriye sahip kütleler ve onları bağlayan teraslar, sokaklar ve rampalardan oluşmaktadır. Bunlar arasında düzenli bir sistematik ilişki kurulmuş ve tüm fonksiyonlar bu çerçevede bağlantılı kılınmıştır. Modern mimarinin rasyonel, akılcı görüşü ile antik dönem mimarisinin belirli oranlara sahip kesin geometrileri formların oluşumunda temel etkindir (Arkiv, 2017).

Antik kentte organik bir biçimde inşa edilmiş olan ve günümüzde kazı çalışmaları sonrasında açığa çıkarılan mekânlardan öykünerek iki farklı açı ile yerleştirilen bina hem arkeolojik alan ile ilişki kurmakta hem de arkeolojik alanın önüne geçmemektedir. Birimlerin birbirine üst örtüler aracılığıyla bağlanan tek katlı hacimlerden oluşması ve zeytin ağaçlarının arasında tasarlanması bir nevi gizlilik sağlayarak antik kentin değerinin zedelenmesini önlemiştir.

3.1.3 Arkeolojik Eserlerin Taşınarak Sergilendiği Yöntemler

Durağan nitelikteki sunum ve sergileme yöntemlerinden biri olarak eserlerin taşınarak sergilenmesi, arkeoloji müzelerinde sergilenme ve kamusal alanlarda sergilenme olarak iki başlık altında ele alınmış, yöntemin arkeolojik alanlardaki etkisi irdelenmiştir.

3.1.3.1 Arkeoloji Müzelerinde Sergilenme

Arkeoloji müzeleri; kültürel değerlerin araştırılması, toplanması, korunması, sergilenmesi ve toplumun bilgilenmesi hizmetlerini kapsayan yapılardır. Bu yapılarda çağdaş müzecilik anlayışı ile koleksiyonlar sergilenmekte, bunun yanı sıra toplum yararına eğitim, konferans ve seminerler düzenlenerek kültürel ve sosyal etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca yapılarda gelişen teknolojik imkânlarla alternatif sergileme biçimleri geliştirilmektedir.

Arkeoloji müzeleri, farklı dönemlerdeki arkeolojik kalıntıların, zarar görmeden sergilenmesine olanak verir. Aynı zamanda tarih öncesi ya da antik dönemdeki dini inanışlar, törenler, geleneksel kıyafetler gibi yaşam biçimlerine ilişkin ipuçlarını da içerir.

Arkeoloji müzelerinde sergileme yöntemine örnek olarak, Antalya’da bulunan ve Eski Hükümet Konağı olan Elmalı Müzesi verilebilir. Yapının zemin kat ve birinci kattan oluşan teşhir salonlarında, yöredeki kazılardan çıkarılan arkeolojik eserler sergilenmektedir. Ayrıca bölgenin en önemli eserlerinden olan Karaburun Kral Mezarı, Kızılbey Kral Mezarı ve Elmalı sikkelerinin imitasyonları sergide yer almaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antalya Elmalı Müzesi, 2005).

Şekil 3.24 Antalya Elmalı Müzesi (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Elmalı Müzesi, 2018)

Şekil 3.25 Antalya Elmalı Müzesi iç mekânı (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Elmalı Müzesi, 2018)

Diğer bir örnek Aydın'daki Milet Müzesidir. Müze, Milet Antik Kenti içinde yer almakta olup, 2010 yılında hizmete açılmıştır. Çoğunlukla Milet yöresinde bulunan eserlerin sergilendiği müzede, arkeolojik dönemlerden Osmanlı Dönemi'ne kadar olan eserler kronolojik bir anlayışla ele alınmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aydın Milet Müzesi, 2005).

Şekil 3.26 Aydın Milet Müzesi (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milet Müzesi, 2019)

Şekil 3.27 Aydın Milet Müzesi (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milet Müzesi, 2019)

3.1.3.2 Kamusal Alanlarda Sergileme

Kamusal alanlar, halkın günlük yaşantısının geçtiği, toplumsal sirkülasyonun yüksek olduğu, görsel temas ve deneyime açık mekânlardır. Korunması gerekli kültür varlıklarından olan arkeolojik eserlerin çoğunlukla mevcut yerlerinde ya da arkeoloji müzelerinde sergilenmelerinin yanı sıra bahsi geçen deneyim için eserlerin kamusal mekânlara taşınıp, gerekli önlemler eşliğinde sergilendiği örnekler de mevcuttur. Toplumun günlük yaşantısının geçtiği sosyolojik ve fizyolojik olarak etkin olduğu mekânlarda ya da alanlarda arkeolojik eserlerin sergileniyor olması, farkındalık oluşturma açısından etkin bir uygulamadır. Ancak arkeolojik alandaki bir eserin taşınarak özgün bağlamından uzak bir mekânda sergilenmesi, toplumun alan hakkında eksik bilgilenmesini ve alanın bütünü algılamada zorluk yaşamasına neden olmaktadır.

Sergilenen eserler genellikle temsil amaçlı tekil öğeler olmaktadır. İzmir Çankaya Metro İstasyonu'nda, metro inşaatı sırasında bulunan Roma Devlet Agorası yapısına ait sütun parçalarının sergilenmesi, bu uygulamaya örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 3.28 İzmir Çankaya Metro İstasyonu'nda sergilenen arkeolojik eserler (Kişisel arşiv, 2019)

3.2 Arkeolojik Alanlarda Sunuma Yönelik Dinamik Uygulamalar

Günümüzde teknolojik kaynakların kullanımının artması ve bilimsel verilerin topluma sunulması konusunda geliştirilen projeler, arkeolojik eserlerin sergileme biçiminin yönünü değiştirerek, sergileme ve sunum alanına dinamizm kazandırmıştır.

Durağan sunum ve sergileme yöntemleri, arkeolojik alanların toplum tarafından algılanması ve deneyimine yönelik kısıtlı imkânlar sağlamaktadır. Bu bağlamda alanlardaki eserlerin daha görünür ve anlaşılır hale getirilmesi ve akılda kalıcı, doğru, kapsamlı ve bütüncül bilginin kullanıcıya sunulması amacıyla teknolojiden faydalanılarak ve alanında uzman kişilerin bilgi alışverişleri sonucunda sergileme yöntemleri geliştirilmektedir. Bunlar deneysel arkeoloji yöntemi ve dijital teknolojilerin kullanımı olarak tespit edilmiş, bu yöntemlerin ve teknolojilerin kullanım yerine göre arkeolojik alanlar içinde geliştirilen sergileme yöntemleri ve arkeolojik alanlar dışında geliştirilen sergileme yöntemleri olarak ele alınmıştır.

3.2.1 Arkeolojik Alanlar İçinde Geliştirilen Sergileme Yöntemleri

Arkeolojik alanlar içinde geliştirilen sergileme yöntemleri, ziyaretçilerin kazı alanlarını ve ören yerlerini deneyimlemesi sırasında alanın bir bölümünün yeniden inşa ile canlandırıldığı deneysel arkeoloji yöntemleri ile alanın bilgisayar ortamında oluşturulan modellerle canlandırıldığı dijital teknolojilerin kullanımı olarak iki başlıkta irdelenmektedir.

3.2.1.1 Deneysel Arkeoloji Yöntemi

Deneysel arkeoloji, kazı ve araştırmalar sonucu elde edilen arkeolojik bilginin, klasik olarak tanımlayıcı, otoriter ve olduğu gibi sergilenmesi yerine, deneyimlenebilir, yenilenebilir ve sayısal anlayışı ön planda tutan bir sergileme yöntemidir.

1960'lerden itibaren Avrupa'da sunum ve sergileme yöntemlerinin geliştirilmesi konusunda ortaya çıkan dinamik etki ile geliştirilen deneysel arkeoloji yöntemi, kazı ve araştırmalardan elde edilen arkeolojik bilginin niteliğinin çeşitlenmesinde, bilginin sağlıklı olarak yorumlanmasında ve kazı ile ilgili araştırmaların yeni sorularla zenginleştirilmesinde önemli bir araçtır. Bu yöntem, kazılarla açığa çıkarılan bilginin geniş kitlelerle paylaşımını sağlayarak, ziyaretçilerin serginin bir unsuru olmasını hedeflemektedir (Duru, 2014).

Bu yöntemle yapılan canlandırmalar ile ziyaretçiler sadece kent ve mekânlarına ilişkin bilgilere ulaşmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun gündelik hayatı, üretim biçimi gibi pek çok konuda fikir edinebilmektedirler. Bu dinamik öğrenme biçimi, günümüzde arkeolojik alanlarda ve tarih öncesi yerleşim yerlerinde bilginin ziyaretçilere en etkili şekilde aktarıldığı yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Ülkemizde deneysel arkeoloji özellikle son on yılda tarih öncesi dönemlere ait ören yerlerinde uygulanmaya başlanan bir yöntemdir. Aşıklı Höyük, Aktopraklık,

Çatalhöyük ve Yeşilova tarih öncesi yerleşim yerlerinde yapılan deneysel arkeoloji çalışmalarına örnek olarak gösterilebilir.

Batı Kapadokya’da, Aksaray ilinde bulunan Aşıklı Höyük ’ün tarihi milattan önce 8500’li yıllara dayanmaktadır. Alan, 1963 yılında Pennsylvania Üniversitesi Hititologlarından Edmund Gordon tarafından bulunmuştur. Kazı çalışmaları sırasında arkeolojik buluntuların geniş kitlelere aktarımı, paylaşımı, bilgi üretim sürecine farklı disiplinlerden katılım sağlanması ve bilgi paylaşımı kazılar kadar önemsenmektedir. Söz konusu kaygılar ile 2006 yılında ilk olarak Saha Gelişim Planı hazırlanmış sonrasında ise, Koruma ve Sergileme Projesi, Aşıklı Çocuk Arkeoloji Atölyesi, El Sanatları Projesi, Etnografik Belgeleme, Etnoarkeolojik ve Deneysel Arkeoloji Projeleri geliştirilmiştir. Koruma ve Sergileme Projesi, Aşıklı yerleşmesi konut alanından bir grup kerpiç binanın höyük girişine yeniden yapımını ve özel binalar alanının koruma çatısı ile örtülmesini kapsamaktadır. Yapımı 2009 yılında tamamlanan kerpiç binalar, Deneysel Tarih Öncesi Aşıklı Köyü adıyla ziyaretçilerin kullanımına açılmıştır (Özbaşaran, Duru, Teksöz ve Omacan, 2010).

Şekil 3.29 Aşıklıhöyük deneysel arkeoloji alanı (Aşıklıhöyük, 2019)

Deneysel kerpiç binalar, kazılarda elde edilen verilere göre boyut, yön ve plan açısından özgünlerinin bire bir kopyalarıdır. Bu yapıların iç mekânları tarih öncesi evlerde olduğu gibi döşenmiştir. Ziyaretçiler, evlere girebilmekte, duvarları, ocakları, deneysel obsidyen aletleri deneyimleyebilmektedir. Deneysel evlerde bulunan bir diğer sergileme ise bir çukura yerleştirilmiş plastik iskelet ile ölü gömme törenlerinin canlandırılmasıdır. Deneysel evlerden biri, höyükteki araştırma tarihçesi ve yapılan

alışmalara ayrılmıştır. Bir diğerk ev ise, yapı ömrünü saptamak için doğal yıkım sürecine terkedilmiştir (Duru, 2014).

şekil 3.30 Aşıklıhöyük deneysel arkeoloji alanı hava görüntüsü (Aşıklıhöyük, 2019)

şekil 3.31 Aşıklıhöyük deneysel arkeoloji alanı (Aşıklıhöyük, 2019)

Ülkemizde deneysel arkeoloji çalışmalarına bir diğer örnek Aktopraklık Höyüğü'dür. Höyük, Bursa il merkezinin 25 km. güneybatısında, Ulubat Gölü'nün doğu kıyısında yer almaktadır. Aktopraklık, sanayi sitesi yapılması planlanan alan içinde, İstanbul Üniversitesi Prehistoria Bölümü'nden bir ekibin yapmış olduğu yüzey araştırmaları sırasında 2002 yılında keşfedilmiştir. Alanda yapılan çalışmaların sonucuna göre höyükteki yerleşimin Neolitik Çağ'da başladığı, Son Neolitik Çağ'dan sonra hemen hemen aynı yerde yeniden kurulduğu ve burada İlk ve Orta Kalkolitik Çağ boyunca yerleşilmiş olduğu belirtilmektedir (Atlas dergisi, Aktopraklık Höyüğü, 2019).

Kazı alanının bulunduğu bölgede, tarih öncesinden günümüze kadar üç farklı dönemin izlerini barındıran canlandırma köyleri inşa edilmiştir. Bunlardan biri, höyükteki ilk yerleşimi yansıtan, dal örgü kulübelerinden oluşan Neolitik Köy canlandırmasıdır. Diğer köy, milattan önce 6000li yıllardaki yerleşimin kopyası olarak inşa edilmiştir. Bu yerleşim, birkaç kerpiç evden ve onu sınırlayan hendek ve avlu gibi birimlerden oluşan Kalkolitik Köy canlandırmasıdır. Bir diğer canlandırmaysa, bölgenin köy mimarisini yansıtan ve Eski Kızılelma köyünden getirilerek yeniden inşa edilen yapılar ile iki yüzyıllık geleneksel bir köydür. Bu zaman dilimlerini birbirine bağlayan bir tünel ile ziyaretçiler için zamanda yolculuk yaparak alanı gezmek mümkün hale getirilmiştir (Karul, Avcı, Deveci, Kalkıner ve Yeşildal, 2010).

Şekil 3.32 Aktopraklık Arkeoloji Atölyeleri (Arkeofili, Aktopraklık Höyük, 2019)

Üç farklı döneme ait bu canlandırma köyler, Aktopraklık Arkeoloji Atölyeleri'ni oluşturmaktadır. Atölyelerde, tarih öncesi teknolojiler, arkeometri ve arkeolojik belgeleme üzerine çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye'nin çeşitli üniversitelerindeki arkeoloji bölümlerinde okuyan otuz beş öğrenci ve yedi farklı üniversiteden uzmanın yönettiği atölyelerde gündüzleri deneysel çalışmalar yapılmakta, akşamları ise bunlara paralel seçilen konularda teorik sunulara yer verilmektedir.

Atölyeler arasında yontma taş aletlerin üretimi, çanak çömlek yapımı, kalay ve tunç gibi alaşımlar yapılarak maden dökümü ve bitkisel boyalarla tekstil boyama gibi deneysel çalışmalar yer almaktadır. Etnobotanik, yontma taş teknolojileri, arkeozooloji, arkeometri ve mimarlık tarihi dallarda teorik dersler gerçekleştirilmektedir. Arkeoloji öğrencilerinin sıklıkla ihtiyaç duyacağı arkeolojik buluntu çizimi ve fotoğrafçılık, kalıntıların rölövelerinin çıkarılması gibi uygulamalar da atölye çalışmalarına dâhil edilmektedir (Karul, Avcı, Deveci, Kalkıner ve Yeşildal, 2010).

Şekil 3.33 Aktopraklık deneysel arkeoloji alanı (Arkeofili, Aktopraklık Höyük, 2019)

3.2.1.2 Dijital Teknolojilerin Kullanımı

Dijital teknolojilerin kullanımı, çok katmanlı arkeolojik alanlarda günümüze ulaşabilmiş yapıların ve eserlerin sağlamlaştırılması ardından bilgisayar destekli programlarda birçok farklı disiplinden uzmanın ortak çalışmaları sonucu ortaya çıkan verilerin işlenerek ziyaretçiye dijital uygulamalar ile aktarılmasını içermektedir.

Bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile arkeoloji alanında da üç boyutlu belgeleme teknikleri, fotogrametri yöntemi, lazer tarayıcılar, bilgisayar destekli çizim (CAD, BİM) araçları kullanılmaya başlanmış, geleneksel rölöve çalışmalarına ek olarak görselleştirme ve sunuma yönelik sayısal belgeleme çalışmaları yaygınlaşmıştır (Varinlioğlu, 2018).

Sayısal yöntemler ile modellenen iki ya da üç boyutlu çalışmaların kullanıcıya sunumu (sanal gerçeklik) ile kullanıcı, alanı günümüzdeki ve dönemindeki hali ile karşılaştırarak zihninde canlandırabilme ve algılayabilme imkânına sahip olmaktadır. Ayrıca arkeolojik kalıntıların rekonstrüksiyonu ya da tamamlanmasına ihtiyaç duyulmaksızın, alan, bu yöntemler ile değer kazanmaktadır.

Ülkemizde Teos ve Bergama Antik kentlerinde dijital teknolojilerin kullanımı ile ilgili projeler hazırlanmıştır. Teos Antik Kenti'nde fotoğraf temelli modelleme yöntemi kullanılarak Dionysos Tapınağı, Tiyatro, Güney Liman ve Sarnıç yapıları ile birlikte bazı mimari ve arkeolojik eserlerin de modellemeleri yapılmıştır. Bu mimari eserlerin antik çağda nasıl göründükleriyle ilgili bilgi ve önerilere, Teos antik kenti ve benzer projeler üzerine hazırlanmış illüstrasyonlar, rapor ve dokümanlar yardımıyla ulaşılmıştır. Sözü edilen modellemeler için, yüzey araştırmalarında yaygınlaşmaya başlayan, kullanım kolaylığı ve hızlı modelleme özelliği olan Agisoft Photoscan programı kullanılmıştır. Bu yazılım, yüksek çözünürlükte ortofoto ve detaylı Sayısal Yükselti Modeli oluşturmaktadır. Süreçte eserlerin çevresini tüm açılardan kapsayacak görüntüler alınmış ve fotoğraf çekimi yoluyla üç boyutlu tarama yapılmıştır. Bu model objenin dokusu ve malzemesi ile ilgili fikirleri de kapsamaktadır (Varinlioğlu, 2018).

Şekil 3.34 Dionysos Tapınağı üç boyutlu modeli (Varinlioğlu, 2018)

Şekil 3.35 Tiyatro üç boyutlu modeli (Varinlioğlu, 2018)

Teos antik kentinde bulunan mimari yapıların modelleme yöntemleri arkeolojik malzemenin var olan durumuna, yeniden canlandırma önerilerine ve formun karmaşıklığına göre farklılık göstermiştir. Bu aşamada önemli olan, tek bir kaynak temel geometrinin belirlenmesi ve modellemenin bu geometriden türetilmesidir. Sonrasında bir modelleme stratejisi belirlenmiş ve sütunlar, heykeller, çatı detayları gibi yinelenen modüller bir blok durumuna getirilmiş ve yenilenerek kullanılmıştır. Bu kaygılar göz önünde tutularak yapıların görselleştirmeleri hazırlanmıştır (Varinlioğlu, 2018).

Geliştirilen bu sanal gerçeklik uygulaması, Teos antik kentindeki mimari yapıların ve katı modelleme yöntemi ile canlandırılmış restitüsyon önerileri ile birlikte mevcut durumu belgeleyen fotoğraf temelli modelleri de içermektedir. Projeye göre, ziyaretçiler, arkeolojik alandaki yapıları deneyimlerken gördüğü fotomodellere yaklaşıp, bu mimari parçalar hakkında bilgi alabileceklerdir. Kullanıcı sanal ortamda bulunan üç boyutlu tarihi eser parçalarını ellerini kullanarak tutabilmekte ve bu modellerin yerlerini değiştirerek bunları sanal ortamda birleştirebilme imkânına sahip olacaktır (Varinlioğlu, 2018).

Dijital teknolojilerin kullanımına yönelik proje geliştirilen bir diğ er  rnek Bergama Antik Kenti'dir. Alandaki yapıların birçoğı günümüzde ya tamamen yok olmuş, ya da hasar görmüş durumdadır. Dünya tarihinde oldukça önemli bir yerde bulunan kentin günümüzde hak ettiğı değeri görmesi ve turizm potansiyelinin kente zarar vermeden değerlendirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların bir ayağı olarak Teos'takine benzer biçimde "iVisit Anatolia" adı altında sanal gerçeklik üzerine kurulu bir proje geliştirilmiştir. Bu projenin uygulamaya konması ile birlikte, Bergama Antik kenti üç boyutlu modelleme yazılımları ve mobil teknolojilerin kullanımı ile üç boyutlu sanal geziye açılmış olacaktır (Karabağ, 2017).

Proje kapsamında kentte yer alan en ilgi çekici, özgün ve restitüsyon verileri bakımından en belirgin noktalar belirlenmiş, bu alanların 2 boyutlu ve 3 boyutlu çizimleri yapılmıştır. Belirlenen alanlar; Zeus Sunağı, Athena Tapınağı ve Kutsal Alan, Asklepion ve Kızıl Avludur. Bilgisayar ortamdaki modellemeleri tamamlanan bu yapıların, gerçek alandaki en belirgin bakı noktaları belirlenmiş ve bu bakı noktalarından modellenen yapıların görünüşleri kayda alınmıştır. Bu işlem sırasında yarım küre şeklinde bir fotoğraf elde edilmiştir. Mobil telefon ve tabletlere indirilebilen "iVisit 3D" programı ile belirlenen bakı noktalarından görüntülenebilen bu modeller, alanı ziyaretçiler açısından daha anlaşılır kılmaktadır. Modellemeler, uzun yıllar süren kazı çalışmaları ve alanda uzman kişilerin sürekli kaynaklarından yararlanılarak yapılmıştır. Proje s resinde arkeolog ve mimarlar ile iş birliğı içinde çalışılmıştır (Karabağ, 2017).

Şekil 3.36 Zeus Sunağı'nın iVisit Anatolia Projesi kapsamında bir numaralı bakı noktasından bakılarak elde edilen 3 boyutlu görünümü (Karabağ, 2017)

Şekil 3.37 Zeus Sunağı'nın iVisit Anatolia Projesi kapsamında bir numaralı bakı noktasından bakılarak elde edilen 3 boyutlu görünümü (Karabağ, 2017)

Karabağ'a (2017) göre, "bu çalışmada jiroskop teknolojisi ile kullanıcının bulunduğu referans noktasından her açıdan gördüğü sanal ortamdaki özgün yapılar ile arkeolojik alanda gördüğü mevcut kalıntıların birebir örtüşmesi, mekânsal çıkarım açısından önemli bir interaktif deneyim sunmaktadır. Bu açıdan yapılan modellemeler görünüm vermenin ötesinde kullanıcının kendini mekânda hissetmesine ve algılamasına yeni bir boyut getirmektedir."

Arkeolojik alanlarda dijital teknolojilerden yararlanarak sunum yöntemleri geliştirilmesi restorasyonda uluslararası kurallardan biri olan müdahalenin geriye dönülebilir olabilmesi durumu ile bağdaşmaktadır. Bu yöntem, arkeolojik alanlardaki buluntuların gelecekteki araştırmacılar için bir veri olarak bırakılıp, günümüzdeki değerlendirmenin ise değişime ve gelişime açık dijital ortamlarda yapılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu tür dijital teknolojiler, çeşitli sebeplerle başka yerlere taşınan arkeolojik varlıkların özgün yerlerinde canlandırılmasına da imkân sunmaktadır.

3.2.2 Arkeolojik Alanlar Dışında Geliştirilen Sergileme Yöntemleri

Arkeolojik alanlar dışında geliştirilen sergileme yöntemleri, arkeoloji müzelerinde oluşturulan sergileme bölümlerini ifade etmektedir. Bu bölümlerde alan hakkında bilgilendirme amaçlı düzenlenmiş videolar, ziyaretçiye interaktif deneyim sunan uygulamalar ve hologramlar gibi dijital teknolojileri kapsamaktadır.

3.2.2.1 Arkeoloji Müzelerinde Dijital Teknolojilerin Kullanımı

Arkeolojik alanlar dışında sergileme deneyiminin kurgulandığı özellikle kent merkezlerinde konumlanan arkeoloji müzeleri, çevrelerindeki arkeolojik alanların değer kazanmasına ve alanların bilinirliğinin artırılmasına katkı sağlamaktadırlar. Bu değeri ve bilgi birikimini artırmak, arkeolojik buluntuları, eserleri ve kültürleri ziyaretçilere aktarmanın teknolojiye dayalı alternatif yöntemler ile sağlanabilmektedir. Bahsedilen yöntemler, son yıllarda yaygınlaşarak ülkemizdeki arkeoloji müzelerinde de çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

Arkeoloji müzelerinde dijital teknolojilerin kullanıldığı örneklerden biri Çorum Arkeoloji Müzesi'dir. Müzede aslına uygun olarak sergilenen Eski Tunç Çağı Alacahöyük mezarının hemen yanında bu mezara ait ölü gömme töreni sanal olarak canlandırılmaktadır. Ziyaretçiler, ekrana dokunarak mezar hakkında interaktif bilgi alabilmektedir. Ayrıca Çorum'da yapılan arkeolojik kazılarda (Boğazköy-Hattuşa, Alacahöyük, Ortaköy-Şapinuva, Yörüklü-Hüseyindede) açığa çıkartılan Hitit dönemi eserleri arasında müze koleksiyonunda özel bir yere sahip kabartmalı vazolar bulunmaktadır. Vazoların yanında yer alan ekran ile ziyaretçiler interaktif olarak eserler hakkında bilgi edinebilmektedirler. Hitit mimarisi sergi alanında Hitit arabası ile Hitit başkenti Hattuşa Ören yeri sanal olarak gezilebilmektedir.

Arkeolojik alanların duysal deneyimler aracılığıyla ziyaretçilere salt olarak sunulduğu durağan sunum ve sergileme yöntemleri ile alanlardaki eserlerin ve alan bütününe anlaşılır hale getirilmesi amacıyla ziyaretçilere teknolojiye faydalanılarak bilgi sistemlerinin sunulduğu dinamik sunum ve sergileme yöntemleri örnekler üzerinden aktarılmıştır. Durağan ve dinamik sunum ve sergileme yöntemlerinden herhangi birinin tekil kullanıldığı uygulamalarda, deneyim belirli bir noktaya kadar kurgulanmakta; ancak bütünüyle bilgi aktarımını sürdürememektedir. Bu nedenle kendine özgü aktarım sistemleri ile öne çıkan durağan ve dinamik sunum ve sergileme yöntemlerinin, ziyaretçi ile arkeolojik alan arasındaki etkileşimi sağlamak ve kalıcı bilgi akışını yerleştirmek amacıyla bir arada kullanıldığı örnekler mevcuttur.

BÖLÜM DÖRT

ARKEOLOJİK ALANLARDA DURAĞAN VE DİNAMİK

UYGULAMALARIN BİRLİKTE KULLANIMININ ÖRNEKLER

ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

Ülkemizde durağan ve dinamik sunum ve sergileme yöntemleri kullanılarak ziyaretçilere sunulan, tarihsel süreçte farklı toplumların oluşturduğu kültürel yapı, toplumların mimari tekniklerini ifade eden fiziksel yapı, topoğrafya ve konumun belirlediği coğrafik ve iklimsel özellik ile döneminin ekonomik girdileri bakımından farklı beş arkeolojik alanda yapılan uygulamalar irdelenmiştir. Bu alanlar Troya Antik Kenti, Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Efes ve Bergama Antik kentleridir.

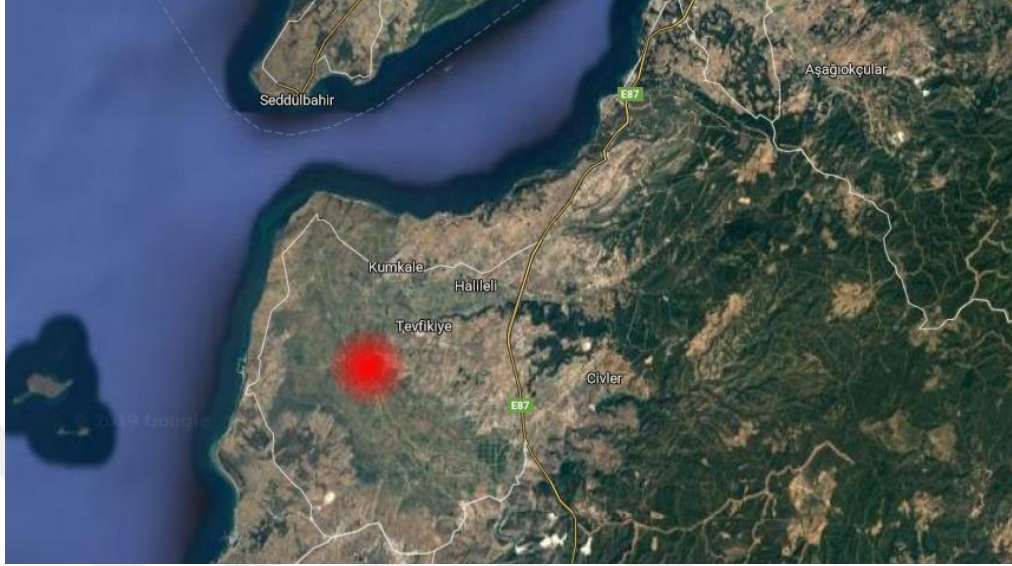
Alan seçiminde baz alınan kriterler;

- ✓ Hem tarih öncesi hem de antik döneme ilişkin sunum ve sergileme yöntemlerine örnek oluşturabilmesi,
- ✓ Deneysel ve dijital yöntemlerden faydalanılmış olması ya da bu anlamda bir potansiyel taşıyor olması,
- ✓ İçindi bulundukları kente değer kazandıracak ve kenti olumlu yönde dönüştürme potansiyeline sahip olması,
- ✓ Bütünlük ve korunmuşluk düzeyinin yüksek olması,
- ✓ Evrensel değere sahip buluntuların ortaya çıkarılmış olması,
- ✓ Arkeolojik alanla birlikte değerlendirilebilecek bir müze yapısı ya da ziyaretçi merkezine sahip olması,
- ✓ Sunum ve sergilemeye yönelik yeni önerilere ve planlamalara açık olmasıdır.

4.1 Troya Antik Kenti

Troya, Anadolu'nun batı ucunda ve Çanakkale Boğazı'nın güneyinde bulunmaktadır. Antik dönemde 'Troas' olarak adlandırılan yerleşim yeri günümüzde Biga Yarımadası sınırları içinde yer almaktadır. Alan, Ege ve Marmara denizleri,

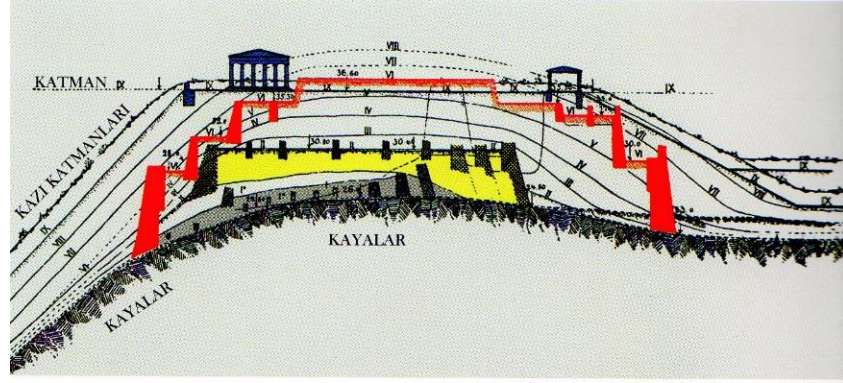
Doğu Akdeniz ve Asya-Avrupa kıtalarının arasında bir geçiş bölgesi konumundadır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2009).

Şekil 4.1 Troya Antik Kenti (Google Earth, 2019)

4.1.1 Alanın Kısa Tarihi

Troya, M.Ö. 3000'lerden M.S. 14. yüzyıl başlarına kadar yerleşim görmüş bir kenttir. 19. yüzyıldan günümüze kadar gerçekleştirilen kazılarda, kentin on farklı yerleşim katmanına (Troya I-X) ve 50'den fazla yapı evresine sahip olduğu tespit edilmiştir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2009).

Katmanların kesiti

Zaman Çizelgesi

	Troya I	MÖ 3000 — 2600
	Troya II	MÖ 2600 — 2350
	Troya III	MÖ 2350 — 2200
	Troya IV	MÖ 2200 — 1900
	Troya V	MÖ 1900 — 1700
	Erken Troya VI	MÖ 1700 — 1570
	Orta Troya VI	MÖ 1570 — 1470
	Geç Troya VI	MÖ 1470 — 1300
	Troya VIIa	MÖ 1300 — 1200
	Troya VIIb1	MÖ 1200 — 1130
	Troya VIIb2	MÖ 1130 — 1050
	Troya VIIb3	MÖ 1050 — 950
	Troya VIII	MÖ 750 — 85
	Troya IX	MÖ 85 — MS 500
	Troya X	MS 1100 — 1306

Şekil 4.2 Troya katmanları (Brandau, Schickert ve Jablonka, 2015)

Troya Ören Yeri, 13 Mayıs 1968'de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 3925 sayılı kararıyla koruma altına alınmıştır. Ören yeri ve Troya Müzesi'ni de kapsayan alan, 30.9.1996 tarih ve 96/8676 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Troya Tarihi Milli Parkı olarak ilan edilmiştir. Son olarak Troya Arkeolojik Yerleşim Alanı 1998 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi'nin hazırladığı Dünya Miras Listesi'nde yerini almıştır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2009).

4.1.2 Troya ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları

Anadolu, Avrupa ve dünya tarihinin önemli bir parçası olan Troya'da kazı tarihi 1863 yılındaki F.Calvert kazısı ile başlamaktadır. 1870'li yıllardan 1890 yılına kadar aralıklarla devam eden kazılar H. Schliemann tarafından, Schliemann'ın kişisel çabaları ve finansmanı ile Hisarlık Tepe'de yürütülmüştür. Özellikle 1871-73 yılları arasındaki kazı çalışmaları Ege Bölgesi'ndeki ilk sistematik kazıların temeli niteliğindedir (Aslan, 2010 ve Korfmann, 1999)

Kazılar 1893-94 yılları arasında W.Dörpfeld tarafından devam ettirilmiştir. 38 yıllık bir aradan sonra C.W. Blegen tarafından kazı çalışmaları yeniden başlatılmış ve 1932-1938 yılları arasında da devam etmiştir. Bu dönemde, kalede ve aşağı kentte geniş çaplı kazılar gerçekleştirilmiştir. 1988'den itibaren M.O. Korfmann tarafından yürütülen çalışmalar, Korfmann'ın ölümüne kadar (2005) onun başkanlığında devam etmiştir (Aslan, 2010). Günümüzde kazılar Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden Prof. Dr. Rüstem Aslan tarafından devam ettirilmektedir.

90'lı yıllardan beri var olan ören yeri ile ilişkili bir müze tasarımı fikrinin ilk adımı, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2011 yılında düzenlediği proje yarışması ile atılmıştır. Yarışma sonucunda birinci seçilen Yalın Mimarlık Ofisi'ne ait projenin inşası 2018 yılında tamamlanmıştır ve müze 2018 yılının Eylül ayından itibaren ziyaretçilerin kullanımına açılmıştır.

4.1.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği

Troya Ören Yeri, Çanakkale ili Tevfikiye Köyü yakınında yer almaktadır. Ören yeri ve müze arasında 750 metre mesafe bulunmaktadır. Çanakkale merkezinden Çanakkale-Ezine karayolu takip edilerek 30. Km'de Tevfikiye ve Çıplak yönüne sapıldıktan 4 km sonra müzeye, 5 km sonra da ören yerine ulaşım mümkündür. Alanı özel araçlarıyla ziyaret edemeyecek olan ziyaretçiler için kent merkezinden alana otobüs ve dolmuşlarla ulaşım hizmeti sunulmaktadır. Troya Müzesi açıldıktan sonra ise merkezden müzeye belirli aralıklarla servisler hizmet vermektedir.

Şekil 4.3 Troya Antik Kenti ve müzesi ile yakın çevre arasındaki ilişki (Google Earth, 2019)

4.1.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları

Alanda durağan sunum ve sergileme yöntemlerinden olan gezi yolları, yönlendirme ve bilgilendirme elemanları, koruma çatısı, hizmet birimleri gibi modern ekler, eserlerin taşınarak sergilendiği bir müze yapısı ile müzede yer alan video, hologram, animasyon sunumları, sesli rehber ve üç boyutlu görsel aktarım sistemleri ile interaktif bilgilendirme monitörleri gibi dinamik sunum ve sergileme yöntemleri mevcuttur.

Tablo 4.1 Troya Antik Kenti'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları

Durağan Uygulamalar		Dinamik Uygulamalar	
Anastilosis ve Bütünleme		Sanal Gerçeklik	
Rekonstrüksiyon		Video, Hologram, Animasyon Sunumu	√
Gezi Yolları/ Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	√	Sesli Rehber Sistemi	√
Koruma Çatısı	√	Alandaki Dönemlemelerin Üç Boyutlu Görseller İle Aktarımı	√
Hizmet Birimleri (Giriş, Satış Birimi, Ofis, Islak Hacim)	√	İnteraktif Bilgilendirme Monitörleri	√
Ziyaretçi Merkezi		Deneysel Arkeoloji Yöntemi	
Müze	√		

4.1.4.1 Modern Ekler

Troya Ören Yeri'nde 1988 yılı itibariyle başlayan son dönem kazı çalışmaları ile birlikte alanın ziyaretçilere sunumuna ve sergilenmesine yönelik çalışmalar da başlatılmıştır. Alanda ortaya çıkarılan duvar kalıntılarının onarılıp sağlamlaştırılarak sergilenmesi bu çalışmaların temelini oluşturmaktadır.

Bin yıllar boyunca depremler ve savaşlar görmüş olan Troya'da ortaya çıkarılan bazı kalıntılar yapı malzemesi bakımından dış koşullara elverişli olmadığından belgeleme çalışmaları sonrasında üzeri toprakla örtülerek kapatılmıştır.

Ören yeri girişinde geniş bir otopark alanı bulunmaktadır. Bu alan, yoğun bir ziyaretçi sirkülasyonuna sahip alanın araç park yeri ihtiyacını karşılayacak niteliktedir. Girişte bulunan turnike ve gişe bölümü metal konstrüksiyon ve cam malzeme ile tasarlanmıştır.

Şekil 4.4 Troya Ören Yeri girişi (Kişisel arşiv, 2019)

Turnikelerden geçtikten sonra ziyaretçileri mitolojik öykülere konu olmuş Troya için önemli bir simgesel değer olan Truva Atı'nın maketi yer almaktadır.

Şekil 4.5 Troya Ören Yeri girişinde yer alan Truva Atı maketi (Kişisel arşiv, 2019)

Giriş bölümü ve satış mekânı ile birlikte ziyaretçilere ilk bilgilendirmenin yapıldığı tek katlı bir yapı bulunmaktadır. Önceden kazı evinin müstemilatı olarak kullanılan yapı, günümüzde ziyaretçi bilgilendirme merkezidir (Atalay, 2009). Bilgi Odası olarak adlandırılan yapıda, bilgi panolarında Troya'nın katmanları ile ilgili bilgiler, restitüf çizimler ve yerleşim maketi bulunmaktadır.

Alanda bilimsel çalışmalara yönelik kalıcı ve geçici yapılar bulunmaktadır. Kazı çalışanlarının kaldığı, büro ve çalışma mekânı olarak kullanılan 18 baraka tipinde yapı alan içinde belirli noktalara yerleştirilmiştir. Taş olarak inşa edilen yapıların bakımı kazı ekibi tarafından aralıklarla yapılmaktadır.

Şekil 4.6 Troya Ören Yeri'nde bulunan tek tip ek yapılar (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, 2009)

Alanda ahşap bir gezi yolu takip edilerek buluntular izlenmektedir. Kazı çalışmaları ile elde edilen yeni buluntuların ziyaretçilere aktarılması için bu ahşap gezi yolu belirli aralıklarla yenilenmekte, yönü değiştirilmektedir. Ancak alanda, tüm ören yerini kesintisiz dolaştıran bir gezi yolu tasarımı bulunmamaktadır. Buluntu noktalarında bilgilendirme panoları yer almaktadır. Bu panolar üç dilde hazırlanmış olup, aktarılan bilgiler restitüsyon çizimleri ile desteklenmiştir.

Şekil 4.7 Troya Ören Yeri gezi yolu (Kişisel arşiv, 2019)

Ören yerinde yapılan önemli uygulamalardan biri G6 açmasında bulunan Troya II-III dönemlerine ait megaron yapısının üzerini kaplayan koruma çatısı uygulamasıdır. Kerpiçten yapılmış duvar kalıntılarının üzeri koruma amacıyla imitasyon malzeme ile kaplanmıştır (Atalay, 2009). Metal strüktür ve membran malzeme ile tasarlanan koruma çatısı ile örtülen kalıntıları ziyaretçiler ahşap bir gezi platformu üzerinde dolaşarak deneyimleyebilmektedir (Köksal, 2014). Böylelikle hem bu megaron yapısı tanımlanmış, sınırları belirlenmiş, hem kalıntıların zarar görmesinin önüne geçilmiş, hem de ziyaretçilerin buluntuyu konfor koşulları sınırlarında görmesi sağlanmıştır.

Şekil 4.8 Troya Ören Yeri megaron yapısı gezi platformu (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.9 Troya Ören Yeri megaron yapısı koruma çatısı (Kişisel arşiv, 2019)

Alanda ziyaretçilere yönelik yapılan bir diğer uygulama ise Odeon yapısının sahne bölümünün ahşap bir platform ile düzenlenmesidir.

Şekil 4.10 Troya Ören Yeri odeon yapısı ahşap sahne (Kişisel arşiv, 2019)

4.1.4.2 Troya Müzesi

Müze, tarihte uzun dönemler boyunca var olmuş, efsanelere ve mitolojik hikâyelere konu olmuş ve son olarak UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiş Troya Antik Kenti'ni ziyarete gelen kullanıcıları karşılamak, kent hakkında derinlikli bilgiler sunmak ve yönlendirmek amacıyla inşa edilmiştir. Yapının bir diğer amacı ören yerinden çıkarılan arkeolojik eserlerin korunması ve sergilenmesidir (Baz, 2019).

Yapı uzaktan bakıldığında kübik bir form olarak algılanmaktadır. Kübik kütle sergi mekânlarını içermektedir. Bu kütle bodrum katı seviyesinde ise ofisler, atölyeler, toplantı mekânları gibi destek işlevleri içinde barındıran ve kübik kütle sararı üzeri yer yer peyzaj ile örtülü yer yer ışık geçirgenliğine izin verecek şekilde tasarlanmış alanlar yer almaktadır (Baz, 2019).

Şekil 4.11 Troya Müzesi (Kişisel arşiv, 2019)

Alan girişinde açık otopark için ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır. Bulunduğu konum itibarıyla araç ile ulaşımın daha çok tercih edileceği öngörülen müzede, ziyaretçiler otopark alanından sonra bilet gişelerinin yer aldığı karşılama bölümüne

yönlenmektedir. Giriş işlemlerini yapan ziyaretçiler, 10 metre genişliğinde bir rampa aracılığıyla yapının içine dâhil olmaktadır. Tasarımcı tarafından müze organizasyonunun temel ögesi olarak konumlandırılan rampa, bir yandan sirkülasyon sisteminin ana kaburgasını oluştururken diğer yandan da tarihsel katmanlar arasında sürekli ama yumuşak bir geçişi de sağlamaktadır. Ziyaretçilere rampada ilerlerken temel sergileme alanlarına dâhil olmadan Troya katmanları ve alanda ve çevresinde elde edilen buluntular hakkında fikirler sunan objeler sergilenmektedir (Baz, 2019).

Şekil 4.12 Troya Müzesi ve giriş rampası (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.13 Troya katmanları (Kişisel arşiv, 2019)

Yapıya girildiğinde ziyaretçiler; üstü şeffaf sirkülasyon alanına dahil olmaktadır. Sergi kütesinin etrafını saran bu alanda ziyaretçiler müze kütesini çok yakından algılama imkânı bulunmaktadır. Giriş mekânında; öncelikle genel arkeoloji terimlerinin açıklamalarını ve Troya kentinin katmanlarına ilişkin bir maketin yer aldığı panolarla karşılaşılmaktadır. Bu panolar ziyaretçi için ön bilgilendirme niteliği taşımaktadır.

Şekil 4.14 Troya Müzesi iç mekân (Kişisel arşiv, 2019)

Müzenin genel kurgusu, kübik kütenin çeperlerinde rampalardan oluşan bir sirkülasyon hattı ve orta bölümde sergi alanları yer alacak şekilde oluşturulmuştur. Müzenin zemin katında; Troya ve içinde bulunduğu bölgede yer alan diğer yerleşimlere ilişkin genel bilgiler aktarılmaktadır. Her bir yerleşim için bir sergi vitrini tasarlanarak, yerleşim alanına ait genel bilgiler verilmiş, yerleşim alanından elde edilen buluntulara ilişkin çeşitli örnekler sunulmuştur.

Müzenin zemin katında; sergileme bölümü dışında hediyelik eşya satışı, kafeterya ve çocuklar için etkinlik alanı işlevlerini barındıran ve kübik küteyi saran servis mekânları tasarlanmıştır. Sergi mekânları ile bu mekânları ayıran hatta, zeminde cam sergileme alanları yaratılarak alandan elde edilen seramik parçaları ziyaretçilere sunulmuştur.

Şekil 4.15 Troya iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Zemin kattan rampalarla ulaşılan birinci katta; Troya I-VII katmanlarından eserler yer almaktadır. Bu katta, bir kent olarak Troya, tarihsel süreç içindeki değişimi, kentin yaşam biçimi, ticari ilişkileri; elde edilen buluntular, video ve canlandırmalar ve çeşitli görseller eşliğinde dinamik sunum yöntemleri ile aktarılmaktadır.

İkinci katta antik dönem ve Troya kentinin bu dönem içindeki önemi aktarılmaktadır. Troya savaşına ilişkin bilgiler ve savaşın maket üzerindeki anlatımı ile antik dönem boyunca pek çok yapıda ve anlatıda kullanılmış olan Troya savaş sahneleri bu katta ziyaretçilere sunulmaktadır.

Diğer katlardan bir galeri olması itibarıyla yapısal olarak da ayrılan üçüncü katta Troya'nın arkeolojik kazı tarihi ve bu kazılarda emeği geçenlerin yer aldığı bir bölüm hazırlanmıştır. Ayrıca tarih boyunca Troya'da bulunmuş olmasına rağmen çeşitli yollarla yurtdışına çıkarılan ve başka müzelerde yer alan ve yitik miras olarak adlandırılacak eserler, hazırlanan çarpıcı sergileme ile ziyaretçilere sunulmuştur. Troya hakkında çıkan haberler de arşivlenerek bir ekran üzerinde ziyaretçilerin ulaşımına olanak verecek şekilde sunulmuştur.

Şekil 4.16 Troya iç mekânı yitik miras bölümü (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.17 Troya iç mekânı interaktif ekranlar (Kişisel arşiv, 2019)

Yapı genelinde olduğu gibi rampalarla ulaşılan çatı teras olarak düzenlenmiştir. Bu terasta yapı çevresindeki bölgenin panoramik fotoğrafları parapet duvarları üzerlerine yerleştirilerek ziyaretçilerin bölge hakkında bilgilenmesi sağlanmaktadır. Bu terastan Troya Ören Yeri ile de görsel iletişim sağlanabilmektedir.

Sergi mekânlarında, vitrinlerin, mekânın ve genel tasarımın birer parçası olarak ele alınarak tasarlandığı izlenimi edinilmektedir. Vitrinlerin hem mekân boyutları ile hem de içerisinde sergilenen eserlerin boyutları ile ilişkisi olumludur. Özellikle büyük boyutlu mekânlarda sergilenecek küçük eserlerin mekân içerisinde ön plana çıkabilmesi için kritik olan vitrin tasarımı Troya müzesinde oldukça başarılı olup, algının mekândan esere geçişinde süreksizlik yaratmamakta ve esere odaklanılmasını sağlamaktadır. Benzer şekilde eserlerin fiziksel özellikleri ile vitrin ve vitrin içi kaide tasarımları da uyumlu olup, eserin görülmesi gerek açı ya da açılardan izlenebilmesini sağlayacak şekilde tasarım ve vitrin içi aydınlatma sistemi geliştirilmiştir. Bazı vitrinlerde ve vitrin gruplarında çocukların ilgisini çekebilecek şekilde ve çocuk ölçeği düşünülerek alt kotlara konumlandırılmış eserler ve hareketli bilgi panoları yapılması da hem çocuklu grupların ziyaretini kolaylaştırmakta hem de her yaş grubundan ziyaretçinin ilgisini çeken bir unsur oluşturmaktadır. Sergilenen eserler hakkında kısa bilgi veren eser etiketleri, eserle ilgili bilgi veren fonlar ve vitrin üzerinde yer alan bilgilendirme panoları vitrin tasarımı ile bir bütün olarak ele alınmış ve eserin önüne geçmeyecek şekilde tasarlanmıştır. Aydınlatma elemanlarının, nem dengeleme cihazlarının ve kilit sistemlerinin izleyici tarafından görülmesini ve eser ile izleyici arasındaki ilişkiye dâhil olarak kirlilik yaratmasını önleyen detay tasarımları da başarılıdır.

Şekil 4.18 Troya Müzesi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Müzede, eserlerin ziyaretçilere sunumunu en etkin hale getirmek için dinamik yöntemlerden faydalanılmıştır. Yapısal olarak etkileyici ve dikkat çekici olmasının ötesinde eserlerin sunum biçimi ve ziyaretçilere bütüncül bir kurgu ile Troya Antik Kenti yerleşim katmanlarının aktarılması sağlanmıştır.

Müzede sergilenen eserlerin işlevleri ve kullanıldıkları geleneksel aktiviteler, teknolojik imkânlardan faydalanarak anlaşılır hale getirilmiştir. Özellikle Troya kentinin tarihsel süreçteki değişimini ve katmanlarının anlatılması amacıyla hazırlanmış olan sunum dikkate değerdir. Kentin gerçek topografyasının maketi üzerine, kentin tarihsel süreçteki planları yansıtılırken maket üstünde yer alan ekranda da kentin o dönemine ilişkin hazırlanmış olan restitüsyon görselleri izleyiciye sunulmaktadır. Bu dinamik sergileme yöntemi ile ziyaretçi ören yerinde ve buluntularla ilişkilendirerek anlayamayacağı bir sürece kolaylıkla hâkim olabilmektedir.

Şekil 4.19 Troya Müzesi iç mekânında Troya katmanların ziyaretçilere diyagramlar ile aktarıldığı ekranlar (Kişisel arşiv, 2019)

Troya kentinin ticari ilişkileri, kentte ve bölgede kullanılan sikkeler ya da Troya'ya ilişkin çıkan haberler interaktif ekranlarla ziyaretçilere sunulmaktadır. Bu ekranlarla ziyaretçiler daha derinlikle bilgiler edinme şansı bulabilmektedir.

Müzede hazırlanmış olan videolar ve hologramlar da ziyaretçilere kentin geleneksel yaşamını aktarmanın bir başka aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sınırlı sayıda da olsa geleneksel Troya yaşamını aktarmak üzere hazırlanmış olan hologramlar ziyaretçiler ve özellikle de çocuklar tarafından oldukça rağbet görmektedir.

Şekil 4.20 Troya Müzesi iç mekânında dinamik sunum ve sergileme yöntemleri (Kişisel arşiv, 2019)

Çocukların müzeye ve kültürel mirasa ilgisinin canlı tutulabilmesi amacıyla sergi alanlarına serpiştirilen ve sergi konseptini takip eden içeriklere sahip çeşitli oyunlar hazırlanmıştır. Bu oyunların içeriğinde sergilenen konuya ilişkin pekiştirilmesi istenilen bilgiler kullanılmış, oyunların formatı da çocukların alışkın olduğu, hafıza, eşleştirme ve bilgisayar oyunları formatını tekrar edecek şekilde seçilmiştir. Yaş gruplarına göre de çeşitlilik gösteren oyunlarda vitrin içerisinde okul öncesi ya da ilkokul düzeyi için eşleştirme oyunları yer alırken daha büyük yaş grupları için arkeolojik bilgilerin test edilerek ilerlendiği bilgisayar oyunları kullanılmıştır.

Örneğin; Troya'nın ticari ilişkileri olan limanlar arasında dolaşan bir gemi etrafında şekillendirilen bilgisayar oyunu ile çocuklara; Troya'nın ticari ürünleri ve bu ürünlerin antik dünyadaki dolaşımı çeşitli sorularla ilerlenen bir oyun içerisinde aktarılmaktadır.

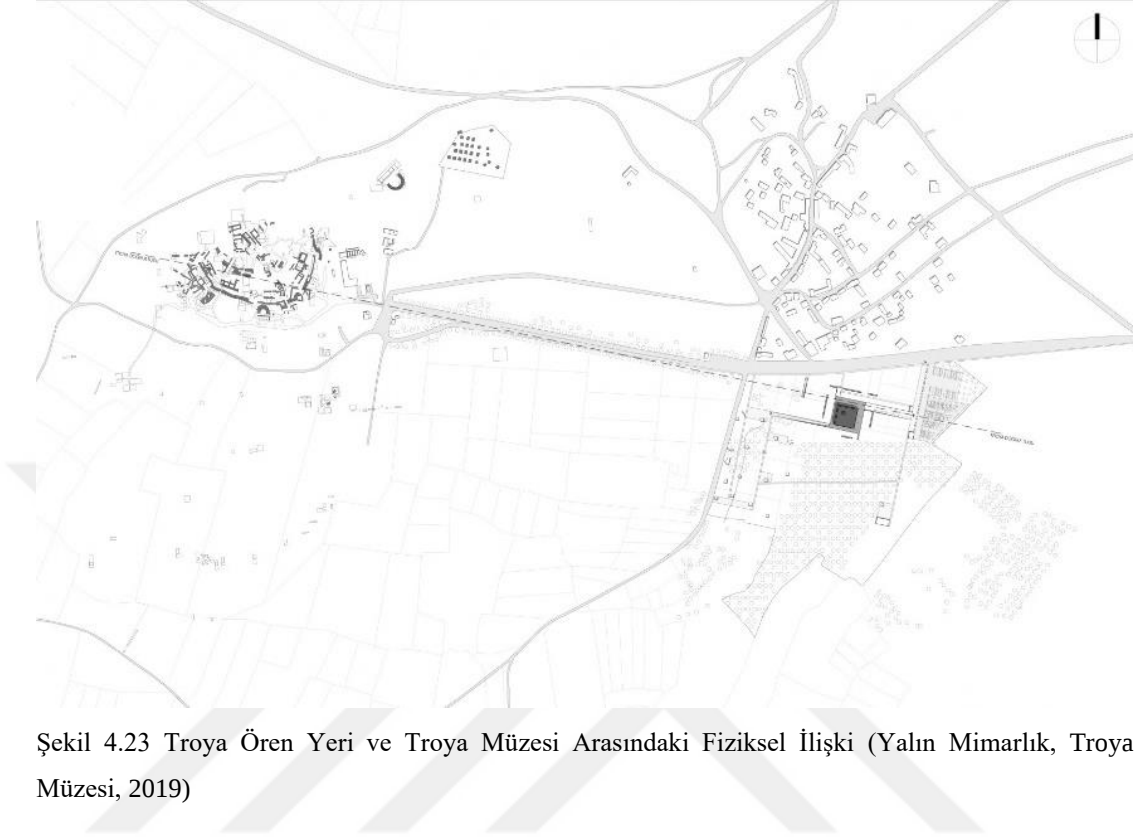

Şekil 4.21 Troya Müzesi iç mekânında çocuklara yönelik video oyunu ekranları (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.22 Troya Müzesi iç mekânında çocuklara yönelik oyunlar (Kişisel arşiv, 2019)

4.1.5 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki

Şekil 4.23 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki (Yalın Mimarlık, Troya Müzesi, 2019)

Troya Ören Yeri ile müze binası arasında 750 metrelik bir mesafe bulunmaktadır. Müzenin bulunduğu konum nedeniyle ziyaretçiler önce müzeyi gezip, daha sonra ören yerine yönelenmektedir. Ören yeri ve müzenin bulunduğu alan büyük bir düzlüğün içinde yer almaktadır. Müze ile ören yeri arasındaki mesafe, müze yapısının arkeolojik alanın silüetini etkilememesi gözetilerek belirlenmiştir. Bununla birlikte müzenin teras katından, arkeolojik alan ile görsel ilişki kurulabilmektedir. Alanın coğrafi avantajları ve yapının konumu, ziyaretçilere teras katında iken arkeolojik alanın ve içinde bulunduğu bölgenin tümünü algılayabilme imkânı sunmaktadır.

4.1.6 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nin Ziyaretçi Profili

Dünyanın en bilinen ve üzerinde en çok konuşulan arkeolojik alanlarından olan Troya Antik Kenti, konu olduğu efsaneler ve mitler ile uzun yıllardır hem yerli hem

de yabancı turistler tarafından ilgi ile ziyaret edilen bir kenttir. Bölgenin, 1996 yılında Troya Milli Parkı ilan edilmesi ve 1998 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınması ile kentin dünya üzerindeki değeri artmış ve bu durum ziyaretçi sayısına da yansımıştır. 2004 yılında vizyonda olan Hollywood yapımı 'Troy' filminin tüm dünyada ilgiyle izlenmesi sonrasında kentteki ziyaretçi oranı o yıl ivmeli bir artış göstermiştir (Atalay, 2009).

2004 yılında 297.033 olan ziyaretçi sayısı, 2005 yılında bu filmin de büyük etkisi ile 532.041'e yükselmiştir. Popülaritenin etkisi altında ziyaretçi akınına uğrayan kentte, sonraki yıl bu ziyaretçi sayısı tekrar 257.571'e düşerek bir süreklilik sağlanamamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı müze ve ören yerleri 2018 yılı toplam ziyaretçi istatistikleri, 2019).

Ören yerindeki sirkülasyon sistemi ve bilgilendirme panoları her yaştan ve kesimden ziyaretçilerin kullanımına hitap etmemektedir. Bilgi panolarındaki bilgilerin yetersizliği, çok katmanlılığın aktarım yöntemi ve dolaşım hattında herhangi bir engelli çözümü bulunmaması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu sebeplerden kullanıcı profili sınırlıdır. Bu parametreler eşliğinde Troya Müzesi'nin ziyaretçi profili incelendiğinde müzenin tasarımı ve sergi sunumu bakımından ören yerindeki açığı kapattığı görülmektedir. Müze, engelsiz bir tasarım anlayışıyla inşa edilmiştir ve sergi her kesimden kullanıcının ilgisini çekecek ve bilgileneceğini sağlayacak detayda ve düzeyde hazırlanmıştır. Bu sebepten, hem kültür seviyesi hem de yaş aralığı bakımından ören yerine göre daha geniş bir kullanıcı profiline sahiptir.

4.1.7 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları

Troya Müzesi'nin 2018 yılında açılması ile birlikte ören yeri ve müze bir bütünün iki parçası olarak değerlendirilmektedir. Alanı ziyaret etmeden önce müzeye giden kullanıcılar, hem çok katmanlı bir geçmişe sahip Troya hakkında, hem de bu dönemlerde kentin çevresindeki yerleşim yerleri hakkında detaylı bilgi sahibi olmaktadır. Böylelikle alanı ziyaret ettiklerinde, alanda sadece buluntular ve

kalıntılar olmasına rağmen müzede edindikleri bilgiler ışığında alanda daha bilinçli gezebilmekte ve Troya'yı bütüncül olarak algılayabilmektedirler.

Troya Müzesi'ndeki dinamik sergileme yöntemleri ile Troya'nın tüm dünya için ne kadar önemli bir kültür mirası olduğunu her yaştan ziyaretçi için algılanabilir olup, interaktif sunum teknikleri sayesinde, ziyaretçilerin kalıcı bilgiler elde etmeleri sağlanmıştır. Ören yerinde ise edinilen bilgi özgün yerinde deneyimlenerek pekiştirilmektedir.

4.1.8 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları

Çanakkale il sınırları içinde yer alan Troya Ören Yeri, kent için en önemli röper noktalarından biri olmakla birlikte kente gelen turistlerin büyük bir bölümünü ağırlamaktadır. Bu açıdan kente bir turizm hareketliliği katkısı sağlamaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın teşviki ile 2018 yılının 'Troya Yılı' ilan edilmesi ve aynı yıl Troya Müzesi'nin ziyarete açılması, sağladığı ekonomik gelirin ötesinde; dünya tarihinin en kıymetli miraslarından olan Troya'nın bir çekim merkezi haline gelmesine katkıda bulunmuştur.

4.2 Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri

Çatalhöyük, İç Anadolu'daki Konya Ovası'nda yer alan Neolitik Dönem'e ait bir höyüktür. Çatalhöyük Neolitik Kenti, Konya Ovası üzerinde düz topografyaya sahip, zengin bir tarımsal bölgede yer almaktadır ve Alan, güneyden ve doğudan yaklaşık 40 km. uzaklıktaki Karadağ, Karacadağ ve Hasan Dağı ile çevrelenmektedir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013).

Şekil 4.24 Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri (Google Earth, 2019)

4.2.1 Alanın Kısa Tarihi

Çatalhöyük'teki yerleşim günümüzden yaklaşık 9.400 yıl önce Neolitik Dönem'de başlamıştır. Alandaki yerleşim Kalkolitik Dönem'e kadar yaklaşık 2.000 yıl boyunca devam etmiştir. Çatalhöyük Doğu ve Çatalhöyük Batı olmak üzere iki höyükten oluşan Çatalhöyük Neolitik Kenti, bulunduğu alanın büyüklüğü, yoğun nüfusu (3.000 ile 8.000 arasında), yerleşimin kesintisiz ve çağlar boyunca sürmesi ve iyi korunmuşluk durumu ile dikkat çekici bir örnektir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013).

4.2.2 Alan ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları

Tarih öncesi dönemlerde insan yaşamına dair derin izler barındıran Çatalhöyük Neolitik Kenti 1958 yılında James Mellart ve arkadaşları tarafından keşfedilmiştir. 1961 yılında Mellart tarafından başlatılan kazılar 1965 yılına kadar dört sezon boyunca devam etmiştir. Bu süre içinde 14 yapı tabakası tespit edilmiştir. Uzun bir süre ara verilen kazı çalışmalarına ikinci kez İngiliz arkeolog Ion Hodder başkanlığında 1993 yılında yeniden başlanmıştır. Çatalhöyük Arkeolojik Alanı'nın 2009 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne, 2012 yılında ise Dünya Miras

Listesi'ne dâhil edilmesi, alanın evrensel bir değer olduğunun tescili olmuş ve dünya çapındaki bilinirliğine katkı sağlamıştır. 1993'ten bu yana kazı çalışmaları kesintisiz devam etmektedir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013).

4.2.3 Çatalhöyük Mimarisi

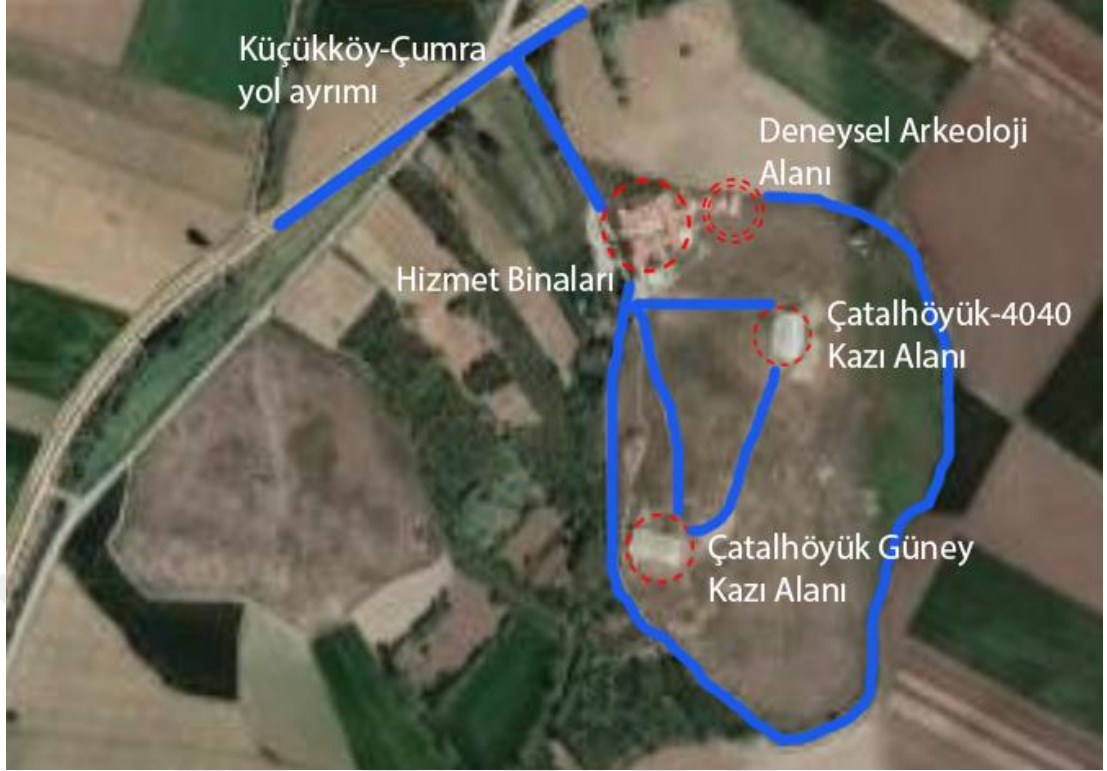
Çatalhöyük yerleşimi, dışarıya kapalı düzende inşa edilen konut ve tapınaklardan oluşmaktadır. Sokak kavramı olmayan kentte günlük hayatın evlerin düz damları üzerinde geçtiği bilinmektedir. Evler taş temel kullanılmadan, kerpiç tuğlalar ile dörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Evlere giriş çatıdan açılan bir delik aracılığı ile ahşap bir merdivenle sağlanmaktadır. Çatalhöyük mimarisi dışında, evlerin duvarlarına resmedilen duvar resimleri ile de oldukça ilgi çekicidir.

Şekil 4.25 Çatalhöyük evleri (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2013)

4.2.4 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği

Çatalhöyük Neolitik Kenti Konya şehir merkezine yaklaşık 60 km, Çumra İlçesine 12 km, Küçükköy'e 1 km mesafededir. Yenilenmeye başlanan bir ulaşım yolu sayesinde Konya Çatalhöyük arasındaki mesafe 35 km'ye kadar düşmüştür. Günümüzde Çatalhöyük'e gelen ziyaretçilerin pek çoğu özel araçlarıyla ulaşım sağlamaktadır. Alana toplu taşıma ile erişim yetersizdir. Çumra Belediye Başkanlığı her hafta sonu rehber eşliğinde yerel halka yönelik ücretsiz Çatalhöyük gezileri düzenlemektedir. Tur güzergâhlarının dışında olan alana, ulaşım bağlantıları ve yönlendirme levhaları yeterli değildir.

Şekil 4.26 Çatalhöyük yerleşim alanı (Google Earth, 2019)

4.2.5 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları

Tablo 4.2 Çatalhöyük'teki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları

Durağan Uygulamalar		Dinamik Uygulamalar	
Anastilosis ve Bütünleme		Sanal Gerçeklik	
Rekonstrüksiyon		Video, Hologram, Animasyon Sunumu	
Gezi Yolları/ Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	✓	Sesli Rehber Sistemi	
Koruma Çatısı	✓	Alandaki Dönemlemelerin Üç Boyutlu Görseller İle Aktarımı	
Hizmet Birimleri (Giriş, Satış Birimi, Ofis, Islak Hacim)	✓	İnteraktif Bilgilendirme Monitörleri	
Ziyaretçi Merkezi	✓	Deneysel Arkeoloji Yöntemi	✓
Müze			

Alanda durağan sunum ve sergileme yöntemlerinden olan koruma çatısı, hizmet birimleri gibi modern ekler ve deneysel ev rekonstrüksiyonları ile deney evi gibi dinamik sunum ve sergileme yöntemleri mevcuttur.

4.2.5.1 Modern Ekler

Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri'nde alan girişinde, gişeler ve güvenlik birimi bulunmaktadır. Ziyaretçilerin alana giriş yaptıkları noktada, hizmet binaları ve ziyaretçi merkezi ile deneysel arkeoloji alanı bir arada bulunmaktadır.

Şekil 4.27 Çatalhöyük hizmet binaları (Çatalhöyük, 2019)

Çatalhöyük Neolitik Kenti'nde, kentin güney ve doğusunda devam eden kazı çalışmaları ve bulgularının koruması amacıyla iki koruma çatısı tasarlanmıştır (Atalay ve diğer., 2010). Çatılardan ilki 2003 yılında, ikincisi 2007 yılında inşa edilmiştir (Tuna, 2016).

2003 yılında Çatalhöyük-4040 kazı alanı üzerine inşa edilen koruma çatısı lamine ahşap strüktüre sahiptir. Yüzeysel bir kazı ile betonarme bir temel üzerine oturtulmuş ve eğrisel lamine ahşap kirişleme sistemi ile oluşturulmuştur. Strüktür, arazinin düz topografyasına uyum sağlayabilme amacı ile eğrisel olarak tasarlanmıştır (Tuna, 2016).

Şekil 4.28 Çatalhöyük 4040 kazı alanına inşa edilen koruma çatısı (Kübranur Yıldırım arşivi, 2018)

Şekil 4.29 Çatalhöyük 4040 kazı alanına inşa edilen koruma çatısı iç mekân görünümü (Kübranur Yıldırım arşivi, 2018)

2007 yılında inşa edilen ikinci koruyucu örtü, kazılmaya başlanan ilk alan üzerine konumlandırılmıştır. Örtü, yaklaşık olarak 1300 m²'lik bir alan üzerine tasarlanmıştır. Arazinin olumsuz zemin koşulları ve sert iklim koşulları tasarımın temel girdisini oluşturmuştur; örtü, uzay kafes strüktürde tasarlanmıştır. Zemine minimum müdahale gerektiren betonarme kuşak temel üzerine çelik konstrüksiyon

kullanılmıştır. Uygulanan proje, 2008 yılında Yapı Endüstri Merkezi “Mimarın İlk Yapısı” ödülünü almıştır (Tuna, 2016).

Şekil 4.30 Çatalhöyük Güney kazı alanı üzerine inşa edilen koruma çatısı (Cengiz, 2019)

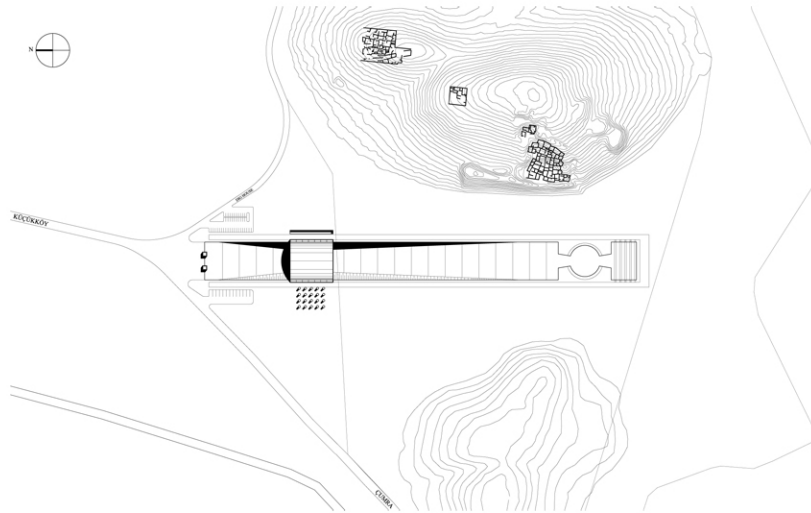

Şekil 4.31 Çatalhöyük Güney kazı alanına inşa edilen koruma çatısı iç mekân görünümü (Kübranur Yıldırım arşivi, 2018)

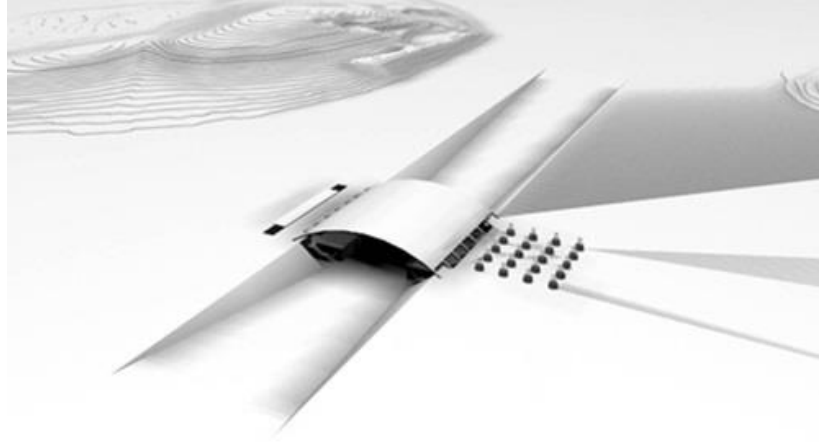
4.2.5.2 Ziyaretçi Merkezi

Dünya Miras Listesi'nde yer alan ve yadsınamayacak değerde olan Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin buluntuların sergilenmesi ve alana değer katması için alanda, alanın bütüncül algılanmasının önemli bir parçası olacak bir ziyaretçi merkezi gerekliliği vardır.

Bu kapsamda 1998 yılında Mimar Han Tümertekin tarafından bir ziyaretçi merkezi tasarlanmıştır. Bu tasarım 2000 yılında Ulusal Mimarlık Ödülleri'nde Proje Ödülü almıştır. Yapı, doğu höyük ile batı höyük arasında yerleşen, yerden bir rampa aracılığıyla ziyaretçiyi içeri alan ve sergi sonunda yine bir rampa ile alana geri bırakan bir kurgu ile tasarlanmıştır. Çatalhöyük'ün düzlük bir alanda bulunması ve etrafının tarım arazileri ile çevrili olması bu kararda etkili olmuştur. Yapı tasarlanırken alandaki gezi güzergâhını etkileyecek bir müdahale ön görülmemiştir. Ziyaretçiler tarih öncesi yerleşim alanını gezip, deneysel evleri deneyimledikten sonra da, alana girer girmez de ziyaretçi merkezini dolaşabileceklerdir. Yapı henüz ekonomik sebeplerden ötürü inşa edilememiştir. (Mimarlar ve Han Tümertekin, 2019)

Şekil 4.32 Çatalhöyük için tasarlanan ziyaretçi merkezinin vaziyet planı (Mimarlar ve Han Tümertekin, 2019)

Şekil 4.33 Çatalhöyük için tasarlanan ziyaretçi merkezinin perspektif görünümü (Mimarlar ve Han Tümertekin, 2019)

Günümüzde alanda deney evi ve hizmet birimlerinin bulunduğu yerde ziyaretçi merkezi işlevli, tek katlı bir sergi yapısı bulunmaktadır. Bu ziyaretçi merkezi Çatalhöyük kazıları sırasında ortaya çıkarılan kentin katmanlarını, konut yapılarını, konut yapılarının nasıl kullanıldığını, konut yapılarının mekân kurgusunu, barındırdığı özellikleri, toplumun gündelik hayatındaki alışkanlıklarını, ölü gömme adetlerini, inançlarını ziyaretçiye aktarmak üzere kurgulanmıştır. Ayrıca bu yapıda, belirli dönemlerde çocuklara yönelik atölyeler düzenlenmekte ve atölye sonucu ortaya çıkan ürünler sergilenmektedir.

Şekil 4.34 Çatalhöyük ziyaretçi merkezi (Çatalhöyük, 2019)

5.2.5.3 Deneyisel Arkeoloji Çalışmaları

Çatalhöyük'te, ören yeri girişine yakın konumda, ziyaretçi merkezi ve kazı evi yapılarının yanında, 1999 ile 2000 yılları arasında 'deney evi' inşa edilmiştir. Yapı, kazı sırasında elde edilen bir konut yapısının restitüsyon verilerine dayalı olarak değil, Çatalhöyük Neolitik Kenti'nde bulunan konut yapıları ile ilgili genel fikir verme ve inşaat tekniğinin anlaşılması amacıyla inşa edilmiştir (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Şekil 4.35 Çatalhöyük Deney evi (Çatalhöyük, 2019)

Şekil 4.36 Çatalhöyük Deney evi iç mekânı (Çatalhöyük, 2019)

Evde arkeologlar kireç sıva üzerine resim yapma ve fırın yapıp fırını yakma gibi deneyler yapmaktadırlar. Ziyaretçilerin kullanımına da açık olan deney evinde; Çatalhöyük'teki günlük yaşama dair bir kesit sunulmaktadır. 2017 yılında içindeki sıvalar ve duvar resimleri yenilenen evin gelecek yıllarda ziyaretçilerden daha çok arkeologların deneyleri için kullanılması planlanmaktadır (Çatalhöyük Yönetim Planı, 2004).

Şekil 4.37 Çatalhöyük Deney evi iç mekânı (Çatalhöyük, 2019)

Alanda bulunan deney evine ek olarak, 2017 yılında dört adet yeni model ev inşa edilmiştir. Kerpiç malzeme ve kısmen tuğla ile yapılan evler, zeminden alt dokulara zarar vermeyecek ve gerektiğinde kaldırılabilir şekilde tasarlanmıştır. Çatalhöyük Neolitik Kenti'ndeki konut dokusu ve yerleşim planı hakkında ziyaretçileri aydınlatan deneysel evlerin içinde, neolitik döneme ilişkin yapı elemanları da bulunmaktadır (Çatalhöyük Arşiv Raporu, 2017).

Şekil 4.38 Çatalhöyük Deneyisel ev rekonstrüksiyonları (Mine Tanaç Zeren arşivi, 2017)

Şekil 4.39 Çatalhöyük Deneyisel ev rekonstrüksiyonları (Mine Tanaç Zeren arşivi, 2017)

4.2.6 Neolitik Yerleşim, Deneysel Arkeoloji Alanı ve Ziyaretçi Merkezi Arasındaki Fiziksel İlişki

Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin fiziksel yapısına bakıldığında yerleşimin geniş bir alana yayıldığı, çok nüfuslu bir kent yapısı olduğu geçmişten günümüze yapılan kazılar ile anlaşılmaktadır. Bu yaygın yerleşimin getirisi olarak da kazı alanları arasında mesafeler bulunmaktadır. Batı höyüğünde, kazıları devam eden güney korugan örtüsü altındaki alan ve Çatalhöyük-4040 kazı alanı arasında 150 metre uzaklık bulunmaktadır.

Deneysel arkeoloji alanları, alanın girişinde yer almaktadır. Alanı ziyaretçiler, uzun yıllardır burada yaşayan ve kenti oldukça sahiplenmiş olan güvenlik görevlileri eşliğinde dolaşabilmektedir. Alanda bütüncül bir tasarım ile yönlendiren gezi güzergâhı ya da yönlendirme elemanları yetersizliğinden, ziyaretçiler alanı kendi istekleri doğrultusunda dolaşmaktadırlar. Rehber ile geline kalabalık ziyaretlerde ise rehberin belirlediği rota doğrultusunda alan gezilmektedir.

4.2.7 Neolitik Yerleşimin ve Sergileme Alanlarının Ziyaretçi Profili

1961-65 yılları arasında kazı çalışmalarına başlanan ve 1993'ten bu yana kazı çalışmaları devam eden Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin ziyaretçi sayısı 2012 yılında alanın Dünya Mirası Listesine dâhil edilmesi ile ivmelenerek artmıştır. Alana hem yurt içinden, hem de yurt dışından gelen ziyaretçilerin sayısında bu tarihten günümüze artış gözlenmektedir. Çatalhöyük arşiv raporlarında bulunan verilere göre 2012 yılına dek alanı ziyaret eden yerli turistler çoğunlukta iken, 2012 yılından sonra bu oranların birbirine yaklaştığı belirtilmektedir.

Neolitik yerleşim alanında çalışan görevliler ve uzmanlar yerel toplumun alandaki etkinliğini ve farkındalığını sağlamak amacıyla projeler geliştirmektedir. Alana 1 km mesafede bulunan Küçükköy halkı alanda düzenlenen atölyeler ve çalışmalara aktif olarak katılmaktadır. Özellikle çocuklar için düzenlenen etkinlikler, çocukların alana ve bölgeye dair farkındalıklarını arttırmaktadır (Atalay ve diğer., 2010).

Şekil 4.40 Çatalhöyük'te Küçükköy'de yaşayan çocuklar ile atölye çalışması (Çatalhöyük, 2019)

Şekil 4.41 Çatalhöyük'te Küçükköy'de yaşayan çocuklar ile atölye çalışması (Çatalhöyük, 2019)

4.2.8 Çatalhöyük Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları

Üç boyutlu konut canlandırmaları, etkin bir sergileme yöntemi olarak ziyaretçilerin mekân algılamalarında son derece başarılı olmuştur. Konutların mekân kurgusu, kullanılma biçimi, konut içindeki gündelik hayat tüm detayları ile canlandırılmıştır. Çatalhöyük'te bulunan ziyaretçi merkezi ve deneysel arkeoloji çalışmaları sayesinde alandaki kentsel doku ve yaşam biçimi tüm ziyaretçiler için deneyimlenebilir hale gelmiştir.

4.2.9 Çatalhöyük Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları

Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri'nin Dünya Miras Listesinde yer alması, Konya kentinin, turizm açısından değer kazanması ve mevcut potansiyelinin değerlendirilebilmesi için büyük bir fırsat sunmuştur. Alanda uygulanan sergileme yöntemleri ile gelen ziyaretçilerin beklentileri karşılanmış olup yeni ziyaretçiler için referans oluşturarak alandaki ziyaretçi sirkülasyonu giderek artmıştır. Bu artış kentin turizm açısından hareketlilik kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

4.3 Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri

Yeşilova Höyüğü; İzmir ili merkezinde, Bornova ilçesi sınırları içindeki Karacaoğlan mahallesinde, Manda çayı ile Gökdere arasında yer almaktadır. Yerleşim alanı bugünkü sahile kuş uçuşu 4,5 km mesafededir (Derin, 2012).

Şekil 4.42 Yeşilova Höyüğü (Google earth, 2019)

4.3.1 Alanın Kısa Tarihi

İzmir’de tarih öncesi döneme ait, keşfedilen ilk yerleşim yeri, zengin bitki örtüsü ve hayvancılık yapmaya uygun fiziksel koşulları ile Bornova Ovası olmuştur. Tarım, hayvancılık ve avcılık ile ilk uygar topluluklara ev sahipliği yapan bu yere ait en eski yerleşime dair kalıntılar ovanın merkezinde, Yeşilova Höyüğü’nde bulunmuştur (Derin, 2012).

Yeşilova ve buraya 400 metre uzaklıkta bulunan Yassitepe ve İpeklükuyu Höyükleri, kentin en eski yerleşim alanını oluşturmaktadırlar. Yeşilova Höyüğü’nün bir kısmı, günümüzde tamamen toprak altında kalmış, kurumuş derelerin arasında yer almaktadır. İlk yerleşim buluntuları günümüzdeki toprak seviyesinin 4-5 metre kadar altında killi toprak tabakasında saptanmıştır. 2005 yılında alanda yapılan kazı çalışmaları sonucunda Yeşilova Höyüğü’ndeki yerleşimin üç farklı kültür katından oluştuğu saptanmıştır. Bu bilgiler ışığında katlar yüzeyden başlayarak şöyle sıralanmaktadır:

1. Kat: Geç Roma- Erken Bizans Dönemi
2. Kat: Kalkolitik Çağ

3.Kat: Neolitik Çağ (Derin, 2012).

Şekil 4.43 İzmir'in Prehistorik Yerleşim alanları (Derin, 2012)

4.3.2 Yeşilova Höyüğü ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları

Alan kentin merkezinde yapılaşmamış bir bölgede bulunmaktadır. Ancak bölgede bulunan meyve ağaçları sökülmüş ve alan molozların biriktirildiği bir yere dönüşerek yoğun tahribata maruz kalmıştır. Çevre kirliliğinin durdurulmasına yönelik çalışmalar ile tahribatın önüne geçilmiş ve bilimsel çalışmaların önü açılmıştır. Kazılar 2005 yılında başlamış ve höyüğün bulunduğu alan arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir (Derin, 2010). Kazılar 2005 ve 2006 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi adına, 2008 yılından bu yana Bakanlar Kurulu adına, Doç. Dr. Zafer Derin başkanlığında gerçekleştirilmektedir.

Alandaki çalışmalara paralel olarak imar planında sit alanı dikkate alınarak değişiklik yapılmıştır. Bornova Belediyesi tarafından höyük ve çevresini kapsayan “Koruma Amaçlı İmar Planı” hazırlanmıştır. 2009 yılında onaylanan bu plan, kültür ve eğitime yönelik düzenlemeler içermektedir. Bu plan ile Yeşilova Höyüğü;

içerisinde birçok kültürel ve bilimsel çalışmanın yürütülebileceği bir potansiyele ulaşmıştır (Derin, 2010).

4.3.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği

Şekil 4.44 Yeşilova Höyüğü ve çevresi (Google earth, 2019)

Yeşilova Höyüğü, İzmir'in Bornova ilçesinde Karacaoğlan Mahallesinde bulunmaktadır. Yoğun konut dokusu ile İzmir çevre yolu ve İzmir-Otogar bağlantısı yolu kesişiminde yer almaktadır. Esasen, merkezi sayılabilecek bir konumda olmasına rağmen etrafında yoğun kullanımda olan, röper noktası olabilecek her hangi bir yapı, alan ya da yapı grubu bulunmadığından bulunduğu alandaki tek çekim noktasıdır. Höyük yakın çevresinin gelişimine katkıda bulunacak ve çevresini dönüştürebilecek bir odak potansiyeline sahiptir.

Alana, kent içinde bulunduğu ve Bornova merkezine yakınlığından ötürü kolaylıkla ulaşmaktadır. Fakat bu bölge, merkeze yakın olmasına rağmen kentli için bir geçiş noktası değildir. Bu sebeple alanın bilinirliği azdır. Bu durum Yeşilova Höyüğü'nün ve Ziyaretçi Merkezi'nin varlığının kent içinde farklı noktalarda

kentliye aktarılması ve kültürel odak olarak belirlenmesi için çalışmalar yapılması zorunluluğunu doğurmaktadır.

4.3.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları

Tablo 4.Yeşilova Höyüğü’ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları

Durağan Uygulamalar		Dinamik Uygulamalar	
Anastilosis ve Bütünleme		Sanal Gerçeklik	
Rekonstrüksiyon		Video, Hologram, Animasyon Sunumu	√
Gezi Yolları/ Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	√	Sesli Rehber Sistemi	
Koruma Çatısı		Alandaki Dönemlemelerin Üç Boyutlu Görseller İle Aktarımı	
Hizmet Birimleri (Giriş, Satış Birimi, Ofis, Islak Hacim)	√	İnteraktif Bilgilendirme Monitörleri	
Ziyaretçi Merkezi	√	Deneysel Arkeoloji Yöntemi	√
Müze			

Alanda durağan sunum ve sergileme yöntemlerinden olan hizmet birimleri, bilgilendirme elemanları gibi modern ekler, ziyaretçi merkezi ile deneysel arkeoloji alanı ve ziyaretçi merkezindeki video sunumu gibi dinamik sunum ve sergileme yöntemleri mevcuttur.

4.3.4.1 Modern Ekler

Yeşilova Höyüğü’ne ziyaretçiler yaya ya da araçları ile doğu yönünde yer alan giriş bölümünden ulaşmaktadırlar. Bu giriş, betonarme saçaklı bir güvenlik birimi ve devamındaki betonarme duvar ile tanımlanmıştır. ziyaretçi girişi ile ziyaretçi merkezi arasında otopark alanı olarak ayrılan geniş bir boşluk bulunmaktadır. Yeşilova Höyüğü çok geniş bir alan kaplamadığından ve ziyaretçiler için gezi rotası tanımlı

olduğundan alanda yönlendirmeye yönelik levhalara ihtiyaç duyulmamaktadır. Ek olarak, kazı alanı önünde bir bilgilendirme levhası bulunmaktadır.

Şekil 4.45 Yeşilova Höyüğü girişi (Kişisel arşiv, 2019)

4.3.4.2 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi

Alanda yapılacak ziyaretçi merkezinin tasarımı, 2010 yılında ulusal mimari proje yarışması sonucunda elde edilmiştir. 2012 ve 2014 yılları arasında inşa edilmiş olan yapı 2014 yılı Ekim ayından itibaren aktif olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.46 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.47 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Yapı tasarlanırken arazinin fiziksel yapısı ve kazı alanının konumu, elde edilen veriler öncelikli tasarım kriteri olarak ele alınmıştır. Arkeolojik kazı alanı ve proje alanı arasındaki çizgisel, sıralı, geçişken durum eldeki programın yorumlanma biçiminde etkili olmuştur. *“İki komşu alanın beraber tanımladıkları ‘sınır’, programın yapılaşması aşamasında bir ‘duvar’ etkisiyle güçlendirildi.”* Bu duvar

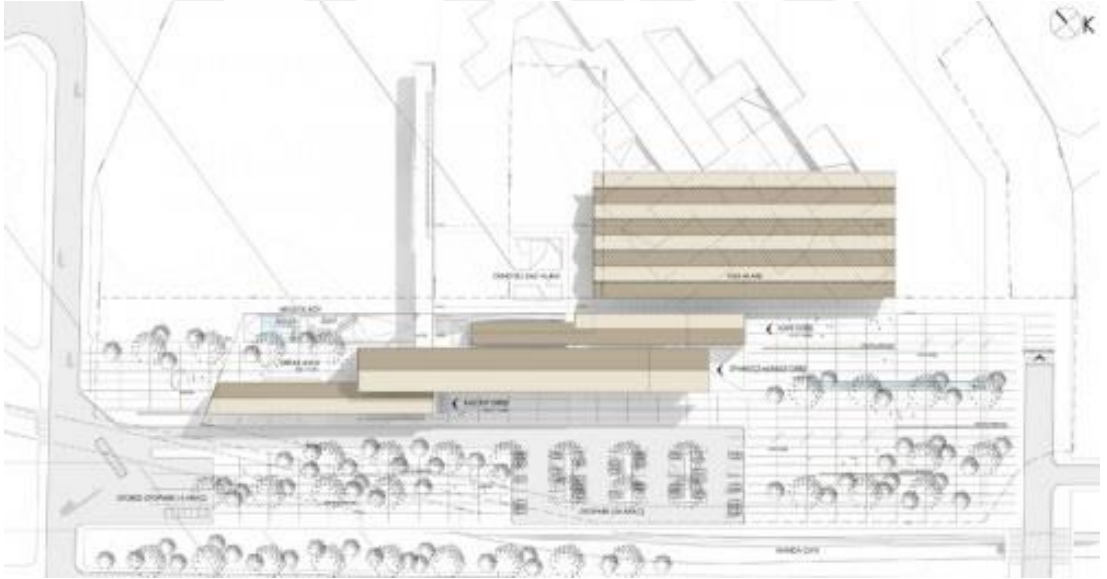
birbirinden yaklaşık 9000 yıllık bir zaman farkıyla ayrılan iki kültür katmanı arasında konumlanmış hem bir ayraç, hem de bağlaç olarak anlamlandırılmıştır (Kolokyum, 2017).

Yapı tasarımında ve kullanımında temel hedefler;

* Yerleştiği konum, kullanılan malzemeler ve formu ile geçmiş ile günümüz arasında mekânsal bir kesit yaratmayı hedeflemektedir.

* Eserlerin sergilenmesi, aktif eğitim, bilimsel araştırma olanakları ile özellikle gençler için bir kültürel cazibe merkezi olarak kullanılması hedeflemektedir. (Kolokyum, 2017).

Proje üç ana işlevi barındıran üç blok halinde ele alınmıştır. Bunlar; uzun ve yüksek “Ziyaretçi Merkezi” bloğu, görece kısa ve alçak “Kazı Evi” bloğu ve Ziyaretçi Merkezi ile kazı alanı arasında bir geçiş fonksiyonu üstlenen ara bloktur.

Şekil 4.48 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi vaziyet planı (Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi, Kolokyum, 2017)

Günümüzde kentsel donanım açısından zengin olmayan fakat bölgeye ait imar planına göre belki de alana ve yapıya yaklaşım için ana aks olarak algılanabilecek kuzeybatı yönüne yönelmek yerine, ziyaretçi yaklaşımı aksi yönden (güneydoğu)

kurularak yaşanacak deneyimin olabildiğince kentsel dış etkenlerden (gürültü, kalabalık, vs.) izole edilmesi hedeflenmiştir (Kolokyum, 2017).

Alanda çalışacak arkeologlar tarafından kullanılacak mekânları barındıran Kazı Evi fonksiyonu ise çevre kentsel donatıyla daha yakın ilişkiler kurabileceği biçimde kuzeybatı yönünde çözülmüştür (Kolokyum, 2017).

Ziyaretçi Merkezi ve Kazı Evi'nin hem işlevsel hem de mekânsal olarak birbirleriyle “mafsal” oluşturacak biçimde konumlandırılmaları sayesinde ortak bir dış mekân oluşturulmuştur (Kolokyum, 2017).

Ziyaretçi Merkezi'yle doğrudan ilişkili olan ara blok ise hem kullanıcıların sergi ve alan gezisi sonrası vakit geçirebilecekleri dinlenme ve yeme-içme işlevlerini hem de ilköğretim öğrencileri için zaman yolculuğu deneyiminin hazırlık işlevlerini barındırmaktadır. Aynı zamanda kullanıcılara açık sergi alanlarının olduğu plazaya ve doğrudan kazı alanına erişilebilecekleri alternatifler de sunmaktadır.

Şekil 4.49 Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Kişisel arşiv, 2019)

4.3.4.3 Deneysel Arkeoloji Uygulamaları-Zaman Yolculuğu Projesi

Bornova Belediyesi ve Yeşilova Höyüğü Kazı ekibi tarafından ortak olarak yürütülen “Zaman Yolculuğu” projesi kapsamında alanda bir neolitik köy inşa edilmiştir. Bu proje, İzmir’in merkezinde bulunan bu tarihöncesi yerleşimi ve ilk İzmirliilerin yaşantısını günümüze en anlaşılabilir haliyle aktarmayı hedefleyen uluslararası bir projedir (Derin, 2013).

Çitlerle sınırlandırılan deneysel köyde restitüf veriler ışığında, geleneksel yöntemler ile inşa edilen dört konut yapısı bulunmaktadır. Bu yapıların üçü dikdörtgen plan şemalı, biri dairesel formdadır. Geleneksel malzemeler ile inşa edilen evlerin içinde ocak, sedir gibi mimari elemanlar ile birlikte duvarlarda hayvan figürleri de bulunmaktadır. Böylelikle yapılardaki gerçeklik hissi artırılarak ziyaretçilerin kendilerini mekânsal olarak o dönemde hissetmeleri hedeflenmiştir.

Şekil 4.50 Yeşilova Höyüğü Deneysel Arkeoloji Alanı (Kişisel arşiv, 2019)

Neolitik köy özellikle İzmir içinde yer alan ilkokul-ortaokul öğrencileri tarafından yoğun ilgi görmektedir. Yerleşime gruplar halinde alınan ziyaretçiler önce ziyaretçi merkezini, daha sonra kazı alanını gezip genel bilgiler edindikten sonra neolitik köyde atölye çalışmalarına dâhil olmaktadır. Belirli bir senaryo çerçevesinde,

görevli arkeologlar eşliğinde bilgi edinip, köyde; buğdayın dövülmesi, ocakta pişirilmesi, takas işlemi, ateş yakılması, çamurdan kap kakak yapılması, sudan balık avlama gibi neolitik dönemdeki günlük aktiviteleri deneyimlemektedirler. Bu atölye çalışmaları özellikle çocuk yaştaki ziyaretçiler için oldukça eğlenceli bir aktivite olmakla birlikte doğru, akılda kalıcı ve anlaşılabilir bilgi sunmaktadır.

Şekil 4.51 Yeşilova Höyüğü deneysel arkeoloji çalışmaları (Yeşilova Höyüğü, 2015)

Şekil 4.52 Yeşilova Höyüğü deneysel arkeoloji çalışmaları (Yeşilova Höyüğü, 2015)

4.3.5 Kazı Alanı, Neolitik Köy ve Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi Arasındaki Fiziksel İlişki

Şekil 4.53 Kazı Alanı, Neolitik Köy ve ziyaretçi merkezi arasındaki fiziksel ilişki (Yeşilova Höyüğü kazı arşivi, 2019)

Höyük, kuzeybatı-güneybatı aksı üzerinde yer almaktadır. Kazı alanının bu aksta paraleline ziyaretçi merkezi inşa edilmiştir. Ziyaretçi merkezi ve kazı alanının kuzeybatısında ise neolitik köy yer almaktadır. Yerleşimdeki bu üç ana alan birbirine fiziksel olarak çok yakın olup, belirli noktalardan sürekli duysal etkileşimde bulunarak, ziyaretçinin alana hâkimiyetini sağlamaktadır.

Yerleşimdeki hâkimiyet ve etkileşim kavramlarını hayata geçiren temel etken ziyaretçi merkezinin tasarımı ve sergileme stratejisidir. Yapı tasarımı ele alınırken ziyaretçilerin arkeolojik kazı alanını görmeden direkt olarak yapının giriş mekânına dâhil olmaları öngörülmüştür. Giriş mekânında ilk bilgileri alan ziyaretçiler ‘zaman yolculuğu’ konseptiyle hazırlanan ve dönemlerine göre sıralanan bir sergi mekânına dâhil olmaktadır. Sergi alanı geçiren bir yapıya sahip olup alt kattaki giriş mekânı ve kazı evi ile görsel iletişimin galeriler aracılığıyla devam ettiği bir

mekândır. Zaman yolculuğu sonlandığı andan itibaren ziyaretçi yapının içinde olmasına rağmen yapının geçirgen yapısından ötürü kazı alanıyla ilişki kurabilmektedir. Sergi; ziyaretçilerin kazı alanını ve neolitik köyü görsel olarak deneyimleyebilecekleri bir teras ile sonlanmaktadır. Kazı alanından yaklaşık 6-7 metre yükseklikte konumlanan bu terasta yakın çevredeki höyükler için ortak bir yapısal eleman olan “meşale” bulunmaktadır.

Terastan, bir rampa aracılığıyla ziyaretçiler kazı alanına yönlendirilmektedir. Kazı alanında bilgilendirilmekte ve deneysel arkeoloji deneyimine hazırlanmaktadır. Kazı alanındaki bilgilendirme sonrasında, neolitik döneme ait geleneksel bir kıyafet giyilip köye giriş yapılmakta ve hem ziyaretçi merkezinde hem de kazı alanında edinilen bilgiler, deneyimlenerek gezi sonlanmaktadır.

4.3.6 Neolitik Yerleşimin ve Sergileme Alanlarının Ziyaretçi Profili

Yeşilova Höyüğü’nde geliştirilen “Zaman Yolculuğu” projesi farklı yaş grubundaki öğrenci gruplarına yönelik bir eğitim programıdır. Öğrenciler; okullarında tarih öncesi dönemler ve İzmir’in tarihsel sürecine ilişkin yaş gruplarına uygun detayda tarihsel bilgileri edindikten sonra Yeşilova Höyüğü’ne gelmektedir. Ziyaretçi merkezi ve kazı alanında bilgi verilen öğrenciler, neolitik köyde edindikleri bilgileri duyuşsal olarak deneyimleme fırsatı bulmaktadır.

“Zaman Yolculuğu” projesi sadece çocuklara yönelik bir eğitim programı olsa da yerleşim yeri her yaştan ve eğitim seviyesinden kullanıcılara ve gruplara açıktır. Ziyaretçiler, ziyaretçi merkezindeki serginin ardından kazı alanını ve son olarak neolitik köyü arkeologlar ve görevliler eşliğinde gezebilmektedirler.

Yerleşim yerinde 2010 yılından bu yana sürekli olarak ziyaretçi alımı yapılmaktadır. 2012 yılında ziyaretçi merkezinin tamamlanıp kullanıma açılması ile alanda ziyaretçilere daha organize bir gezi deneyimi sunularak, bütüncül bir yaklaşım ile tarih öncesi dönemdeki yaşam biçimi aktarılmaktadır.

4.3.7 Yeşilova Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları

Yeşilova Höyüğü'nde bulunan Ziyaretçi Merkezi ve deneysel arkeoloji çalışmaları tüm ziyaretçiler için deneyimlenebilir olup, kentin en eski kültürel katmanını ziyaretçiye aktarmaktadır.

Ziyaretçiler kalıplaşmış sergileme yöntemlerinin dışında bir konsept ile tasarlanmış dikkat çekici bir yapıda tarihöncesi döneme ilişkin buluntuları, eserleri inceleyip Yeşilova ve Yassitepe höyüklerinin tarihsel katmanları ile ilgili bilgi edinebilmektedir.

Bilginin broşürlerle, bilgi panoları ve gezi rehberleri ile parça parça aktarımı yerine, tüm ziyaretçiler için ortak bir gezi senaryosu hazırlanmış ve bu konuda görevli uzman kişiler yardımı ile alanın tümünün algılanabilmesi ve ziyaretçilerin ilgisinin dağılmadan sergileme aşamalarının sonlanması sağlanmıştır.

Alanında uzman kişiler tarafından sergi boyunca bilgilendirilen ziyaretçiler, hem sergi alanını ve kazı çalışmalarını görüp hem de deneysel arkeoloji aktivitelerine katılarak tarihöncesi dönemlerdeki yaşantıyı zihinlerinde bütüncül olarak canlandırabilmektedir.

Özellikle çocukluk çağındaki ziyaretçiler için tarih eğitimi farklı bir deneyime dönüşmüş olup, zaman yolculuğu projesi ile kalıcı bilgi aktarımı sağlanabilmektedir.

4.3.8 Yeşilova Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları

Ziyaretçi Merkezi ve Zaman Yolculuğu projesi ile Yeşilova Höyüğü'nün değeri ortaya konmuş ve kentlinin ilgisi ile buranın bir çekim merkezi haline gelmesinin temelleri atılmıştır.

Alandaki alternatif sunum yöntemleri turistler tarafından ilgi görmekte ve böylelikle ekonomik katkı sağlanmaktadır.

Yeşilova Höyüğü, Ziyaretçi Merkezi yapısıyla bulunduğu bölgede bir röper noktası oluşturmuştur.

Ziyaretçi Merkezi, içinde bulundurduğu konferans salonu ve geçici sergi mekânları ile kent için önemli bir sosyal merkez niteliğindedir. Bornova Belediyesi ve Ege Üniversitesi iş birliği ile belirli dönemlerde seminerler ve konferanslar yapılmaktadır.

4.4 Efes Antik Kenti

Yerleşimin deniz ve liman ile olan ilişkisi antik dönemde kentin öneminin temelini oluşturmaktadır. Zamanla alüvyonlarla dolan liman, kentin denizle ilişkisini zayıflatmıştır. M.S. 10. Yüzyıl itibarıyla limanın tamamen dolması ile kent terk edilmiş ve Ayasuluk tepesi üzerinde küçük bir kasaba haline gelmiştir (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

Şekil 4.54 Efes Ören Yeri (Google earth, 2019)

4.4.1 Alanın Kısa Tarihi

Aryalya ve Çukuriçi Höyüklerinde yapılan çalışmalar doğrultusunda Efes yerleşiminin tarihinin M.Ö. 6000’li yıllara dayandığı söylenebilir. Alanda Neolitik ve Kalkolitik Dönem, Tunç ve Demir Çağları, Arkaik ve Klasik Dönemler, Hellenistik Dönem, Roma ve Bizans Dönemi’ne ilişkin buluntular yer almaktadır. Arkeolojik dönem sonrasında Beylikler, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nden izler de barındırmaktadır (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

4.4.2 Efes Antik Kenti ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları

Efes Antik Kenti’nin kazı süreci, 17. yy’de Avrupalı gezginlerin gezi notlarında yer almasıyla birlikte başlamıştır. 1863-1874 yılları arasında İngiliz Mimar-Mühendis John Turtle Wood tarafından kazı çalışmaları başlamıştır. İngilizlerin çalışmalarından sonra alanda Otto Benndorf çalışmıştır. 1895 yılında çıkarılan buluntuların bir kısmı Viyana’ya gönderilmiştir ve günümüzde Viyana’daki Efes Müzesi bölümünde sergilenmektedir. 1906 yılından itibaren yapılan kazılardaki buluntular ülkemizde kalmış ve Selçuk’ta bulunan Efes Müzesi, İstanbul Arkeoloji Müzesi ve İzmir Arkeoloji Müzesi’nde sergilenmektedir (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

Efes Antik Kenti’de kazı çalışmalarına ilk kazı başkanları Otto Benndorf ve Rudolf Heberdev tarafından liman ve agora arasında kalan kısımda ve Artemision’da başlanmıştır. 1926’lardan sonra büyük gymnasionlar, Yedi Uyurlar ile Aziz Yuhanna Bazilikası’nın kazı çalışmaları yapılmıştır. Franz Miltner başkanlığında 1956 yılında yapılan çalışmalar ile Hadrianus Tapınağı ile Aziz Yuhanna Bazilikası gibi anıt yapılar kısmi olarak ayağa kaldırılmıştır (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

1960 yılında yeni bir ekip ile Yamaç Evler’in kazısı başlamıştır. 1970-1978 yılları arasında yapılan restorasyon çalışmaları ile Celsus Kütüphanesi cephesi yeniden ayağa kaldırılmıştır. Gerhard Langmann ile Stefan Karweise’nin başkanlığında ise Agora, Artemision, Tiyatro, Aziz Meryem Kilisesi ile Stadion civarında kazılara

devam edilmiştir. 1998 yılından başlayarak Efes kazılarını ve araştırmaları Prof. Dr. Friedrich Krinzingler başkanlığındaki ekip yürütmeye başlamıştır. Krinzingler döneminde de özellikle yamaç evlerin koruma çatısının değiştirilmesi ve restorasyon projelerine ağırlık verilerek yamaç evler ziyarete açılmıştır. Kazı çalışmaları 2008-2010 yılları arasında Prof. Dr. Johannes Koder başkanlığında yürütülmüştür. 2010 yılından itibaren Efes Kazıları Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Başkanı Doç. Dr. Sabine Ladstätter'in başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütülmektedir (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

Coğrafi konumu ve elverişli toprakları sayesinde yüzyıllar boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Efes Antik Kenti, 2015 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.

4.4.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği

Şekil 4.55 Efes Ören Yeri ve Efes Arkeoloji Müzesi (Google earth, 2019)

Kent, Türkiye'nin Batı Ege kıyısında, Selçuk ilçesinin merkezine 3 km. mesafede ve İzmir'in 70 km. batısında yer almaktadır. Yerleşim, Bülbüldağ ve Panayırdağ arasındaki ovada bulunmaktadır (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

İzmir-Aydın Karayolu üzerinden ve İzmir-Aydın otobanından Selçuk'a ulaşılmaktadır. Aynı zamanda İzmir'den İzban aracılığı ile Selçuk'a kadar demir yolu kullanımı ile de ulaşılabilir. Ancak Selçuk merkezinden Efes Antik Kenti'ne toplu taşıma ile ulaşım imkânı bulunmamaktadır. Antik kente ulaşım tur otobüsleri ve özel araçlar ile sağlanmaktadır.

Efes Antik Kenti'nin sergileme ve sunum anlamında tamamlayıcısı olan Efes Arkeoloji Müzesi Selçuk ilçe merkezinde bulunmaktadır. Müze merkezde olmasından ötürü arkeolojik alana göre erişilebilirlik anlamında daha avantajlı bir konumdadır.

4.4.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları

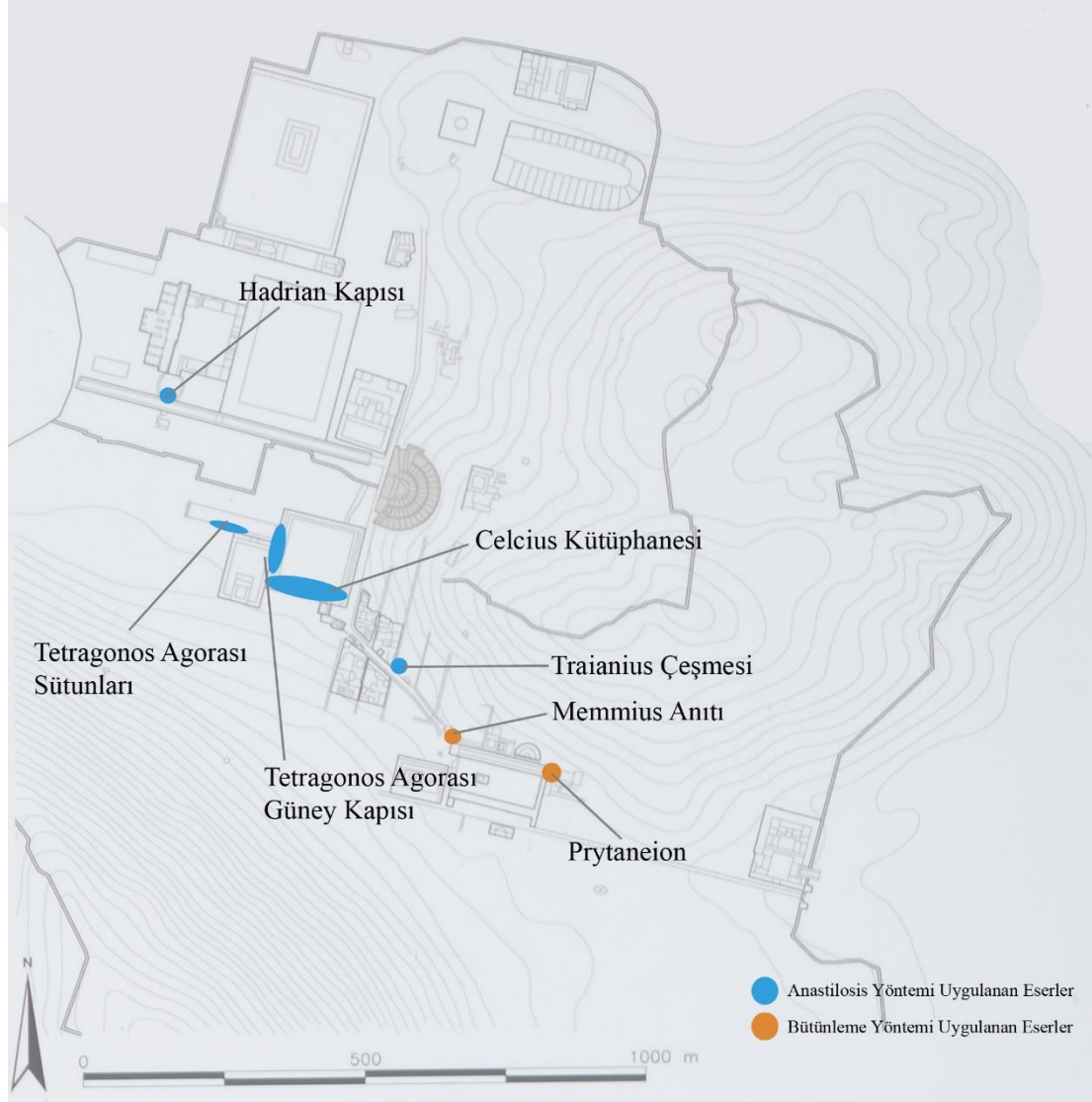
Tablo 4.4 Efes Antik Kenti'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları

Durağan Uygulamalar		Dinamik Uygulamalar	
Anastilosis ve Bütünleme	√	Sanal Gerçeklik	
Rekonstrüksiyon		Video, Hologram, Animasyon Sunumu	√
Gezi Yolları/ Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	√	Sesli Rehber Sistemi	√
Koruma Çatısı	√	Alandaki Dönemlemelerin Üç Boyutlu Görseller İle Aktarımı	
Hizmet Birimleri (Giriş, Satış Birimi, Ofis, Islak Hacim)	√	İnteraktif Bilgilendirme Monitörleri	√
Ziyaretçi Merkezi		Deneyisel Arkeoloji Yöntemi	
Müze	√		

Alanda durağan sunum ve sergileme yöntemlerinden olan anastilosis ve bütünleme çalışmaları, gezi yolları, yönlendirme ve bilgilendirme elemanları, koruma çatısı, hizmet birimleri gibi modern ekler, eserlerin taşınarak sergilendiği bir müze yapısı ile müzede yer alan üç boyutlu görsel aktarım sistemleri ile alanda sesli rehber sistemi gibi dinamik sunum ve sergileme yöntemleri mevcuttur.

4.4.4.1 Anastilosis ve Bütünleme Çalışmaları

Tarihi M.Ö. 6000li yıllara dayanan Efes Antik Kenti'nde 1863 yılından beri aralıklarla da olsa kazı çalışmaları yapılmaktadır. Alanın önemi ve büyüklüğü göz önüne alınarak, buluntuların bir kısmı anastilosis ve bütünleme yöntemleri ile ayağa kaldırılarak sergilenmektedir.

Şekil 4.56 Efes Ören Yeri kent planı

Bu yapılar arasında boyutu, detayları ve bütünlük algısı sebebi ile ziyaretçiler tarafından en dikkat çekici bulunan eserlerden biri Celcius Kütüphanesi'dir. 1905-1906 yıllarında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından yapılan kazılarla ortaya

Çıkarılan kütüphanenin, 1970-1978 yıllarında F. Hueber ve V.M. Strocca tarafından yapılan anastilosis çalışması ile  n cephesi kısmi olarak yeniden inşa edilmiştir (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

Tetrogonos Agorası Güney Kapısı 1979-1988 yılları arasında anastilosis yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalar ile ayağa kaldırılan yapılardan biridir (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

1901-1907 yılları arasında yapılan kazılar ile ortaya ıkarılan Tetrogonos Agorası'nın sütunlarının bir kısmı 1960'lı yıllarda T.C. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yönetilen çalışmalar ile anastilosis yöntemi kullanılarak ayağa kaldırılmıştır (Efes Yönetim Planı, 2014-2019).

4.4.4.2 Modern Ekler

Efes Antik Kenti, yılın her döneminde yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeri olan bir arkeolojik alandır. Günümüze ulaşmış kalıntılar, restorasyon ve anastilosis çalışmaları ile ayağa kaldırılan yapılar ile ziyaretçilerin oldukça dikkatini çeken kent, özellikle yabancı turist kafileleri tarafından yoğun ilgi görmektedir. Bu yoğun turizm sirkülasyonu, alanda çeşitli ihtiyaçlar doğmasına neden olmuş ve bunun sonucu olarak da alanın girişindeki yapılar inşa edilmiştir.

Ören yeri girişinde otopark ve satış birimleri bölümü yer almaktadır. Özellikle gruplar halinde gelen ziyaretçileri taşıyan araçlar için bir gereklilik olan otopark, hem bireysel olarak gelen ziyaretçilerin, hem de turist kafilelerinin ihtiyaçlarına cevap vermektedir.

Tüm  ren yerlerinde olduğu gibi Efes Antik Kenti'nde de turizmin bir gerekliliği olarak hediyeelik eşya satış birimleri bulunmaktadır. Yabancı turistlerin fazlalığına bağlı olarak ticari kaygılarla, bu alanda satış birimleri bağlamdan uzak eşyaların satıldığı, yeme içme birimlerinin eklendiği bir çarşıya d n şt r lm ştir. Alanın girişindeki bu karmaşa Efes Antik Kenti'nin kültürel değerini zedeleyen bir unsurdur.

Şekil 4.57 Efes Ören Yeri girişinde yer alan satış birimleri (Kişisel arşiv, 2019)

Ören yeri girişine ziyaretçilerin ihtiyaçları doğrultusunda küçük bir satış birimi ve ıslak hacim birimleri inşa edilmiştir. Aynı yerde, güvenlik görevlileri için bir ofis birimi de bulunmaktadır. Bu ek yapılar, yılın her mevsiminde yoğun ziyaretçi kabul eden arkeolojik alan için bir gerekliliktir.

Şekil 4.58 Efes Ören Yeri girişi (Kişisel arşiv, 2019)

Islak hacim mekânları girişleri dışarıdan olan üç kütle olarak tasarlanmıştır. Yapı malzemesi olarak taş kullanılmış ve binaların üzeri alaturka kiremit ile kaplanmıştır. Yapılar, arazideki eğime göre kotlanarak alana yerleşmiş ve geleneksel yapı malzemeleri kullanılarak inşa edilmiştir.

Şekil 4.59 Efes Ören Yeri ıslak hacim birimleri (Kişisel arşiv, 2019)

İçinde kazı ve restorasyon çalışmaları devam eden veya tamamlanmış bir çok yapıyı barındıran ve çok katmanlı olan Efes Antik Kenti'nde, yapılara yapılan anastilosis, bütünleme gibi müdahaleler dışında, ziyaretçilerin alanda daha rahat dolaşabilmesi ve bilgi sahibi olabilmeleri amacı ile, yönlendirme levhaları, bilgilendirme panoları ve gezi yolları tasarlanmıştır. Üç dilde hazırlanan, bilgi panolarında kalıntıya ait plan vb. çizimler, buluntulara ait fotoğraflar, ziyaretçinin alanın neresinde olduğunu gösteren şematik bir vaziyet planı ve restitüf veriler ile bilgiler yer almaktadır.

Şekil 4.60 Efes Ören Yeri bilgilendirme panoları (Kişisel arşiv, 2019)

Arkeolojik alan içindeki gezi yolları alan içinde bir süreklilik içermemektedir. Ahşap malzemeden yapılan bu yollar alanda kimi yerlerde genişlemekte, kimi yerlerde daralmakta ve bitip başka bir noktada yeniden başlayabilmektedir. Korkuluk malzemesi alan içinde çeşitlilik göstermektedir. Ziyaretçileri kalıntılara taşıyan bu yollar çoğunlukla antik dönem yolları üzerine inşa edilmiştir. Özgün antik yol ile yeni ahşap gezi yolunu aynı anda deneyimlemenin mümkün olduğu yerler de bulunmaktadır. Ahşap gezi yolları, belirli yerlerde seyir terası ve dinlenme alanlarına dönüştürülmüştür.

Alanda sergileme ve buluntuların korunması amacıyla yapılmış önemli bir modern ek uygulaması ‘Yamaç Evler Koruma Çatısı’dır. Yamaç Evler 1 ve 2, M.Ö. I. Yüzyıl’ın sonlarında inşa edilmeye başlanmıştır. III. Yüzyıl’ın sonlarında meydana gelen depremler sonucu yıpranmış olsa da M.S. VII. Yüzyıl’a kadar kullanılmıştır (Özgönül, 2001).

Kazı çalışmaları ile çok kez üst üste boyanmış duvar resimleri, yer döşemeleri, duvar nişlerinde mozaikler ortaya çıkarılmıştır. 1970’li yıllarda ortaya çıkarılan buluntuların yerinde korunması kararı alınmıştır. Bu karar ile birlikte geçici koruma

atıları ile eserlerin üzeri kısmen kapatılmıştır. Fakat bu örtüler, dış fiziksel koşullara karşı eserleri tam anlamıyla koruyamamıştır. 1995’e kadar bir sorun olarak devam eden yamaç evler koruma çatısı projesi, 1995’te bir proje yarışması ile yeniden gündeme gelmiştir. Yarışma sonucunda tasarımı seçilen koruma çatısının inşasına başlanmıştır (Krinzinger, 2000).

şekil 4.61 Efes Yamaç evler koruma çatısı (Kişisel arşiv, 2019)

şekil 4.62 Efes Yamaç Evler i mekânı (Mine Tanaç Zeren arşivi, 2010)

Yamaç Evler 1 ve 2 üzerinde bulunan koruyucu strüktür “modern, teknolojik, akıllı ve çok fonksiyonlu konstrüksiyon” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca yapı şartnamede yer alan “sökülebilir, kısmen inşa edilebilir ve mümkün olduğu kadar bakım gerektirmeyen malzemeler ile inşa edilmesi gerekliliği” özelliklerini de taşımaktadır (Achleitner, 2000). Yapı tasarımı, korumanın bütüncül olması ve alanın ziyarete açıldığında eserlerin bu durumdan olumsuz etkilenmemesi ilkeleri esas alınmıştır.

Yapı konumlandığı arazide, buluntuların üzerini araziyle uyumlu olarak kademelenerek örtecek şekilde tasarlanmıştır. Çatının yüksekliği çevredeki yapıları baskılamayacak, önüne geçmeyecek şekilde belirlenmiştir. Koruma binasının kuzey tarafı, kente cephe olarak ortaya çıkmakta, güney tarafı ise ışık geçiren, yapının bittiğini belirleyen lamellerle kat kat yamaca oturmaktadır. Yapı cepheleri, devam eden kazı çalışmalarına engel olmayacak şekilde tasarlanmıştır.

4.4.4.3 Efes Arkeoloji Müzesi

Şekil 4.63 Efes Arkeoloji Müzesi (Kişisel arşiv, 2019)

İzmir'in Selçuk ilçesinde, arkeolojik alana 3 km. mesafede bulunan müzenin tarihi 1929 yılındaki kazı çalışmalarına dayanmaktadır. Selçuk'ta bu kazılardan çıkarılan buluntuların saklanması için bir depo oluşturulmuştur. 1964 yılında bugünkü müzenin güney bölümü inşa edilerek depodaki eserler burada sergilenmeye başlamıştır. 1976 yılında genişletilerek kuzey bölümü de tamamlanan müze, 2014 yılında yapılan yeni düzenlemeler ile günümüzdeki haline kavuşmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Efes Müzesi, 2019).

2014 yılında hazırlanan Teşhir, Tanzim ve Onarım Projesi kapsamında müzedeki teşhir sistemi değiştirilmiş, aydınlatma, güvenlik ve mekanik sistemler yenilenmiştir. Günümüzde müze toplam beş bin metrekare kapalı alana sahiptir. Bunun 1350 metrekaresi sergi salonlarına, 1800 metrekaresi depolama alanlarına, 1850 metrekaresi idari ve sosyal kullanım alanlarına aittir. Müzede sergilenen eser sayısı ise 2826 adeti sikke olmak üzere 4000'in üzerindedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Efes Müzesi, 2019).

Müzede sergileme kronolojik bir sıralama yerine tematik bir konseptle buluntuların yerlerine göre yapılmaktadır. Eserler; Çeşme Buluntuları, Yamaç Evler Buluntuları, Sikkeler, Çağlar Boyu Efes, Orta Bahçe, Kybele Kültü, Artemis Tapınağı Buluntuları, Efes Artemisi, İmparator Kültü salonları şeklinde isimlendirilen ve sırasıyla birbirinin içinden geçilen salonlarda sergilenmektedir.

Müze ziyaretçileri için sergi bilgilendirme salonunda başlamaktadır. Burada Efes Antik Kentinin restitüsyon etütleri doğrultusunda hazırlanan bir animasyon video duvara yansıtılmaktadır. Ziyaretçiler için bir ön bilgilendirme niteliğinde olan videoda kentteki yapıların geçmişte, ayakta olduğu dönemler ve günümüzdeki durumları karşılaştırmalı olarak ziyaretçiye izletilmektedir. Yaklaşık üç ya da dört dakika süren bu video, serginin devamında görülecek eserler ve arkeolojik alan ziyareti için fikirleri güçlendirmektedir.

Şekil 4.64 Efes Arkeoloji Müzesi üç boyutlu canlandırma videosu (Kişisel arşiv,2019)

Şekil 4.65 Efes Arkeoloji Müzesi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Tüm salonlarda sergilenen buluntular ve eserler ile ilgili bilgilendirme panoları yer almaktadır. Kimi buluntuların daha bütüncül algılanabilmesi için sergilenen eserler restitüsyon çizimleri ile desteklenmiştir. Örneğin; Yamaç Evler Buluntuları bölümünde bir mekâna ait dört sütun ve bir mekânın mozaïği sergilenmektedir. Bu bölümde duvara, buluntulara yakın ölçekte, bu eve ait bir restitüsyon çizimi yerleştirilmiştir. Böylelikle ziyaretçilerin bu ev tipini zihinlerinde canlandırmaları daha kolay hale getirilmiştir. Bu duruma benzer olarak sergilenen eşyaların, döneminde nasıl kullanıldığına dair ziyaretçilere fikir vermesi amacıyla illüstrasyon çizimlerden faydalanılmış ve eserlerin anlamları güçlendirilmiştir.

Şekil 4.66 Efes Arkeoloji Müzesi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Müzenin Artemis Tapınağı Buluntuları bölümünde Artemis Tapınağı'nın 1/100 ölçekli mermerden yapılmış bir maketi bulunmaktadır. Artemis Tapınağı'nın görkemi hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayan maket salonun orta kısmına yerleştirilmiştir. Etrafındaki duvarlarda ise tapınak ile ilgili bilgiler ve ikonik çizimler yer almaktadır.

Şekil 4.67 Efes Arkeoloji Müzesi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Sergi mekânlarının fiziksel yapısı, duvarlarda kullanılan koyu ve çarpıcı renkler, döşemenin eserleri ve ışığı yansıtma özelliğine sahip olması, tüm bölümlerde eserlerin ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirilen aydınlatma sistemi eserlerin ilgi odağı olmasını olumlu yönde desteklemiştir.

Efes Arkeoloji Müzesi, içindeki sergi salonları dışında ıslak hacim birimleri, hediyelik eşya satış birimi ve kafeterya birimlerini de içermektedir. Bu mekânlar, ihtiyaç programı ve ziyaretçilerin konfor koşulları göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır.

4.4.5 Efes Ören Yeri ve Efes Arkeoloji Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki

Efes Ören Yeri ile ören yerinin tamamlayıcısı niteliğinde olan Efes Arkeoloji Müzesi'nin arasında yaklaşık 3 km'lik bir mesafe bulunmaktadır. Müze Selçuk ilçe merkezinde yer almaktadır. Çoğunlukla İzmir yönünden ören yerine doğru gelen ziyaretçilerin güzergâhları üzerinde bulunmaktadır.

Müze, ören yeri ile fiziksel ilişkinin mümkün olamayacağı bir uzaklıkta inşa edilmiştir. Fiziksel ilişkinin sağlanamamasında, kent merkezindeki yoğun yapılaşma ve bölgenin coğrafik özellikleri de etkilidir.

Bütünün parçaları olarak görülmesi gereken ören yerinden müzeye ya da müzeden ören yerine her hangi bir yönlendirme bulunmadığından ören yerinin ziyaretçi sayısı ile müzenin ziyaretçi sayısı arasında ciddi farklar meydana gelmektedir.

4.4.6 Arkeolojik Alanın ve Efes Müzesi'nin Ziyaretçi Profili

Efes Antik Kenti, yılın her döneminde; yerli ve yabancı turistler tarafından bireysel ve gruplar halinde yoğun olarak ziyaret edilmektedir. Ayrıca öğrenciler gruplar halinde rehberler ya da öğretmenler eşliğinde kenti dolaşmaktadırlar.

Antik kentte özellikle ayağa kaldırılmış olan buluntular ve eserler her yaştan ve eğitim seviyesinden ziyaretçiler için merak uyandırıcıdır. Alana yapılan ıslak hacim birimleri, dinlenme alanları ve teraslar alanı dolaşırken ziyaretçilerin gezi konforunu artırdığından son yıllarda yapılan bu düzenlemelerin ziyaretçi sayısındaki artışta payı olduğu düşünülmektedir.

4.4.7 Efes Antik Kenti ve Efes Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları

Efes Müzesi'nde serginin ilk bölümü olan üç boyutlu canlandırma videosu ziyaretçilerin arkeolojik alanın geçmişteki durumu ile bugün arasında karşılaştırma yaparak, kenti algılamalarını kolaylaştırmaktadır. Buna benzer olarak müzede sergilenen, antik dönemde kullanılan eşyalar, kap kacak vb. malzemeler, ziyaretçilere o dönemin yaşantısına dair fikirler vermektedir.

Alanda sergilemeye yönelik getirilen ekler (giriş mekânları, ıslak hacimler, dinlenme alanları vb.) ziyaretçilerin alanda gezerken ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayarak alanda geçirilen sürenin konforunu arttırmaktadır. Buluntulara ilişkin

bilgilendirme panoları ve yönlendirme elemanları ile ziyaretçiler alan içinde kendi rotalarını oluşturarak antik kenti gezebilmektedirler.

Alan girişinde yer alan otopark, araç park yeri sorununu ortadan kaldırmaktadır.

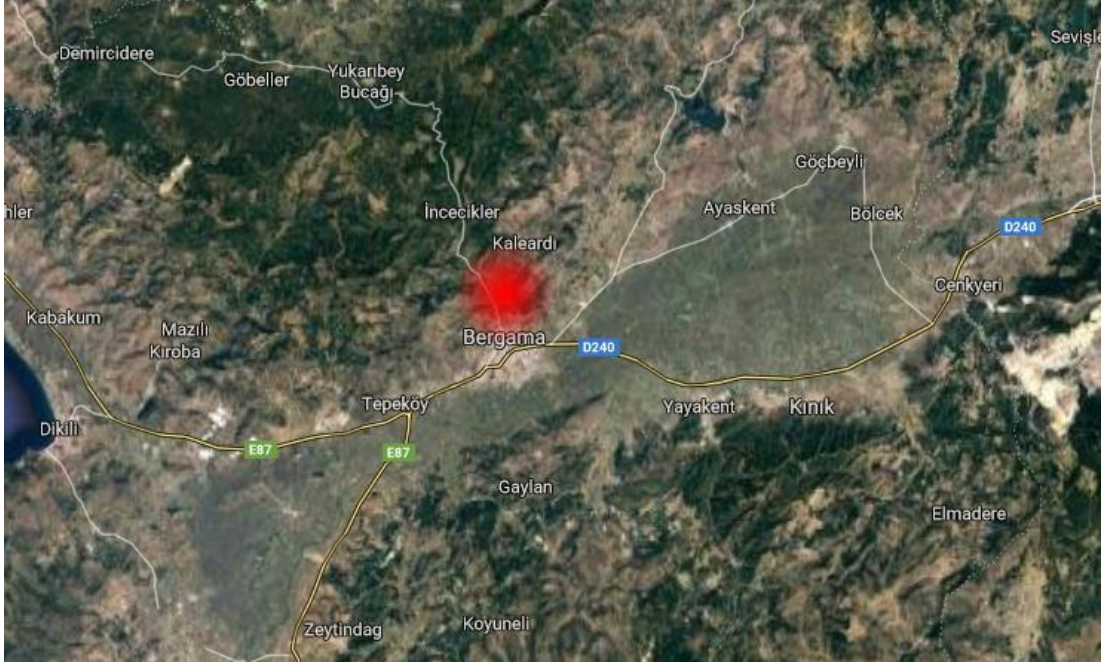
4.4.8 Efes Antik Kenti ve Efes Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları

Ülkemizdeki arkeolojik alanlar içinde önemli bir yere sahip olan Efes Antik Kenti'nin 2015 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesi ile kent evrensel bir değer kazanmış ve bu durumun içinde bulunduğu kente olumlu yansımaları olmuştur.

İzmir'in Selçuk ilçesine Efes Antik Kenti'ne olan yoğun ilgi paralelinde ulaşım kanalları geliştirilmiştir. Geçmişten bu yana mevcut olan ancak verimli şekilde kullanılamayan demiryolu ulaşımı yeniden düzenlenerek ve kara yolu üzerinde düzenlemeler yapılarak kente ulaşımı kolaylaştıracak adımlar atılmıştır. Efes Antik Kenti'ndeki ziyaretçi hareketliliği ilçe merkezine de yansımakta, hem ekonomik hem de sosyal olarak katkı sağlamaktadır.

4.5 Bergama Antik Kenti

Bergama, doğu batı yönünde Kaikos (Bakırçay) Irmağı'nın katettiği bir graben vadisinin kıyısında bulunmaktadır. Uygarlık Tarihi'nin en eski yerleşimlerinden biri olan kentin antik adı literatürde Pergamon olarak geçmektedir (Bayraktar, 2010). Kent, Yukarı Şehir (Akropol) ve Aşağı Şehir (Asklepion) olarak tasarlanmıştır (Bergama Yönetim Planı, 2016-2020).

Şekil 4.68 Bergama Antik Kenti (Google earth, 2019)

4.5.1 Alanın Kısa Tarihi

Bergama şehrinin ilk yerleşim alanı Akropol'dür. Şehir, Lidya ve Pers egemenliğinden sonra M.Ö. 4. yüzyılda Makedonya Kralı İskender'in egemenliğine girmiş, M.Ö 283'ten itibaren ise 150 yıl boyunca Batı Anadolu'ya hükmetmeyi başarmıştır. Attalid Hanedanlığı (M.Ö. 280ler - M.Ö.133), Akropol'ü merkeze alarak Hellenistik dönemde en görkemli yıllarını yaşamıştır. Attalid Hanedanlığı tıbbi tedaviler için kullanılan ve dinsel açıdan o dönem için büyük önem taşıyan Asklepion Kutsal alanında da hüküm sürmüştür. Sonrasında, M.Ö 133'te Kral III. Attalos'un vasiyetiyle Roma Devleti'ne devredilen Bergama, M.S. 395'te Bizans egemenliğine, Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte de Türk hâkimiyetine girmiştir (Bergama Yönetim Planı, 2016-2020).

Elverişli coğrafi olanakları ve döneminin kültürü ile şekillenen Bergama, tapınaklar, gymnasiumlar, su sistemleri, köprüler, tiyatroları ve tümölüsleri ile antik dönemlere ilişkin güçlü izler barındıran bir kenttir. Kent 2000 yılı aşan tarihi süreçte Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ev sahipliği yapmış ve çok katmanlı kültürel peyzajını oluşturmuştur (Bergama Yönetim Planı, 2016-2020).

4.5.2 Alan ve Çevresindeki Kazı ve Koruma Çalışmaları

Bergama'da kazılar ilk kez Alman yol mühendisi Carl Humann tarafından; Zeus Sunağı'nın parçalarını Akropolde, Heroon ile Yukarı Agora arasında kalan bir Bizans Duvarı içinde bulması ile 1869 yılında başlatılmıştır. 1878 yılı itibariyle kazılara Carl Humman ve Alexander Conze yönetiminde devam edilmiştir (Bergama Yönetim Planı, 2016-2020).

Kazılara 1. Dünya Savaşı sürecinde ara verilmiştir. Sonrasında, 1927 yılında Theodor Wiegand başkanlığında Akropol kazılarına devam edilmiştir. Aynı yıl Asklepion'da da kazı çalışmaları başlatılmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bergama, 2019). 19.yüzyılın sonundan bu yana Bergama'daki kazılar Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yönetilmektedir.

Akropol'ün en önemli eserlerinden olan Zeus Sunağı buluntuları, günümüzden yaklaşık 140 yıl önce Alman kazı ekibi tarafından Berlin'e götürülmüştür. Bugün, Berlin'deki Pergamon Müzesi'nde sergilenen Zeus Sunağı'nın günümüzde Akropol'de sadece sütunları bulunmaktadır (Bayraktar, 2010).

4.5.3 Alanın Kent İçindeki Konumu ve Erişilebilirliği

Ören yerleri ve müze, Türkiye'nin batısında, Ege bölgesinin batı kıyısında yer alan İzmir ilinin Bergama ilçesinde bulunmaktadır. Bergama, İzmir'den 120 km, Elaia körfezinden 28, Dikili sahilinden de 26 km uzaklıktaki bir konumda yer almaktadır. Bergama'ya kara yolu aracılığıyla ulaşım sağlanmaktadır. Akropol ve Asklepion Ören yerleri ile Bergama Müzesi Bergama ilçe merkezinde bulunmaktadır.

Akropol Ören Yeri'ne ilçe merkezinden iki farklı şekilde ile gidilebilmektedir. İlk seçenekte özel araçlar ya da tur otobüsleri ile dar ve virajlı bir yol kullanılarak yukarı kapıdan giriş yapılmaktadır. İkinci seçenek ise aşağıdan bağlantıyı sağlaması amacı ile yapılmış olan teleferik hattını kullanmaktır.

Şekil 4.69 Akropol ve Asklepion ören yerleri, Bergama Müzesi (Google earth, 2019)

Asklepion Ören Yeri'ne ulaşım da Akropol Ören Yeri'nde olduğu gibi özel araçlar ya da tur otobüsleri ile sağlanmaktadır. Yolu Akropol Ören Yeri'ne giden yola göre daha konforlu ve düz olduğundan buraya erişimin daha kolay olduğu söylenebilir.

4.5.4 Alandaki Sergileme ve Sunum Çalışmaları

Alanda durağan sunum ve sergileme yöntemlerinden olan anastilosis ve bütünleme çalışmaları, gezi yolları, yönlendirme ve bilgilendirme elemanları, koruma çatısı, hizmet birimleri gibi modern ekler, eserlerin taşınarak sergilendiği bir müze yapısı bulunmaktadır. Dinamik sunum ve sergileme yöntemlerinden ise sadece alanda kullanılan sesli rehber sistemi mevcuttur.

Tablo 4.5 Bergama Antik Kenti'ndeki durağan ve dinamik sunum ve sergileme uygulamaları

Durağan Uygulamalar		Dinamik Uygulamalar	
Anastilosis ve Bütünleme	√	Sanal Gerçeklik	
Rekonstrüksiyon		Video, Hologram, Animasyon Sunumu	
Gezi Yolları/ Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	√	Sesli Rehber Sistemi	√
Koruma Çatısı	√	Alandaki Dönemlemelerin Üç Boyutlu Görseller İle Aktarımı	
Hizmet Birimleri (Giriş, Satış Birimi, Ofis, Islak Hacim)	√	İnteraktif Bilgilendirme Monitörleri	
Ziyaretçi Merkezi		Deneyisel Arkeoloji Yöntemi	
Müze	√		

4.5.4.1 Anastilosis ve Bütünleme Çalışmaları

Bergama Akropol'ünde hem bulunduğu konum hem de yükseltilmiş sütunların görkemi ve detayları açısından en dikkat çekici eserlerden biri İmparator Traianus için kendinden sonra gelen Hadrianus'un M.S. 117-138 yılları arasında yaptırılan Trainanus Tapınağı'na dair buluntulardır. 1970'ler itibariyle Wolfgang Radt denetiminde Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından başlatılan çalışmalar sonucunda yapıya dair buluntuların bir kısmı anastilosis yöntemi ile ayağa kaldırılmıştır (Aktüel Arkeoloji, 2019).

Şekil 4.70 Akropol Ören Yeri Trainanus Tapınağı (Kişisel arşiv, 2019)

Asklepion Ören Yeri'nde Kuzey galerisinde bulunan sütunların bir kısmı kısmi olarak bir kısmı da tamamen anastilosis yöntemi kullanılarak bütünlenmiştir.

Şekil 4.71 Aklepion Ören Yeri kuzey galerisi sütunları (Kişisel arşiv, 2019)

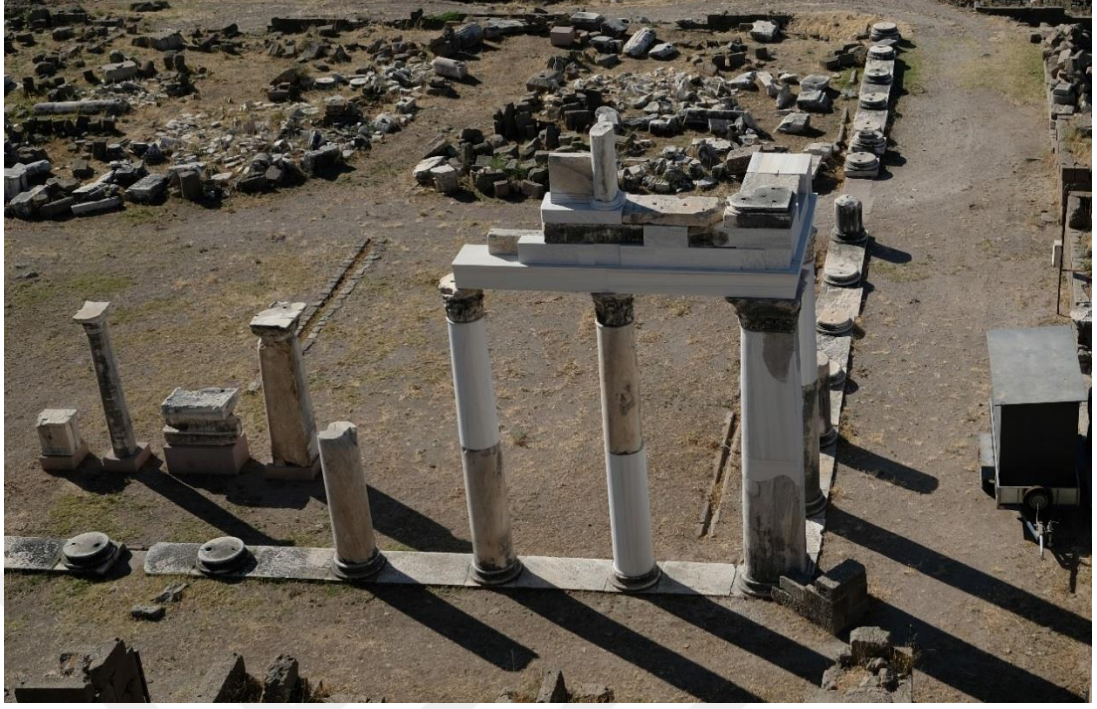
Akropol içinde yer alan, bütünlenerek bir sergi mekânına dönüştürülen yapılardan bir diğeri Z yapısıdır. Z yapısı yamaca oturan Hellenistik Dönem'e ait peristilli ev

kalıntılarından oluşmaktadır. 1990 yılındaki kazılarda keşfedilen yapıya ilişkin çalışmalar 1996-2004 yılları arasında devam etmiştir. İç ve dış cepheler onarılmış ve çevre düzenlemesi yapılmıştır. Koruma çatısı altına alınan alan kuzey bölümdeki özgün antik duvarlar, zemin katın üst seviyesine kadar (yaklaşık 5m.) yükseltilmiştir. Korunan antik duvar ile yeni yapılan duvar içeride ve dışarıda belirtilmiştir.

Şekil 4.72 Akropol Ören Yeri Z Yapısı (Deutsches Archäologisches Institut, Pergamon, z yapısı, b.t)

Bir diğer önemli müdahale, Akropol Ören Yeri'ndeki en önemli buluntulardan olan Gymnasion yapısının bir kısmı 2000'li yıllarda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün başlattığı bilimsel çalışmalar ile bütünlenmesidir. Özgün buluntular ve yeni mermer malzeme kullanılarak bütünlenen yapının restorasyon çalışmaları 2019 yılında tamamlanmıştır.

Şekil 4.73 Akropol Ören Yeri Gymnasium yapısı (Kişisel arşiv, 2019)

4.5.4.2 Modern Ekler

Bergama Antik Kenti tarih boyunca tanıklık ettiği kültürler ve bütüncül korunmuşluk düzeyi ile ziyaretçi sirkülasyonu yoğun bir kenttir. Yerli ve yabancı çok sayıda turiste yılın her mevsimde ev sahipliği yapan Bergama Antik Kenti'nin değeri, 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesi ile de tescillenmiş ve alana ilgi artmıştır.

Akropol Ören Yeri girişinde, giriş turnikelerine gelmeden hemen önce satış birimleri ve kafe bulunmaktadır. Giriş turnikeleri ve güvenlik biriminin olduğu kısımda alt kota yerleştirilmiş ıslak hacim mekânı yer almaktadır. Burası hem özel araçlarıyla hem de teleferik aracılığıyla alana gelen ziyaretçiler için tasarlanmış bir giriş mekânıdır.

Şekil 4.74 Akropol Ören Yeri satış birimleri (Kişisel arşiv, 2019)

Akropol'e ulaşım alternatifi olarak 2010 yılında inşası tamamlanan teleferik hattı bulunmaktadır. Teleferik hattı, 6760 metre uzunluğa sahip olup 16 gondol ile hizmet vermektedir. Ören yeri girişinde yer alan teleferik binası sadece yolcu aktarımı amacıyla kullanılmakta olan teknik bir binadır. (Wow Turkey, İzmir Bergama-Akropol teleferik hattı, 2019)

Şekil 4.75 Akropol Ören Yeri Teleferik teknik binası (Kişisel arşiv, 2019)

Alan girişinde yer alan bu bölümde (Şekil 4.76) Akropol Ören Yeri'nin bir maketi ve yerleşim planı levhası bulunmaktadır. Bu maket ile ziyaretçilerin alanı dolaşmadan önce kenti bütüncül olarak algılayabilmeleri amaçlanmaktadır.

Şekil 4.76 Akropol Ören Yeri (Kişisel arşiv, 2019)

Ören yerinde ziyaretçilerin kendi belirledikleri dolaşım ağına destek amaçlı yönlendirme levhaları ve yer yer kesintiye uğrasa da ahşap gezi yolları bulunmaktadır. Gezi alanı eğimli bir arazide bulunduğu için gezi yollarının bağlandığı teraslar korkuluklarla çevrelenmiştir. Alanda geline her ayrı mekân için bilgilerin aktarıldığı, çizimlerin ve yerleşim planlarının da üzerinde bulunabildiği bilgilendirme levhaları yerleştirilmiştir.

Şekil 4.77 Akropol Ören Yeri gezi yolu ve yönlendirme levhası (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.78 Akropol Ören Yeri bilgilendirme panosu (Kişisel arşiv, 2019)

Akropol Ören Yeri'nde en dikkat çekici ve kapsamlı modern ek Z Yapısı üzerine tasarlanan koruma çatısıdır. Ziyaretçiler, yapı içinde belirlenen gezi güzergâhı ile yapıyı deneyimlemektedirler. Bütünlenen duvarların üzeri, çelik bir konstrüksiyonun taşıdığı modern bir çatı ile kapatılmış olan yapı, hem iç mekânında bulunan eserlerin korunması için gerekli konfor koşullarına ulaşmış, hem de kapalı bir sergi mekânına dönüşmüştür (Köksal, 2014).

Şekil 4.79 Akropol Ören Yeri Z Yapısı koruma çatısı (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.80 Akropol Ören Yeri Z Yapısı iç mekânı (Köksal, 2014)

Alanda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün 1973 yılı itibariyle başladığı kazılarda ortaya çıkan buluntuları muhafaza ettiği depo yapıları bulunmaktadır. Bunlardan biri, Orta Şehir araştırmaları sırasında ortaya çıkarılan ve rekonstrüksiyonu yapılan buluntuların yer aldığı depodur. Diğer depo yapısı içinde Traianus Tapınağı'na dair

buluntuların yer aldığı yapıdır. Her iki depo yapısı dikdörtgen plan şemasına sahiptir ve sıvasız taş duvarlardan oluşmaktadır.

Şekil 4.81 Akropol Ören Yeri depo yapısı (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.82 Akropol Ören Yeri depo yapısı (Kişisel arşiv, 2019)

Asklepion Ören Yeri girişinde de Akropol'e benzer bir yapılaşma gözlenmektedir. Alan girişinde; giriş turnikeleri, bilet satış gişesi ve güvenlik birimi yer almaktadır.

Alanda yönlenme ahşap gezi yolları ile desteklenmiştir. Yönlendirme ve bilgi levhaları buluntuların olduğu noktalarda Akropol'deki sistemde yerleştirilmiştir.

Şekil 4.83 Asklepion Ören Yeri giriş yapıları (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.84 Asklepion Ören Yeri yönlendirme levhaları (Kişisel arşiv, 2019)

Ören yeri içinde Akropol'deki depo birimleri ile aynı fiziksel özelliklere sahip bir yapı bulunmaktadır (Şekil 4.85). Günümüzde ören yerindeki güvenlik görevlileri tarafından kullanılan yapının ahşap gezi yolu ile ilişkisi ve önündeki teraslama değerlendirildiğinde kamusal bir işlevinin olduğu düşünülmektedir. Yapının yanında PVC malzemeden yapılmış taşınabilir ıslak hacim birimleri yer almaktadır.

Şekil 4.85 Asklepion Ören Yeri (Kişisel arşiv, 2019)

Alan içinde bir de depo yapısı bulunmaktadır ve her iki ören yeri içinde tasarlanan yapılar ile benzer özellikler göstermektedir. Yapı, önünde yer alan açık alan ile birlikte arkeologlar tarafından belirli dönemlerde çalışma mekânı olarak da kullanılmaktadır.

Şekil 4.86 Asklepion Ören Yeri depo yapısı (Kişisel arşiv, 2019)

4.5.4.3 Bergama Müzesi

1927 yılında Akropol'deki kazı çalışmalarına ek olarak Asklepion'da da çalışmaların başlaması ve buluntuların çoğalması ile bir müze ihtiyacı doğmuştur. Zeus Sunağı'na öykülenerek Bruno Meyer ve Harold Hanson tarafından tasarlanan müze yapısı 1936 yılında tamamlanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bergama müzesi, 2019).

Şekil 4.87 Bergama Müzesi (Kişisel arşiv, 2019)

Müze binası, bir avlunun etrafında yer alan galeriler ve bu avlunun arkasına yerleştirilmiş dikdörtgen şemalı bir sergi mekânından oluşmaktadır. Yapıya 1979 yılında bir ek yapılmış ve etnografik eserler de burada sergilenmeye başlamıştır. Müze içinde, arkeolojik buluntuların sergilendiği sergi mekânından, etnografik eserlerin sergilendiği salona geçilebilmektedir.

Müzeye sonradan depo, laboratuvar, fotoğraf odası ve arşiv gibi teknik odalar ve ofis eklenmiştir.

Şekil 4.88 Bergama Müzesi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Bergama ve çevresindeki antik yerleşimlerdeki kazılar ile ortaya çıkarılan buluntuların içinde Pergamon heykeltıraşlık sanatına dair örnekler, Pitane ve Gryneion'dan gelen Arkaik Dönem buluntuları, Myrina terracottaları müzedeki dikkat çekici eserlerdendir.

Şekil 4.89 Bergama Müzesi iç mekânı (Kişisel arşiv, 2019)

Erken Tunç Dönemi'nden Bizans Dönemi'ne kadar birçok farklı katmana ilişkin buluntuların sergilendiği müzede, ziyaretçilere yönelik dinamik bir sergileme yöntemi kullanılmamıştır.

4.5.5 Ören Yerleri ve Bergama Müzesi Arasındaki Fiziksel İlişki

Tarih ncesi devirlerden beri yerleşim merkezi olmuş ve en parlak dönemini yaşadığı Helenistik Dönem'de dünyanın en önemli kültür ve sanat merkezi haline gelmiş Pergamon şehrinde Akropol (Yukarı şehir) ve Asklepion (Aşağı şehir) olarak iki ayrı yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerine ait kalıntılar günümüzde Akropol ve Asklepion ren Yerlerinde sergilenmektedir. Ayrıca bu yerleşim yerlerinden elde edilip taşınabilir nitelikte olan buluntular Bergama Müzesi'nde sergilenmektedir.

Bergama Antik Kenti'nin günümüze taşıdığı bilgi birikimini, bölge halkına, yerli ve yabancı turistlere sunan bu üç mekân, aynı ilçe sınırlarında olmasına karşın aralarındaki mesafe nedeniyle ulaşım sadece araçlarla sağlanabilmektedir. Belirli gruplar halinde gelen ziyaretçiler, kendi belirledikleri sıra ile bu üç alanı ziyaret edebilmektedir. Ziyaretçilere, arkeolojik alanların hangi sırayla gezileceğine ilişkin herhangi bir öneri rota hazırlanmamıştır. Ayrıca yerel ve merkezi idare tarafından bu alanları birbirine bağlayan bir ulaşım hizmeti de sunulmamaktadır. Dolayısıyla günümüzde bu üç alan birbirinden bağımsız olarak kullanılmaktadır.

4.5.6 Ören Yerleri ve Bergama Müzesi'nin Ziyaretçi Profili

Akropol ve Asklepion ren Yerleri Bergama ve ülkemiz için değerli kültür varlıklarıdır. Bergama'nın UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmesi ile dünyadaki bilinirliği artan kentteki ziyaretçi sayısı 2014 yılı itibariyle gözle görünür oranda artmıştır. Yerli ve yabancı turistlerin ilgiyle ziyaret ettiği kentte bölge halkının ilgisi ve katılımı görece daha azdır. Bergama Müzesi ise arkeolojik alanlar kadar ilgi görmemektedir; ziyaretçi sayısı ren yerlerine oranla daha azdır. Bunun sebebi

arkeolojik alanlarda ziyaretçileri müzeye yönlendirecek her hangi bir bilgi yer almamasıdır.

4.5.7 Bergama Antik Kenti'nde ve Bergama Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Ziyaretçilere Katkıları

Bergama Antik Kenti yüzyıllar boyunca gördüğü savaşlar, depremler ve zamanın yıpratıcı etkisine rağmen bütünlük algısı ve özgünlük değeri zedelenmeden günümüze ulaşmayı başarmıştır. Günümüze ulaşmış ve sağlam kalabilmiş Helenistik Dönem kentlerinin gelişim ve planlamasının izlenebildiği tek kent olma özelliğindedir. Kent, Yukarı Şehir ve Aşağı Şehir ayrımı ve bu iki alandaki yapılara ait kalıntılarıyla Antik dönem yerleşiminin ve planlamasının nasıl olduğu ile ilgili fikirler sunmaktadır.

Her iki ören yerindeki anastilosis ve bütünleme çalışmaları ile ziyaretçilerin alanda gezerken kısmi olarak yapıların boyutlarına ve kapladıkları alanlara ilişkin fikir edinmeleri sağlanmaktadır.

Alanda, bilgi panolarında yer alan teknik çizimler, maket ve perspektif anlatımları, günümüze sadece bazı kalıntıları ulaşan yapıların, geçmişteki özgün hallerine ilişkin bilgi aktararak ziyaretçilerin alanı dolaşırken eserlere ve yapılara daha bilinçli yaklaşımını sağlamaktadır.

4.5.8 Bergama Antik Kenti'nde ve Bergama Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerinin Kentin Kimliğine Katkıları

Bergama Antik Kenti tüm dünya için büyük bir değer olarak kabul edilen kültür varlıklarına sahip bir kenttir. Günümüze kadar ulaşmış antik döneme ait eser ve buluntuların varlığı kenti tüm dünyada tarafından tanınan ve görülmesi gereken bir yere dönüştürmüştür.

2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmesi ile değeri tescillenen kent, turizm odağı olma potansiyeli taşımaktadır. Bu potansiyel kurum ve kuruluşların yapılandırmaları ve yerel toplumun katkıları ile somut olumlu sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Kentteki turizm hareketliliği, ekonomiyi olumlu yönde etkilemektedir.

4.6 Değerlendirme

Çalışmanın 3.bölümünde yapılan arkeolojik alanlarda durağan ve dinamik sınıflandırmasında yer alan sunum ve sergileme yöntemlerinin yer aldığı, seçilen arkeolojik alanların mevcut durum incelemeleri, bu alanların bulundurdıkları potansiyeller ve sergileme yöntemlerinin kullanımı çalışmanın bu bölümünde irdelenmiştir. Aynı zamanda bu yöntemlerin arkeolojik alanlara, bulundukları kente ve alanları ziyaret eden kullanıcılara katkıları aktarılmıştır.

Alanlara ilişkin bilgiler aktarılırken bir takım temel parametreler oluşturulmuştur. Bu parametreler oluşturan kavramların hem incelenen alanlar için değerlendirme kriteri oluşturabilecek, hem de tüm arkeolojik miras alanları için ortak bir potansiyele dönüşebilecek nitelikte oluşturulmuştur.

Alanlar özelinde değerlendirme yapma amacıyla, bir takım ortak parametreler oluşturulmuştur. Bu parametreleri oluşturan kavramların hem incelenen alanlar için hem de tüm arkeolojik miras alanları için ortak bir değerlendirme sistemi kurulmasına olanak sağlayabilme potansiyeli taşıyor olması esas alınmıştır. Bu bağlamda oluşturulan değerlendirme parametreleri; erişim, dolaşım ve yönelim, sunum, güvenlik ve konfor, turizm kavramlarından oluşmaktadır. Bu kavramları karşılayan potansiyeller Tablo 4.6'da aktarılmıştır.

Tablo 4.6 Değerlendirme parametreleri

ERİŞİM	Alanlara, bulundukları il ya da ilçe merkezlerinden ulaşım imkânı
	Arkeolojik alanlar ve bağlantılı oldukları ek yapılar (ziyaretçi merkezleri, müze yapıları) ile aralarındaki mesafe, erişilebilirlik
DOLAŞIM-YÖNELİM	Ören yerleri ve bağlantılı oldukları müzelere ve ziyaretçi merkezlerine ulaşım imkânı, bu iki yer arasındaki gezi sırasının belirlenmesi
	Alan içindeki gezi güzergâhının belirlenmesi
	Ziyaretçilerin alandaki hâkimiyeti
SUNUM	Alan içinde ve müze yapılarında alanın ziyaretçiler tarafından ilgi çekici olması için kurgulanan dinamik sergileme yöntemleri
	Durağan sergileme yöntemlerine dinamik yöntemlerin eklenmesinin alanların değerine katkısı, ziyaretçilere katkısı
GÜVENLİK-KONFOR	Ziyaretçiler için alanda alınan güvenlik önlemlerinin yeterliliği
	Alanın ziyaretçiler için konfor durumu (dinlenme alanları, ıslak hacim vb.)
	Alandaki koruma- kullanma dengesi
TURİZM	Alan ve çevresinde turizme yönelik yapılaşmalar
	Alandaki turizm hareketliliğinin kente yansımaları

Bu parametreler ışığında çalışmanın 5.bölümünde incelenen alanlara ilişkin tespitler ve bu tespitlere yönelik öneriler aktarılacaktır.

BÖLÜM BEŞ

TESPİTLER VE ÖNERİLER

Arkeolojik alanlarda açığa çıkarılan eser ve yapılar; tarih öncesi dönem ve antik dönemin yaşam biçimini ve kültürel birikimini günümüze taşıyan korunması gereken tarih ve kültür mirasımızdır. Yüz yıllar boyunca tarihin çeşitli dönemlerine tanıklık etmiş ve doğa ve insan kaynaklı tahribatlara maruz kalmış arkeolojik sit alanları, yeniden işlevlendirilmesi mümkün olmayan alanlardır. Bu kapsamda alınacak koruma kararlarının temel ilkesi, bu alanların sürdürülebilir koruma kararları ile geleceğe taşınması ve bu süreçte alanların öneminin toplumca anlaşılmasını sağlamaktır.

Çalışma kapsamında hem tarih öncesi dönemlere ait hem de antik döneme ait arkeolojik alanlarda geliştirilen sergileme teknikleri ‘durağan’ ve ‘dinamik’ olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Ülkemizde durağan ve dinamik yöntemler kullanılarak ziyaretçilere sunulan, birbirinden farklı kültürel, fiziksel, dönemsel, coğrafi, ekonomik özelliklere sahip, beş farklı arkeolojik alanda yapılan uygulamalar irdelenerek örneklendirilmiştir. Bu alanlar Troya Antik Kenti, Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri, Efes ve Bergama Antik kentleridir. Her bir alanın potansiyelleri ve geliştirilen yöntemlerin alana kattığı değerler aktarılmıştır.

İncelenen her bir arkeolojik alan kendine özel potansiyeller, kent kimliğine ve ziyaretçilere sağladığı katkılar ve çeşitli değerleri barındırmaktadır. Bu bağlamda her alan için birbirinden bağımsız sergileme yöntemleri geliştirilmiştir, bu yöntemlerin bazıları birbirine benzerlik göstermekteyken, bazıları da diğer alanlar için örnek teşkil edecek niteliktedir.

Tablo 5.1 İncelenen alanlarda bulunan sunum ve sergileme yöntemleri

Durağan ve Dinamik Uygulamalar	İncelenen Alanlar				
	TROYA	ÇATALHÖYÜK	YEŞİLOVA	EFES	BERGAMA
Anastilosis ve Bütünleme				√	√
Rekonstrüksiyon					
Gezi Yolları/ Yönlendirme ve Bilgilendirme Elemanları	√	√	√	√	√
Koruma Çatısı	√	√		√	√
Hizmet Birimleri (Giriş, Satış Birimi, Ofis, Islak Hacim)	√	√	√	√	√
Ziyaretçi Merkezi			√		
Müze	√			√	√
Sanal Gerçeklik					
Video, Hologram, Animasyon Sunumu	√		√	√	
Sesli Rehber Sistemi	√			√	√
Alandaki Dönemlemelerin Üç Boyutlu Görseller ile Aktarımı	√				
İnteraktif Bilgilendirme Monitörleri	√			√	
Deneyisel Arkeoloji Yöntemi		√	√		

5.1 İncelenen Alanlara İlişkin Tespitler ve Öneriler

Çalışmanın 4. bölümünde ayrıntılı olarak incelenen arkeolojik alanlardaki sergileme ve sunuma yönelik yapılan uygulamalara ilişkin sorunlar, alanlar özelinde bu bölümde değerlendirilecek ve öneriler sunulacaktır.

5.1.1 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler

Troya, çok katmanlı ve geniş bir tarihsel sürece yayılan bir yerleşim yeridir. Ziyaretçilere ören yerinde bu çok katmanlılık durumu bir bilgi panosu yardımı ile aktarılmaktadır. Fakat bu pano, her eğitim düzeyinden ziyaretçinin anlayabileceği

netlikte değildir. Bu sebepten, alan dolaşılırken, Troya'nın tarihsel katmanları kafa karışıklıklarına yol açmaktadır.

Ören yerinde ziyaretçilere yönelik tasarlanan durağan sergileme yöntemlerinden olan gezi yollarının aralıklarla alan içinde kesintiye uğraması ve belirli bir güzergâhın olmaması, ziyaretçilerin alan içindeki kontrolünü olumsuz etkilemektedir.

Alan ile ilgili çalışan uzman ekipler tarafından gezi güzergâhı belirlenip, gezi yolları ile ziyaretçilerin yönlendirilmesi alanın daha verimli dolaşılmasını sağlayacaktır.

Ören yerinde, müzedeki gibi tüm katmanların dijital ortamda üst üste çakıştırılarak, sırayla ziyaretçiye aktarıldığı bir dinamik sergileme yöntemi kullanılması ziyaretçilerin algı düzeyini artıracak ve müzedeki bilgilerin pekişmesine katkı sağlayacaktır.

Troya Antik Kenti'nde 1988 yılındaki kazı çalışmalarının bir parçası olarak başlayan belgeleme çalışmaları ile tüm buluntuların restitüsyon çizimleri ve üç boyutlu modellemeleri hazırlanmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı Troya Müzesi'nde ziyaretçilere eserler ile birlikte aktarılmaktadır. Ancak ören yerinde bu verilerin kullanımı bilgi panolarındaki çizimler ile sınırlıdır.

Alanda dinamik sergileme yöntemleri geliştirilerek bu verilerin ziyaretçilere aktarımı ve alanın ziyaretçiler için daha tanımlı hale gelmesi sağlanabilir.

Tablo 5.2 Troya Ören Yeri ve Troya Müzesi'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler

TESPİT	ÖNERİ
Troya'nın çok katmanlılığının alanda aktarılamaması	Ören yerinde müzede olduğu gibi katmanların dijital ortamda çakıştırılarak ziyaretçilere aktarılması
Alanda gezi yollarının kesintiye uğraması ve belirli bir güzergahın olmayışı	Uzman ekipler tarafından bir gezi güzergahı oluşturulup, aynı dilde gezi yolları ile ziyaretçilerin yönlendirilmesi
Kazı çalışmalarının bir parçası olan alana ilişkin üç boyutlu restitüsyon çalışmalarının ören yerinde ziyaretçilere aktarılmaması	Ören yeri girişinde ya da belirli bakı noktalarında alandaki yapılaşmaya ilişkin üç boyutlu çalışmaların ziyaretçiye sunulması

5.1.2 Çatalhöyük Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler

UNESCO Dünya Miras Listesinde yer alan ve insanlık tarihi içinde bilinen en eski yerleşimlerinden biri olan Çatalhöyük'ün bilinirliğinin ve ziyaretinin arttırılması için, alanda üretilmiş ziyaretçi merkezinin ve konut canlandırmalarının, bir program çerçevesinde çevre illerdeki okulların ziyaretlerine açılmasının sağlanması önemlidir.

Çatalhöyük konumu itibari ile Konya kentine uzak bir bölgede yer almaktadır. Kentten erişilebilirliği ancak özel araç kullanımı ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda kent ile kurduğu ilişkinin güçlendirilmesi için ören yerinin ulaşılabilirliğinin arttırılması geliştirilmesi gereken bir unsurdur.

Ziyaretçi merkezi, kazı alanı ve deneysel arkeoloji alanı ziyaretçiler tarafından, Yeşilova Höyüğü'nde olduğu gibi kontrollü bir program dâhilinde gezilmemekte, ziyaretçiler alanı bireysel olarak kendi belirledikleri program dâhilinde gezmektedir. Alanda bir gezi güzergâhı ve programı oluşturularak, bu programın daha sağlıklı ve bilgi verici şekilde gerçekleşmesi, alanın ziyaretçiler tarafından bütüncül ve daha doğru anlaşılması için; rehberli veya audio turlar ve telefon aplikasyon uygulamaları gibi yöntemler geliştirilebilir.

Tablo 5.3 Çatalhöyük Tarih Öncesi Yerleşim Yeri'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler

TESPİT	ÖNERİ
Çatalhöyük'ün kent merkezinden uzakta bulunması ve ulaşımın sadece özel araçlarla mümkün olması	Kent ile kurduğu ilişki güçlendirilerek ören yerinin ulaşılabilirliğinin artırılması
Alandaki deneysel canlandırmaların ilkökul çağındaki öğrencilere tarih öğretimi anlamında büyük bir fırsat sunması	Belirli bir program hazırlanıp çevre ilçelerdeki öğrenciler tarafından alanın etkin olarak kullanımının sağlanması
Alan içinde gezilecek noktalara ilişkin bir güzergahın/ programın olmaması	Alan içinde ziyaretçilerin alanı en verimli şekilde deneyimlemeleri amacıyla bir gezi güzergahı belirlenmesi ve alan içinde daha etkin bir bilgilendirme sistemi kurulması

5.1.3 Yeşilova Tarihöncesi Yerleşim Yeri'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler

Bornova Ovası'ndaki tarih öncesi yerleşim yalnızca Yeşilova Höyüğü ile sınırlı olmayıp, buraya yakın mesafede bulunan Yassitepe ve İpeklikuyu Höyüklerinde de aynı dönemlere tarihlenen yaşama dair izler bulunmuştur. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi'nde, Yassitepe Höyüğü'ne ait buluntular da sergilenmekte ve tarihsel süreci hakkında bilgiler yer almaktadır. Yeşilova Höyüğü özelinde bütüncül bir yaklaşım ile kurgulanan sergileme sürecine Yassitepe ve İpeklikuyu Höyüklerindeki çalışmaların ve mevcut durumun görülmesi imkânı da eklenirse ziyaretçiler için daha verimli bir gezi süreci yaşanacağı düşünülmektedir.

Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi, yerleşime ilişkin ihtiyaç programının tamamını karşılayacak şekilde tasarlanmıştır. Ancak fiziksel boyutları kazı alanının boyutları ile karşılaştırıldığında, oldukça büyük olan böyle bir kütlenin, kazı alanına yakın konumlandırılmış olması çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Tablo 5.4 Yeşilova Tarih Öncesi Yerleşim Yeri'nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler

TESPİT	ÖNERİ
Bornova Ovası'ndaki tarih öncesi yerleşimin Yeşilova ile birlikte Yassitepe ve İpeklikuyu Höyüklerini de kapsamı	Yeşilova Höyüğü'nde ziyaretçi merkezi ve deneysel köy ile birlikte kurgulanan geziye Yassitepe ve İpeklikuyu Höyüklerinin görülmemesinin de eklenmesi
Ziyaretçi merkezinin höyük alanından çok daha büyük bir alan kaplaması ve kazı alanına çok yakın konumlandırılmış olması	Ziyaretçi merkezinin yapıldığı alanın geçmişten günümüze meydana gelen tahribat ile kazılmaya uygun olmayan bir alan olması ve ziyaretçi merkezinin içinde bulundurduğu işlevler ile sadece Yeşilova için değil kent için değerli bir yapı olduğunu alana gelen ziyaretçilere aktarmak tartışmaların önüne geçebilecektir.

5.1.4 Efes Antik Kenti'nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler

Efes Antik Kenti'nde uygulanan sergileme yöntemleri üst başlıkta alanda yapılan uygulamalar ve Efes Müzesi olarak ikiye ayrılmıştır. Aralarındaki mesafe ise ziyaretçilerin bütüncül algısını zedeleyen temel unsurdur. Birbirinden bağımsız olarak düşünülen bu iki alan aslında bir bütünün iki ana parçasıdır. Ancak hem fiziksel olarak uzak olmaları hem de ziyaretçilerin yönlendirilmemesi sebebiyle müze, arkeolojik alan kadar ilgi görmemektedir.

Bu kapsamda birinci seçenek Efes Arkeoloji Müzesi'nin günümüzde ticari mekânların olduğu ve yeterli alana sahip bölgeye taşınmasıdır. Ziyaretçilerin ören yerine girmeden hemen önce müzede bilgilenmeleri, eserler ve buluntular hakkında detaylı bilgi sahibi olmaları alanda daha bilinçli bir gezi gerçekleştirmelerini sağlayacaktır. İkinci seçenek ise Efes Arkeoloji Müzesi ve Ören Yeri arasında ziyaretçiler için sürekli bir ring hattı oluşturmak olacaktır.

Koruma çatıları, gezi yolları, yönlendirme elemanları ve bilgi panoları arkeolojik alanlarda çok yaygın kullanılan ve alana eklemlenen modern eklerdir. Bu eklerin

arkeolojik alandaki özgün eserler ve yapılarla fiziksel olarak rekabet etmemesi ve alan ile uyumlu olması gereklidir. Aynı zamanda mimari bir dil birliği içinde olması bu eklerin sahip olması gereken önemli özelliklerdendir. Efes Ören Yeri'ne farklı tarihlerde getirilen modern ekler arasında bir dil birliği sağlanamadığı gözlenmektedir. Gezi yolları ve korkulukların tek tip olmaması, kimi yerlerde ahşap iken kimi yerlerde doğal taş kaplama kullanılması ve aşağı kapıdaki girişte bulunan ıslak hacim birimleri, ofisler ve giriş turnikeleri ile x-ray cihazlarının olduğu bölümde yer alan üst örtüdeki malzeme çeşitliliği bu soruna örnek olarak gösterilebilir.

Efes Antik Kenti'nde en fazla modern ekin bulunduğu Aşağı Kapı girişinde günümüzde oldukça eski olan ıslak hacim birimlerinin daha çağdaş bir anlayışla yeniden tasarlanması ve içindeki tuvalet ve lavabo sayısının artan ziyaretçi sayısına paralel olarak düzenlenmesi alandaki konfor koşullarının artırılması için sunulacak öneriler arasındadır.

Giriş turnikeleri üst örtüsü, güvenlik satış ve ofis birimlerinin son yıllarda alan için tasarlanan giriş kapısı ile birlikte yeniden ele alınarak, alan girişinde bütüncül bir tasarımın yapılması, alanın görsel algısında olumlu etkiler yaratacaktır.

Arkeolojik alana, alan içindeki yönlendirme levhaları ve bilgi panolarına ek olarak daha üst ölçekten ziyaretçinin bütüncül olarak alanı algılamasına yardımcı olacak vaziyet planı ve perspektiflerin yer aldığı panolar eklenebilir. Bu panolar yapıların bir biri ile kurdukları fiziksel ilişkiyi gösterecek ve ziyaretçinin gezi güzergâhını belirlemesine yardımcı olacaktır.

1970'li yıllarda ortaya çıkan buluntuların korunması için Yamaç Ev 1 ve 2 üzerine inşa edilen Yamaç Evler Koruma Çatısı, özellikle açığa çıkarılan buluntuların korunması açısından gerekli önlemler göz önünde bulundurularak tasarlanmış ve ziyaretçiler için alanı daha tanımlı hale getirmiştir. Strüktürel özellikleri ve alan ile kurduğu fiziksel ilişki bakımından da alana değer katan bir ektir. Ancak bu koruma çatısının arkeolojik alandaki diğer eklerle ilişkilendirilmemiş olması, tekil bir

yaklaşım ile tasarlanması, ziyaretlerde alan dışında gezilmesi gereken ayrı bir yer algısı yaratmaktadır. Yamaç Evler’in arkeolojik alan içinde ayrı bir girişinin olması ve yeniden ücretlendiriliyor olması da bu algıyı desteklemektedir. Bu durum arkeolojik alanlar için önemi büyük olan ve yönetim planlarının birincil hedefi olan ‘bütüncül yaklaşım’ ilkesine ters düşmektedir.

Alanın sunumunda dil birliği hedeflenerek, Yamaç evler koruma çatısının da özellikle malzeme kullanımı açısından alandaki diğer ekler ile uyumlu hale getirilmesi önerilebilir. Koruma çatısındaki malzeme kullanımı yapının dönemini ortaya koyma ilkesini karşılarsa da arkeolojik materyalin korunması için gerekli iklimlendirme koşullarının oluşturulamaması ve zaman içerisinde doğal koşullar altında kirlenmeye dayanıksız olması dezavantajlarıdır.

Tablo 5.5 Efes Antik Kenti’nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler

TESPİT	ÖNERİ
Efes Ören Yeri ve Efes Arkeoloji Müzesi arasındaki mesafe sorunu	- Efes Arkeoloji Müzesi’nin ören yeri girişindeki ticari mekanların olduğu alanda yeni bir tasarımla ele alınması. - Ören yeri ve müze arasında sürekli bir ring hattının oluşturulması
Koruma çatıları, gezi yolları ve korkulukları, bilgilendirme levhaları gibi modern ekler arasında dil birliğinin olmayışı	Alandaki modern eklerin yeniden tasarlanıp alan içindeki buluntular ile rekabet etmeyecek bir tasarımla yenilenmesi
Islak hacimlerin ziyaretçi yoğunluğunu karşılamaması	Islak hacimlerin modern bir dilde yeniden tasarlanması ve sayılarının ziyaretçi yoğunluğunu karşılayacak şekilde belirlenmesi
Yamaç Evler buluntularının üzerindeki koruma çatısının ören yerindeki diğer eklerle ilişkilendirilmemiş olması ve ayrı giriş ile yeniden ücretlendirilmesi	Yamaç evler koruma çatısının özellikle malzeme kullanımı açısından ören yeri ile uyumlu hale getirilmesi ve gerekli kontrol sağlanarak alanın tüm ziyaretçiler tarafından deneyimlenebilir kılınması

5.1.5 Bergama Antik Kenti’nde ve Bergama Müzesi’nde Uygulanan Sergileme Yöntemlerine İlişkin Tespitler ve Öneriler

Bergama Antik Kenti, ören yerleri ve müzesi ile bir bütün olarak deneyimlenmesi gereken bir kenttir. Birbirinden fiziksel olarak farklı yerlerde bulunan Akropol,

Asklepion ve Bergama Müzesi'ni birbirine bağlayacak ya da birinden ötekine aktaracak bir sistem ziyaretçilere sunulmamıştır. Örneğin; Akropol Ören Yeri ziyaretçilerinin bu alandaki gezileri bittikten sonra, Asklepion Ören Yeri'ne geçip, orayı da deneyimlemeleri gerektiğine dair yazılı bile olsa bir yönlendirme bulunmamaktadır.

Sorunun çözümüne yönelik olarak, kent merkezinde belirli röper noktaları saptanarak (Örneğin; Akropol ve Asklepion yol ayrımı) bu noktalarda bir harita yardımı ile gezilecek alanların işaretlenmesi ve ziyaretçilerin belirlenen gezi rotasını takip etmesi önerilebilir.

Akropol ve Asklepion Ören Yerleri'nde ziyaretçilerin yaşadığı temel sorun alanı gezerken güzergâhın tanımlı olmayışıdır. Alandaki yönlendirme ve bilgilendirme levhalarının eksikliği ve var olanların da oldukça eski ve yıpranmış olduğu gözlenmiştir. Örneğin, Z yapısı, Akropol Ören Yeri'ndeki önemli yapılardan biri olmasına ve sergilemeye yönelik yapıda uygulamalar olmasına rağmen, alanı ziyaret eden kişilerin çok az bir kısmı bu yapıyı görmektedir.

Ziyaretçilerin tiyatro yapısına ulaşımını sağlayan merdivenlere yöneltecek her hangi bir yönlendirme olmaması, ancak merdivenlerin bulunduğu bölümde küçük bir tabela ile işaretlenmesi alanda ziyaretçilerin yönlendirilmesine ilişkin sorunlardan biridir.

Ören yerlerindeki levhaların ve bilgi panolarının yenilenmesi ve bu levhaların ziyaretçilere bir rota çizmesi, alanda ziyaretçi dolaşımını olumlu yönde etkileyecek ve ziyaretçilerin belirli yapıları ya da kalıntıları görmeden alandan ayrılmalarının önüne geçecektir.

Akropol Ören Yeri'nde Helenistik Dönem'e ait en dik tiyatro yapısı bulunmaktadır. Ziyaretçilerin bu yapıya ulaşmak için kullandıkları merdivenler ve geçitlerde güvenliği sağlayacak yeterli tedbirler alınmamıştır. Bu bölümün korkuluklarla çevrelenmesi ve uyarı levhaları ile ziyaretçilerin daha dikkatli hareket

etmeye yönlendirilmesi özellikle çocuk yaştaki ziyaretçiler için olası kazaların yaşanmasını önleyecektir.

Şekil 5.1 Akropol Ören Yeri tiyatroya iniş merdivenlerinin bulunduğu bölüm (Kişisel arşiv, 2019)

Bergama Müzesi, arkeolojik alandaki buluntuların sergilenmesi ve ziyaretçilere bilgiler eşliğinde sunulması açısından önemli bir mekândır. Ancak böylesi önemli arkeolojik alanları temsil niteliğinde olan müze, Akropol ve Asklepion ören yerlerine oranla çok az ziyaretçi almaktadır. Bunun temel sebebi dinamik her hangi bir sergileme yöntemi kullanmadan, salt eserlerin sergilenmesi olarak görülmektedir. Müzede bütüncül bir anlayış ile Bergama Antik Kenti'nin yerleşim katmanları, yaşam biçimleri, kentin dünya için önemi ziyaretçilere aktarılmamaktadır.

Müzeye girişte genel bilgilendirme kapsamında kentteki kültür mirası alanların içerdikleri yapılar ve kültürel değerler ile birlikte bir bütün olarak ziyaretçiye aktarılması, dinamik sunum yöntemlerinden faydalanarak, çeşitli görseller ve hazırlanacak üç boyutlu animasyonlar ile ziyaretçilerin antik dönem hakkında bilgilenmesini sağlamak Bergama Müzesi'nin kentteki varlığını daha anlamlı kılacaktır.

Ülkemizde en çok turist alan bölgelerden biri olan Bergama’da ilçe merkezinde turizmi canlandırmaya yönelik yerel toplumun her hangi bir çabası olmadığı görülmektedir. Kurum ve kuruluşların da desteği ile Tarihi arasta ve ilçe merkezinde ticari mekânların turizme yönelik olarak dönüştürülmesi, turizmin Bergama halkı için bir gelir kaynağı olmasını sağlayacaktır.

Tablo 5.6 Bergama Antik Kenti’nde uygulanan sergileme yöntemlerine ilişkin tespitler ve öneriler

TESPİT	ÖNERİ
• Birbirinden ayrı noktalarda bulunan Akropol ve Asklepion ören yerleri ile Bergama Müzesi arasında bir yönlendirme ve ulaşım imkanı bulunmaması	→ • Kent merkezine alanlar arasındaki bağlantıyı gösteren haritaların ve levhaların yerleştirilmesi
• Ören yerlerinde gezi güzergahının tanımlı olmayışı ve bilgilendirme levhaları ile yönlendirme tabelalarının eski/yıpranmış olması	→ • Ören yerlerindeki bilgi panoları ve yönlendirme elemanlarının belirli bir plan dahilinde yenilenmesi ve ziyaretçileri alandaki tüm buluntulara yönlendirecek bir kurguyla ele alınması
• Akropol Ören Yeri’nin topografik konumundan kaynaklı güvenlik problemleri	→ • Tiyatro yapısına ulaşımı sağlayan merdivenler ve geçitin korkuluklar ile çevrelenmesi ve uyarı levhaları ile ziyaretçileri dikkatli olması hareket etmeye yönlendirmesi
• Bergama Müzesi’nin ziyaretçi sayısının az olması ve dinamik sergileme yöntemlerinden faydalanılmamış olması	→ • Kentteki miras alanlarının müzede bütüncül bir yaklaşım ile görseller ve videolar, üç boyutlu animasyonlar ile ziyaretçilere aktarılması
• Kentte yerel toplumun turizme yönelik bir çabasının olmayışı	→ • Kentin taşıdığı turizm potansiyelini değerlendirmek üzere çeşitli kurumlar tarafından halkın teşvik edilmesi ve kent merkezinin kontrollü olarak turizm odaklı dönüştürülmesi

BÖLÜM ALTI

SONUÇ

Ortak kültür mirasımız olan arkeolojik alanların, ancak toplum tarafından sahiplenildiği takdirde değerinin arttığı ve gelecek kuşaklara aktarılırken uğrayacağı tahribatın önüne geçilebileceği açıktır. Bu sebepten, günümüze bir kısmı ulaşabilmiş ya da tamamen yok olmuş arkeolojik yerleşim alanlarında yapılacak bilimsel araştırmalar ve kazı- koruma çalışmalarının önemli bir ayağı sergileme ve alanın sunum biçimidir.

Arkeolojik alanlardaki sunum ve sergileme yöntemleri çalışma kapsamında irdelenmiştir. Bu yöntemleri karşılayan ve belirli kriterler doğrultusunda seçilen beş arkeolojik alan üzerinden bu sunum ve sergileme yöntemleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda bir takım tespitler yapılmış ve belirlenen sorunlara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

İncelenen örneklerle ilişkin aktarılan tespitler göz önünde bulundurularak, arkeolojik alanlarda ziyaretçilere yönelik yapılan uygulamalarda genel hatlarıyla;

- Alanların bulunduğu kentler ya da ilçelerde yaşayan yerel topluma kurum ve kuruluşların alanların değerini yeterince aktaramaması sonucunda ortaya çıkan sahiplenme problemi
- Alanların ve ilişkili müze yapılarının erişilebilirlik ve bağlantı problemi
- Alan içindeki bilgilendirmenin her eğitim seviyesinden ve yaş grubundan ziyaretçi için anlaşılır olmama problemi
- Dinamik yöntemlerin kullanılmaması problemi
- Alan ve çevresinin turizm dönüşümünün planlı olmamasından kaynaklanan tahribat problemi
- Bilinçsiz kullanıcılar tarafından alandaki eserlere ve buluntulara yapılan vandal müdahale problemi bulunmaktadır.

Arkeolojik alanlara getirilen sunum ve sergileme yöntemlerinin arkeolojik alanların değerinin artırılmasına yönelik sağladığı faydalar açıktır. Bu yöntemlerin arkeolojik alanların potansiyelleri ve ihtiyacı çerçevesinde, tüm detaylar irdelenerek ve uzman kişiler tarafından projelendirilip uygulanması gerekmektedir. Çalışma sürecinde yapılan araştırmalar, alan incelemeleri ve tespit edilen eksiklikler ışığında arkeolojik alanlarda uygulanan sunum ve sergileme yöntemlerine ilişkin öneriler;

- Arkeolojik alanların değerinin anlaşılması alanı ziyaret eden turistler kadar, yerel toplum için de büyük bir gerekliliktir. Bu kapsamda arkeolojik alanın ya da yakınında bulunan yerleşim yerinde bulunana yerel toplumun alan ile ilişki içinde olmasına, alanı sahiplenmesine ve bu durumun hem arkeolojik alanlar için hem de toplum için faydalı projelere dönüştürülmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar arkeolojik alanda çalışanlar, ilgili belediyeler ile kurum kuruluşlar, sponsorlar ve toplum iş birliği ile gerçekleşmelidir.
- Arkeolojik alanlar ve bağlantılı oldukları müzeler ile ilişki güçlendirmelidir. Bu kapsamda yönelimi sağlama büyük rol oynamaktadır. Arkeolojik alanları ya da müzeleri ziyaretleri sırasında ziyaretçilere müze ve arkeolojik alan arasındaki ilişkinin önemi aktarılmalı ve gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır.
- Arkeolojik alanlardaki bilgilendirme sadece belirli bir eğitim seviyesinin üstündeki yetişkinlere yönelik olmamalı; bilgilendirme ve yönlendirme elemanları her yaştan ve bilgi düzeyinden ziyaretçiler için ortak bir dilde tasarlanmalıdır.
- Arkeolojik alanlarda başarılı sunum ve sergileme yöntemleri geliştirilmesi durağan sergileme yöntemlerine dinamik sergileme yöntemlerinin eklenmesi ile mümkündür. Dinamik sergileme yöntemleri ziyaretçiler tarafından daha ilgi çekici olmakla birlikte, bilgiyi dönüşebilir kılmakta, ziyaretçiler için daha kalıcı bilgiler aktarmakta ve alanların değer kazanmasında büyük rol oynamaktadır.

- Özellikle yoğun ziyaretçi alan arkeolojik alanlarda rant amaçlı, plansız inşa edilen satış birimlerinin ziyaretçi sirkülasyonu göz önünde bulundurularak tasarlanması ve arkeolojik alanların değerini zedelemeyecek bir konumda ve boyutta olmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKLAR

Achleitner, F. (2000). Hatıraların hazinesi gün ışığında. *Efes için bir çatı Yamaç Ev 2 koruma binası* içinde (43-58). (E. Wien, Çev.). Viyana: Österreichisches Archäologisches Institut.

Afrodisias 2016 Sonuç Raporu, (2016). 17 Ekim 2017, <http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/Aphrodisias-2016-RAPORU.pdf>

Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (2. Baskı). İstanbul: YEM Yayıncılık.

Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik alanlarda koruma sorunları kuramsal ve yasal açılardan değerlendirme. *Tubaked*, (8), 103-118.

Altunbaş, A. ve Özdemir, Ç. (2012). Çağdaş müzecilik anlayışı ve ülkemizde müzeler. 12 Mayıs 2018, <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/4655,makale.pdf>.

Arı, İ. (2011). Tarihöncesi arkeolojik sit alanlarında kültür mirası yönetimi, 29. *Müzeler Haftası Kültür Mirası ve Müzeler Öğrenci Konferansı* içinde (11-23). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Matbaası.

Arkeofili, (b.t.). 23 Temmuz 2019, <https://arkeofili.com/bursada-aktopraklik-hoyuk-arkeoparki-ziyarete-acildi/>.

Arkeofili, (b.t.). 3 Haziran 2019, <https://arkeofili.com/konyada-selcuklu-kosku-ustundeki-beton-semsiye-kaldiriliyor/>.

Arkeofili, (b.t.). 3 Haziran 2019, <https://arkeofili.com/konyada-selcuklu-koskunun-restorasyonu-tepki-cekiliyor/>.

Arkitera, (b.t.). 3 Kasım 2019, <https://www.arkitera.com/proje/karatepe-aslantas-acik-hava-muzesi/>.

Arkiv, (b.t.). 11 Haziran 2017, <http://www.arkiv.com.tr/proje/metropolis-antik-kenti-ziyaretci-merkezi/10939>.

Aslan, R. (2010). Troia’da koruma uygulamaları ve ören yerinin sunumu. *Tubaked* 8, (14), 175-182.

Aşıklıhöyük, (b.t.). 16 Haziran 2018, <http://www.asiklihoyuk.org/>

Atalay, S. (2009). *Turizm ve arkeolojik kazı ilişkisi: Troya örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Atalay, S., Çamurcuoğlu, D., Hodder, I., Moser, S., Orbaşlı, A. ve Pye, E. (2010) Protecting and exhibiting Çatalhöyük, *Tubaked* 8, (12), 155-166.

Atlas Dergisi (2019), Aktopraklık Höyük. 21 Ocak 2019, <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/arkeoloji/aktopraklikta-tarihoncesi-tasarim.html>.

Aydeniz, N. E. (2009). Kent arkeolojisi kavramının dünyadaki gelişimi ve Türkiye'deki yansımaları. *Journal of Yasar University* 4, (16), 2501-2524.

Bayraktar, S. (2010). *Kentsel alanda arkeolojik park tasarımı: Küçükalyalı ve Saraçhane arkeolojik parklarının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Baz, Ö. S. (2019). Troya Müzesi. *Yapı Dergisi*, (444), 64-79.

Bergama Yönetim Planı, (2016-2020). 13 Haziran 2019, <https://docplayer.biz.tr/19556925-Bergama-cok-katmanli-kulturel-peyzaji-alan-yonetim-plan-2016-2020.html>

Brandau, B. ve Schickert, H. ve Jablonka P. (2015). *Resimlerle Troya* (3. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Cengiz, M. (2016). *Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı yapısına yönelik arkeolojik restorasyon çalışmaları*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Cengiz, M. ve Tanaç Zeren, M. (2015-2016). Arkeolojik Alan Yönetimi: Neolitik Yerleşmelerin Korunmasına Yönelik Yapılan Çalışmalar. *Taç Vakfı Dergisi* (07), 83-89.

Çatalhöyük 2017 Arşiv Raporu, (2017). 12 Haziran 2019, http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catalhoyuk_2017_Arsiv_Raporu.pdf.

Çatalhöyük Yönetim Planı, (2004). 12 Haziran 2019, <https://docplayer.biz.tr/1500506-Catalhoyuk-yonetim-plan.html>.

Çatalhöyük Yönetim Planı, (2013). 12 Haziran 2019, http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catal_SMP_TR_Revised.pdf.

Çatalhöyük, (b.t.). 29 Haziran 2019, <http://www.catalhoyuk.com>.

Derin, Z. (2010). İzmir-Yeşilova Höyüğü'nde yeni bir eğitim yöntemi: Zaman yolculuğu. *Tubaked* 8, (20), 263-274.

Derin, Z. (2013). Yeşilova Höyüğü. *Kent Dergisi Bornova*, (4), 38-43.

Derin. Z. (2012). *Yeşilova Höyüğü*. 11 Temmuz 2018, <https://docplayer.biz.tr/15617534-Yesilova-hoyugu-yrd-doc-dr-zafer-derin.html>.

Deutsches Archaeologisches Institut, Pergamon z yapısı, (b.t). 15 Temmuz 2019, <http://www.dainst.org/tr/project/pergamon-z-yapisi>.

Duru, G. (2014). Deneysel arkeoloji yoluyla neolitik ev yapımı, *Colloquium Anatolicum Anadolu Sohbetleri*, (XIII), 131-151.

Efes Yönetim Planı, (2014-2019). 14 Temmuz 2019, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/57319,efes-yonetim-planipdf.pdf?0>.

Eres, Z. (2016). Arkeolojik kazı, koruma, sergileme ve toplum ilişkisi- Kırklareli'nde tarihöncesi arkeolojik alanlar üzerinden bir deneyim. *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (1. Baskı) içinde (157-196). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Eres, Z. (2016). *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (1. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Eres, Z. (2016). Tarihöncesi kazı alanlarında koruma ve sergileme kavramının gelişimine kısa bir bakış. *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (1. Baskı) içinde (93-113). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Eres, Z. (2017). Koruma biliminin açmazı: Politik söylemin aracı olarak rekonstrüksiyonlar. *Mimarist Dört Aylık Mimarlık Kültürü Dergisi* 3 (60), 77-84.

Eres, Z. ve Özdoğan, M. (2016). Kültür turizminde arkeolojik mirasın yeri- Türkiye'deki arkeolojik alanlar üzerinden bir değerlendirme. *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (1. Baskı) içinde (115-155). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Eres, Z. ve Yalman, N. (2016). Küreselleşme sürecinde arkeolojik mirasın korunmasında ulusal çabalar: Türkiye örneği. *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (1. Baskı) içinde (79-91). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

ICOM (Milletlerarası Müzeler Konseyi), (1970). *Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği*, 1 Kasım 2018, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.71600.pdf>.

ICOMOS, (1931). *Carta del Restauro, İtalya*. 29 Ekim 2018, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>.

ICOMOS, (1964). *Venedik Tüzüğü, Venedik*. 29 Ekim 2018, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>.

ICOMOS, (1976). *Kültür Turizmi Tüzüğü*. 27 Ekim 2018, <http://kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/INTERNATIONAL.pdf>.

ICOMOS, (1990). *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*. 27 Ekim 2018, <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler1&dil=tr>.

ICOMOS, (2008). *Kültür Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü*, 27 Ekim 2018, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0066198001536912401.pdf.

ICOMOS, (2013). *Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*, 26 Kasım 2018, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf.

Kaderli, L. (2014). Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi. *Tubaked* 8, (12), 29-41.

Karabağ, N. E. (2017). Dijital teknolojilere adapte olan bir kent: Bergama. *Mimarlık Dergisi* (398), 60-66.

Karul, N., Avcı, M. B., Deveci, A., Karkıner, N. ve Yeşildal, H. (2010). Bursa Aktopraklık Höyük'te kültür sektörünün oluşturulması: Çok yönlü bir proje. *Tubaked* 8, (12), 7-27.

Kaufmann, C. (1979). Völkerkundliche anregungen zur interpretation der Pfahlbaufunde, *Archäologie der Schweiz*, 2, 12-19.

Kervankıran, İ. (2014). Dünyada değişen müze algısı ekseninde Türkiye'deki müze turizmine bakış. *Turkish Studies* 9 (11), 345-369.

Kırklareli Projesi, (b.t.). 24 Mayıs 2019, <http://kirkclareliprojesi.org/asagipinar/>.

Krinzinger, F. (2000). Yamaç Ev 2'nin üstüne bir koruma yapısının inşası. *Efes için bir çatı Yamaç Ev 2 koruma binası* içinde (59-70). (E. Wien, Çev.). Viyana: Österreichisches Archäologisches Institut.

Kolokyum, (b.t.). 12 Nisan 2017, <http://www.kolokyum.com/yarismalar/yesilova-ziyaretci-merkezi>.

Korfmann, M. (1999). 1997 Troia kazıları, XX. Kazı sonuçları toplantısı (1.Cilt) içinde (357-370). Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Köksal, Ş. (2014). *İzmir Smyrna Agorasında gezi güzergâhının planlanması, mozaikli alan üzerine koruma çatısı önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Krakow Tüzüğü (2000). 24 Ağustos 2019, <http://smarterheritage.com/wp-content/uploads/2015/03/KRAKOV-CHARTER-2000.pdf>.

Leobw, (b.t.). *Unteruhldingen Kazıklı Yapı Açık Hava Müzesi*. 21 Haziran 2016, http://www.leo-bw.de/web/guest/detail-gis/-/Detail/details/ORT/labw_ortslexikon/18456/Uhldingen-M%C3%BChlhofen.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*, (1. Baskı). Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

Madrid Konferansı Tavsiye Kararları: Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi, (1904). 1 Kasım 2018, <https://docplayer.biz.tr/5773790-Madrid-konferansi-tavsiye-kararlari-altinci-uluslararasi-mimarlar-kongresi-riba-1904.html>.

Mimarlar, (b.t.). 24 Mayıs 2019, http://www.mimarlar.com/738CEB0B66154A38A9DFEED23CDD6E9/catalhoyuk_muze_ve_ziyaretci_merkezi/pname.

Negiz, N. (2017). Kent-turizm-kalkınma ilişkisine arkeoloji ekseninden bakmak: Yalvaç Pisidia Antiokheiası üzerinden bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 22, (1), 153-164.

Nkfu, (b.t.), 22 Haziran 2018, <https://www.nkfu.com/knossos-antik-kenti-hakkinda-bilgi/>.

Özbaşaran, M., Duru, G., Teksöz, D. Ve Omacan, S. (2010). Yaşayan Geçmiş: Aşıklıhöyük. *Tubaked* 8, (20), 7-20.

Özdoğan, M. (2008). *Türk arkeolojisinin sorunları ve koruma politikaları* (2. Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özdoğan, M. (2010). Çayönü: Çanak çömleksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen bir yerleşim yerinde koruma ve alan düzenleme uygulaması. *Tubaked*. (8), 141-154.

Özdoğan, M. (2011). *Türk arkeolojisinin sorunları ve koruma politikaları-3 Arkeolojik kazılar bilimsel çalışma mı? Toprak harfiyatı mı?* (1.Baskı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Pixabay, (2014), 12 Temmuz 2019, <https://pixabay.com/tr/photos/roma-heykel-zafer-tak%C4%B1-544559/>.

Savrum Kortanoğlu, M. (2013). Arkeolojik alanların korunmasına ve sunumuna yönelik modern müdahaleler. *Tubaked*, (11), 51-69.

Stonehenge Visitor Centre, (b.t.). 25 Haziran 2019, <https://www.archdaily.com/461242/stonehenge-visitor-centre-denton-corker-marshall>.

Sürücü, O. ve Başar, E. M. (2016). Kültürel mirası korumada bir farkındalık aracı olarak sanal gerçeklik. *Artium* 4 (1), 13-26.

Sürücü, Ö. A., Ak, S. ve Kılıç G. (2017). Arkeoloji müzelerinin turizm açısından önemi: Sinop örneği. *Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (15), 327-339.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2005). *Elmalı Müzesi*. 25 Nisan 2019, <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-103724/elmalı-muzesi.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2005). *Milet Müzesi*. 25 Nisan 2019, <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64433/milet-muzesi.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2005). *Tarihçe*. 5 Mayıs 2019, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43034/tarihce.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (1983). *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*, Ankara. 21 Nisan 2019, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.doc>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2004). *5226 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*, Ankara. 21 Nisan 2019, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5226.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2005). *Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*. 21 Temmuz 2019, Ankara, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051127-2.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2005). *Arkeolojik Kazılarda Ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon Ve Konservasyon Proje Ve Uygulamalarında Uyulacak Usul Ve Esaslara İlişkin Yönerge*, Ankara. 21 Temmuz 2019, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14728/arkeolojik-kazilarda-ve-kazi-alanlarinda-yapilacak-duze-.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). *Müze ve ren Yerleri Giriş, Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge*. 21 Mayıs 2019, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2018). *Müze ve ren Yerleri 2018 Yılı Toplam Ziyaretçi İstatistikleri*. 21 Temmuz 2019, <http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2018.pdf>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2018). *Selçuk Efes Müzesi*. 12 Haziran 2019, <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-77103/selcuk-efes-muzesi.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2019). *Bergama*. 12 Haziran 2019, <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-210588/pergamon-bergama.html>.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (1999). *658 no'lu İlke Kararı, Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları*, Ankara. 21 Nisan 2019, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14329/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, (2006). *714 no'lu İlke Kararı*, Ankara. 21 Temmuz 2019, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14348/714-nolu-ilke-karari.html>.

Tanaç Zeren, M. Ve Uyar, O. (2010). Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi kriterleri. *DE Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi* 12, (2), 55-64.

Trt Haber, (2019). 12 Nisan 2019, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/kent-uygarliginin-ilk-temellerinden-acik-hava-muzesine-383902.html>.

Tuna, A. (2016). Arkeolojik peyzajların sunumunda kullanılan yapısal unsurların irdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 6, (13), 131-146.

Türkiye İstatistik Kurumu (2012). 12 Mart 2019, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1086.

Uçar, A. ve rmecioğlu, H. T. (2018). Yeniden inş problematiği ve arkeolojik alanların sunumu. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi* 2, (1), 21-28.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, (2009). *Somit Kültürel Miras İhtisas Komitesi Kararları*. 21 Nisan 2017, <http://www.unesco.org.tr/Pages/176/18/Somit-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-%C4%B0htisas-Komitesi>.

UNESCO, (1969). *Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*, Malta. 27 Ekim 2018,

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc083/kanuntbmmc083/kanuntbmmc08304434.pdf.

UNESCO, (1956). *Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı*, Yeni Delhi. 21 Nisan 2017, <http://www.kumid.net/euproject/dokuman.php?id=8&baslik=Arkeoloji>.

UNESCO, (1972). *Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*, Paris. 21 Nisan 2017, <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-vedogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>.

Uyar, O. (2008). *Arkeolojik alanlarda koruma çatıları ve gezi platformlarının düzenlenmesi: Apollon Klarios Bilicilik Merkezi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Varinlioğlu, G. (2018). Teos antik kentinin sayısal ortamda üçüncü boyutta yeniden canlandırılması. *Ege Mimarlık Dergisi*, (101), 22-24.

Wow Turkey, (b.t.). 25 Temmuz 2019. <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=96766>.

Yalın Mimarlık, (b.t.). 3 Mayıs 2019, <http://www.yalin-mimarlik.com/projeler/troya-muzesi>.